

Ára: 840 Ft
Előfizetőknek: 8400 Ft/év
www.kortarsfolyoirat.hu

nká
Nemzeti Kulturális Alap

KORTARS 2020 02

A Szolnoki Képzőművészeti Társaság Történet című kiállításának munkáival

KORTARS

IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

2020. 02. szám

VÖRÖS ISTVÁN: Csizmában a túlvilágra?

MARKÓ BÉLA, SZŐCS GÉZA, VILLÁNYI LÁSZLÓ versei

CZIGÁNY GYÖRGY, KIS PÁL ISTVÁN, LUKÁTS JÁNOS prózái

Interjú Kaiser Ottóval

FEKETE MARIANNA, BAÁN TIBOR, PAPP MÁTÉ kritikája

KRIZBAI SÁNDOR, Fejedelmek I-III., 2019 (Meggyes László-díj)

LÓRÁNT JÁNOS DEMETER, Az utolsó fürdetés, 2019 (Aba-Novák Vilmos-életműdíj)

Jávori Ferenc „Fegyva” MENYASSZONYTÁNC

klezmer-operett

INDIG OTTÓ TOROCKÓI MENYASSZONY CÍMŰ MŰVE
NYOMÁN ÍRTA: KÁLLAI ISTVÁN, BÓHM GYÖRGY
DALSZÖVEG: MIKLÓS TIBOR

GUBIK PETRA, KOCSIS DÉNES
FÖLDES TAMÁS, SZABÓ P. SZILVESZTER
LEHOCZKY ZSUZSA, SZULÁK ANDREA
DÉZSY SZABÓ GÁBOR, ULLMANN ZSUZSA
PAPADIMITRIU ATHINA, VÁSÁRI MÓNICA
JANTYIK CSABA, FARAGÓ ANDRÁS
BALOGH BODOR ATTILA, SZENDY SZILVI
KERÉNYI MIKLÓS MÁTÉ, MAGÓCS OTTÓ
PÁLFALVY ATTILA, GÓMORI ANDRÁS MÁTÉ
BECZ BERNADETT, OLÁH TIBOR
SZ. NAGY ILDIKÓ, PÉTER RICHÁRD

BUDAPESTI

OPERETT SZÍNHÁZ

KARMESTER:
MAKLÁRY LÁSZLÓ/
HERMANN SZABOLCS

RENDEZŐ:
BÉRES ATTILA

FINNARTÓ:

NEMZETI DALÉNEKLŐ

WWW.OPERETT.HU | OPERETTSZINHAZ

TARTALOM

- 3** MARKÓ BÉLA: Szótár; Kimentés *(versek)*
- 6** CZIGÁNY GYÖRGY: Költők, papok, lányok *(próza)*
- 11** NAGY GÁBOR: Dunya; Madáristen; Dédnagyapám és a macska; Apróhirdetés *(versek)*
- 13** BÖNDÖR PÁL: Süketspájj; Könyv-ellés *(versek)*
- 16** KIS PÁL ISTVÁN: Foncsorkép *(próza)*
- 26** SZŐCS GÉZA: Felvonulnak az állatok; Lekicsinyítve; A pásztor mondja; A pásztorlány mondja *(versek)*
- 27** LUKÁTS JÁNOS: A hattyúfehér bányaló *(meseromán – próza)*
- 31** VILLÁNYI LÁSZLÓ: Ismeretlen; Vétkek *(versek)*
- 32** ABAFÁY-DEÁK CSILLAG: Károly *(próza)*
- 34** SZIGETHY GÁBOR: Lapszemle XXVI.
- 36** URBÁN GYULA: Egy arany levelecske Nagy Béla színházi koszorújához
- 38** NOVOTNY TIHAMÉR: Történet – A képzőművészet ünnepe Szolnokon *(képzőművészet)*
- „Az ünnep igazi értéke” – pályázat**
- 46** IVÁNOVICS BEATRIX: Kis karácsony, nincs karácsony *(I. helyezett, elbeszélés)*
- 54** BIRÓ ISTVÁN: Isteni idő, emberi vágyak – A globalizált világ ünnepei – szinkretizmus és hibridizáció hiedelemvilágunkban *(II. helyezett, tanulmány)*
- 61** SÜMEGI FERENC: Késtél *(III. helyezett, elbeszélés)*
-
- 71** HENRI DE MONTETY: Két magyar–francia találkozás – Hubay Miklós és Marc Chagall; Bajomi Lázár Endre és Jean-Marie Gustave Le Clézio
- 81** VÖRÖS ISTVÁN: Csizmában a túlvilágra?
- 85** „Saját ötleteken szeretnék dolgozni” – Thimár Attila interjúja Kaiser Ottóval
- 90** FEKETE MARIANNA: Markó Béla / Bocsáss meg, Ginsberg
- 92** BAÁN TIBOR: Mezey Katalin / Régi napok rendje
- 94** PAPP MÁTÉ: Taizs Gergő / Utasok

E számunkat a Szolnoki Képzőművészeti Társaság *Történet* című kiállításának munkáival illusztráltuk. (A fotókat Borsos Mihály, Simon Ferenc és mások készítették.)

A borítón: BRÁDA TIBOR, Voltkert, 2019 (részlet) (Aba-Novák Vilmos-életműdíj);

POSTA MÁTÉ, Újszövetség, 2019 (A Szolnoki Művésztelep Kert Galéria díja).

Kedves Olvasóink!

A *Kortárs* folyóirat közelebb áll Önhöz, mint gondolná, csak egy karnyújtásnyira vagy inkább kézmozdulatnyira. Egy kattintással előfizetheti a Magyar Posta elektronikus standján, s egész évben az otthoni karosszékében élvezheti.

<https://eshop.posta.hu/storefront/hirlapok/m-veszet-es-kultura/kortars/prodB049926.html>

Csak egy mozdulat, hogy Ön is kortárs legyen!

KORTÁRS

Támogatók: NEMZETI KULTURÁLIS ALAP,
KORTÁRS ALAPÍTVÁNY, MAGYAR NEMZETI BANK,
EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA

Szerkesztőség:

THIMÁR ATTILA (főszerkesztő, tanulmány), thimar.kortars@gmail.com
AMBRUS LAJOS (próza), kemenesalja@gmail.com
PÉCSI GYÖRGYI (vers), pecsigy@freemail.hu
STURM LÁSZLÓ (kritika), sturml67@gmail.com
NOVOTNY TIHAMÉR (kép), prinotipa@gmail.com
KOVÁCS NÓRA (tördelőszerk.), babajaga1960@gmail.com
BORNEMISSZA ÁDÁM (olvasószerk.), bornemissza.adam@gmail.com

Lapterv: LÁSZLÓ ZSUZSI

Szerkesztőségi titkár:

ÖNER EDIT (info@kortars.com)
1062 Bp., Bajza u. 18.
Szerda: 11–14 óráig
Csütörtök: 10–13 óráig
Tel./Fax.: 342-1520; 06-20-33-77-531
Postacímünk: 1406 Bp., Pf. 93.

Lapunkat rendszeresen szemlézi a megújult

www.observer.hu

Kiadja a Kortárs Folyóirat Kiadói Kft. Felelős kiadó: a kft. ügyvezetője.
Nyomdai munkák: *mondAt Kft.* www.mondat.hu

Előfizetési díj 1 évre 8400 Ft. Szerkesztőségi előfizetés esetén külföldre: 110 €. (Az áthúzódo előfizetéseknél nem kérünk díjkülönbözetet.) Terjeszti a Nemzeti Hírlapkereskedelmi Rt. és a Regionális részvénytársaságok. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Postacím: 1900 Budapest. Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen, telefonon 06-1-767-8262 számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen. **Külföldre és külföldön** előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél: www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), 1900 Budapest, 06-1-767-8262, hirlapelofizetes@posta.hu

HU ISSN 0023-415X

Nemzetközi online azonosítószám az Interneten: HU ISSN 1418-1592

Kéziratokat nem őrzünk meg, és nem küldünk vissza.

Lapzártá: a megjelenés előtti hónap 3-án!

HÍREK

Kedves Olvasóink!

A Kortárs Online folyamatosan várja olvasóit, naponta frissülő tartalmakkal.

Interjú Jász Attilával, a fényműkással,

2019. legjobb filmjei

*Ezekre hegyeztük a fülünket 2019-ben –
a hazai zenei termés értékelése*

www.kortarsonline.hu

A Kortárs folyóirat archívuma itt érhető el:
www.kortarsfolyoirat.hu

MARKÓ BÉLA

Szótár

MARKÓ BÉLA (1951) Marosvásárhely

amikor Freddie Mercury a tenyerébe
írta a *Tavaszi szél vizet áraszt*
kezdetű magyar népdal szövegét...

Mintha valakinek a markában lenne
a tavasz, a szél, a víz, a madár és a virág,
és ha szétnyitja a tenyerét, egyszerre csak
felrepül a madár, kibomlik a virág,
rohan a víz, fújni kezd a szél,
megárasztja a folyót, majd jókedvűen
tovaszáll, de aztán észreveszi
a virágot, és szelíden megsimogatja,
már alig-alig fodrozódik körben az ég,
hiszen a társak is egymásra találtak,
persze ezt csak én képzelem, mert talán
lefordították neki, de a messziről jött
énekesnek mégsem juthatott eszébe semmi
arról a különös betűcsoportról, hogy tavasz,
nem nézett ki egykor kisgyerekként egy
másik furcsa betűcsoporton, vagyis az ablakon,
ahogy végigcsorgott a bő tavaszi eső
az üvegen, nem érezhette annak a fel-felvillanó
betűcsoportnak az illatát, hogy virág,
és nem idézhetett fel benne sem égboltot,
sem lombot, sem felhőt, sem szabadságot
az a szó, hogy szél, nem emlékezhetett
boldogan az első tavaszra, nem gondolhatott
fájdalommal az utolsóra, mert sem az első
veréb, sem az első varjú, sem az első fecske
szárnya nem rebbent meg emlékeiben
arra a szóra, hogy madár, és mégis ott volt
a tenyerében vagy a torkában minden,
mintha maga a tavasz mondaná, hogy tavasz,
mintha maga a szél mondaná, hogy szél,
mintha maga a virág mondaná, hogy virág,
és így tovább, azt hiszem, ide kellene
eljutni mindannyiunknak, hogy érthetetlen
nyelven, érthetetlen szavakkal szóljunk
egymáshoz, csak a dallam, csak a ritmus,
csak a szélfújás, csak a víz zubogása,
csak a szárnycsapkodás induljon el tőlünk,
ti majd lefordítjátok az emlékeitekre,
azok sem egyformák, egyik aranyeső,
másik pityang, esetleg gyöngyvirág,
van-e illata, nincs-e illata, nem tudhatom,
te éneked most, nem pedig mi, Freddie Mercury,
testvérünk a szélben, a vízben, a virágban,
a madárban, úgy hallgatunk téged, mint a tavaszt,

mint az áradást, mint az évszakok váltakozását,
és úgy kellene megérkeznünk nekünk is,
hogy megfejthetetlen szótár legyünk, de aki
kinyit majd minket, mégis elsírja magát.

Kimentés

Elkezdjük kimenteni az adatainkat,
ideje is volt, remélem, nem késtünk el,
hiszen már égnek odabent a képek a falon,
maholnap leroskad a mennyezet,
elszenesednek az ajtók meg az ablakok.

Biztatott Anna, hogy vegyek én is
egy okos karórát, ő már régóta ilyent hord,
és eddig már-már kívülállóként figyeltem,
hogy minden reggel az első dolga
megnézni, hogyan aludt éjszaka,
persze egyebet is tud ez a szerkezet,
lépést számlál, pulzust mér, figyelmeztet,
ha nem mozgunk eleget, és így tovább.

Egy ideig próbáltam ellenállni, hogy
anélkül is tudom, nagyon rosszul
aludtam, többször megébredtem,
mindig van valami, ami ilyenkor
eszébe jut az embernek, és gyötrődik,
nem tud visszaaludni, évekkal ezelőtt
ez nyilvánvalóan nem így volt,
de mondtam már, lángolnak bent
a bútorok, lassan belekap a tűz
a könyvespolcokba és a kéziratokba is.

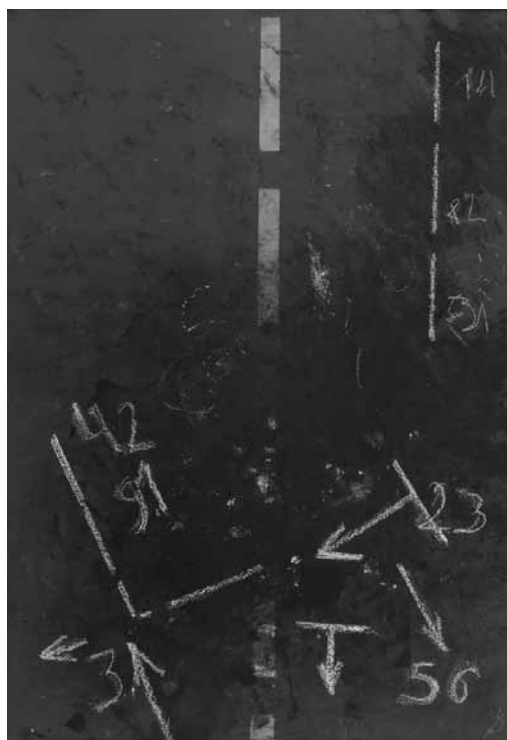
Végül mégis beadtam a derekamat,
tudat alatt minden bizonnyal az a rettegés
munkált bennem, hogy nem lesz időm
kimenekíteni, ami fontos, így hát
mostantól együtt nézzük reggelente
az elmúlt éjszakát, mutogatjuk egymásnak,
hogy negyvennégy perc ébrenlétből,
harminckilenc perc álmodásból, négy óra
negyven perc felületes alvásból
és másfél óra mélyalvásból állt
az éjszakánk, ami az okos karóra szerint
nyolcvanhárom százalékos teljesítmény.

Egyébként a legutóbbi vasárnap éjszakám
valós adatai ezek, természetesen volt ennél
jobb már, de volt rosszabb is, az a lényeg,
hogy végre pontosan tudom, mennyit álmodtam,
és szerintem az okos karóram, illetve a vele

összekapcsolt telefonom által mért
számokat valahol valaki összesíti,
ennek ma már az égvilágon semmi akadálya.

Szörnyű megalkuvásnak tűnik, de eltérően
költőelődeimtől, Kosztolányi Dezsőtől
és József Attilától, az utóbbi időben már
attól sem félek, hogy talán az álmaimat is
rögzítik valami módon, és az sem lehet
véletlen, hogy az egyik éjszakám
érthetetlen módon kimaradt, technikai
hibára gyanakodtam reggel, de ha jobban
belegondolok, másról lehet szó, olyan
rémálmokat jegyzett le az okos karóra,
hogy végül azt is törölte, ami nem több,
csak százalék, csak arány, legalábbis nálam
nem jelenik meg semmi más, de ezeket a
kisebb zökkenőket leszámítva, ismétlem,
most már elkezdődött a kimentés,
és ez azt jelenti, hogy van remény.

Sietve becsomagolok mindent, amit lehet,
aztán mielőbb ki is hordom, ezért is örülök,
ha hosszú éjszakai álmot jelez reggel
az okos karóra, mert ezek szerint
viszonylag sok fontos részletet sikerült
ismét áttekinteni, majd valószínűleg
még használható állapotban félretenni.

LÓRÁNT JÁNOS DEMETER, *Elmossa az idő* I-II., 2019

CZIGÁNY GYÖRGY (1931) Budapest

CZIGÁNY GYÖRGY

Költők, papok, lányok

Korán kiért a temetőbe. Zebegényi apja egyedül akart maradni a fiával. Megérintette az arcát: hideg porcelánnak tetszett, idegen tárgy volt már. Mikor kijött a ravatalozóból, látta, már gyülekeznek a gyászoló barátok, a két híres mesefigura, a vidám lovak, Csoda és Kósza képeit most állították fel a virágfalak között. Gyöngéd érintés a karján: szervusz, Gyuri. A professzor úr volt, teológiatanár, akivel Zebegényi apja húsz évvel korábban egy katonai helikopteren róttta az ország légi útjait Máriapóctól Pécsig, Esztergomig. Együtt kommentálták a televízióban a pápalátogatás élő képsorait, kísérve az azóta szentté avatott pápa ünnepi népvándorlásokat mozdító körútjait. Köszönöm, Jóska, mondta valamire a professzornak, aki már karingben várakozott énekesei mellett. Nyár volt, mégis az olvadó viasz, a gyertyák fénye karácsonyi hangulatot is keltett. Mindez valószínűleg így történt, mégis álomnál bizonytalanabb. Nem egyszerre halunk meg, szakadatlanul, írta még ifjan valamelyik versében Zebegényi apja, nincs más, csak az, ami éppen eltűnik örökre. A múlt anyaga álomnál is szertefoszlóbb, az emlékezés, a képzelet szakadatlanul módosítja, teremti a történet filmjét. Pedig vágyunk a valóságot látni, az igazi eseményeket szeretnénk újratereíteni. Vannak mondatok, képsorok, metszően élesek és pontosak, mégis félhetünk, ez már nem az igazi történet. Ezeket is később gondolta el Zebegényi apja, talán amikor a tengerre vezető sztrádán autózott, s néha biztatón megszorította Erika kisujját. A tengerre úgy igyekeztek, tehetetlen vágyakozással, mint nagy útjaikra a vándormadarak. Mi, emberek nem a természet törvényeinek, hanem bonyolultabb, benső készítések erejének engedünk? Hogy az Isten emberré lesz, ez a legköltőibb gondolat, a csoda képtelenségén túli ámulatot kelt, de hogyan is hihetnénk létét, hogyan is szerethetnénk az emberi arcot nélkülöző Istent? Ez mégsem a tengerre vezető úton ötlött fel benne, hanem talán amikor egyedül lépkedett a krisztinavárosi templom felé, esetleg misére ment, orgonálni, kísérte a kórust. Ki tudja, mindenestre akkor, még fiatalon képzelt el ilyeneket, úgy érezte, mégsem egyedül lépked, hozzátartozóval megy, az bizonyos, feleségével, fiatal lánnyal. Ment, s nem nézett oldalra. Este Weöresékhez készül. Sándor arcán, heverő testtartásában ismerhette fel a szórakozottság burkában jelen lévő nyugalmas koncentrációt, azt, amiben néha magának is része volt: a figyelem valamiféle metafizikai állapotát. Mulatott rajta, hogy egy irodalomtörténész, akit alig ismert, bevezetvén Zebegényi apjának estjét, elmondta a közönségnek, hogy György úr Weöresék gépkocsivezetője volt, de később jó barátok lettek... Ez majdnem igaz volt így, valóban sokat autózott a költő-házaspárral, hiszen nekik nem volt autójuk, jogosítványuk, de barangolni az országban volt kedvük, szívesen keresték föl Gödöllőn az akkor még lelkesen társalgó Remsey Györgyöt, csobogott a szó, emlékdarabok kerültek elő: dráma, festmények, szecesszió! Ottlik is ebben a városban élt, írta a befejezhetetlen *Iskola a határon* regény lapjait, néha pedig kiment a Blahára, akkor még strand is volt ott, a városka szélén. Sík Sándor is itt élt, mondta maga elé. Sándorék épp hallgattak. Meg itt született a lányom, folytatta. A fiúk is? – kérdezte Amy. Azok Zebegényben, felelte. Sándor tűnődött valamin, Amy kicsit nevetett, mintha valami igen mulatságosat hallott volna. Mentünk szülész osztálytársam után, amerre épp dolgozott. Hatvanegyben még volt kórház Gödöllőn, Pista ott volt

adjunktus, később a zebegényi szülőotthont vezette. De Zoli és Gergő büszke a szülőfalujára. Zoli a novelláiban Zebegényinek nevezi magát... Én még készítettem rádióműsort – szóló újra Zebegényi apja – Szőnyi Zsuzsa édesanyjával és a szakácsnőjükkal. Annak volt egy kis réztrombitája, s délben, amikor elkészült az ebéd, belefűjt, s akkor a festő, a Tanár Úr leballagott a hegyről. Kenyeret evett a túrós tésztához, mondta még a szakácsnő, aki Szőnyi István sírját gondozta akkoriban. Weöresék talán már el is felejtették a kellemetlen autós epizódot. Esős nap volt, Szőnyi múzeumában, a műteremben várta Sándor és Amy felolvasására az érdeklődőket. Kevesen jöttek, szakadt a víz, dőlt az alacsony tetőről. De a táj, a Dunakanyar gyönyörű, legalább azt nézzék meg Weöresék. Zebegényi apja felhajtott kocsijával a templom fölé emelkedő dombra. Kis lejtő következett, tisztás, ahonnan a folyó egy tenger méltóságával öblöt formált a hirtelen kanyarból. Nézték, s indultak volna vissza. De az agyagos talajon csak csúsztak, pörögtek a kerekek, ringott a kocsi előre-hátra. Sándor ezt nem tudta sokáig elviselni. Szokatlanul csengő hangon szólalt meg: Én most kiszállok a gépkocsiból, s többé nem is szállok oda vissza... A mondatban a nyersfordítások buzgó didaktikája sejtett. De a házaspár sálat tekerve el is indult lefelé a hegyről gyalog, sárban, vízben. A póru jár sofőrnek holt édesapja által egykor az iskolai ellenőrző füzetbe írt, konok tehetetlenséggel ismételt sorai jutottak eszébe: Szomorúak vagyunk Gyuri fiunk újabb kudarca miatt... Végül mégis visszasétáltak Weöresék a traktorral kiszabadított kocsiba, s Budán békésen megvacsoráztak a Rózsadomb étteremben. Az már nem Zebegényi apjának kudarca volt Vácott, a Művelődési Központban! A költőket váci ismerősük hívta meg, Sándor olvasta a *Medúza* kötet ritmusjátékait, mikrokozmoszait. Az előadás végén az óvodai ünnepélyek begyakoroltan mesterséges, művi jelenete döbbsentette meg őket. Hatéves kislányt taszigáltak gyöngéden elének, aki egy szál rózsát markolászott izzadt kis tenyerében. Éneklő hangon mondta a betanultakat: köszönjük mi, gyermekek, hogy Sándor bácsi ilyen gyönyörű verseket írt nekünk... Weöres csontos, merev arccal állt, majd halkán ennyit mondott: soha nem írtam gyermekverseket... A bájosnak szánt jelenet közhelyszerű rutinját, a hamisat tehetetlen zárkózottsággal utasította el. Képtelen volt szokványos, banális reakciókra. Amikor például egy rádiós szerkesztőné kedves zenéiről faggatta a költőt, remélve, hogy a rádióhallgatók számára ismert klasszikus vagy romantikus szerzők darabjaihoz fűz majd szép gondolatokat, Weöres váratlan választ adott. Azt hiszem, mondta, Bach és Bartók közt nem történt semmi különös a zenetörténet évtizedeiben, inkább előtte és utána... Machaut-ra és Stockhausenre gondolt?! Később az őket meghívó váci család közeli házába is be kellett kukkantanunk. A kertet akarták megmutatni, arra büszkék voltak! Csakhogy közben besötétedett. Azért kitesékelték a társaságot a kerti ösvényre, zseblámpa fényénél meg lehetett nézni a salátákat, a szép virágos kertet. Zebegényi apja csak hazafelé vette észre Amy kezében azt a néhány szál tulipánt. Egy hét múlva csak a szomszédba, a Tabán felé autóztak, Korniss Dezső festőművészhez. Sándor a kortárs festők, zeneszerzők jó barátja volt. Korniss elvont festményeit nézegették, szó volt arról, hogy lehetne társítani egyiket-másikat Weöres- versekkel. Igen, mondta élénken Sándor, és Zebegényi apjára pillantott, én írnék Gyurka verssoraiból egy montázst a képekhez... A festő döbbsenten nézett maga elé. Weöres minden anyagból tudott varázslatokat kikelteni, *A szörnyeteg koporsója* vers például úgy készült, hogy egy találomra felütött Rákosi Viktor-regényből kiírta az oldal minden tízedik szavát, s mint mondta, kapott egy vibráló felületet, amivel már lehetett dolgozni...

Zebegényi apja lépkedett. Élvezte a járás váltakozó ritmusait, dinamikáját. Évtizedekkel ezelőtt ebben az utcában csókolt meg egy lányt. Tizenhat évesek voltak. Még mindig a Márvány utcából üzent a lány nemrég, kedves öreg néni ke lett, hogy jó volna találkozniuk. A táncosnő messzebb lakott,

a Kis-Sváb-hegy oldalában. Őt már a sötétkéék Izs motorkerékpáron vihette ki széllal, fényel és heves szívdobogással küzdve a Római-partra, hogy a Rádió csónakházából evezni induljanak a Lupa-sziget felé. A kis táncosnőnek tetszett, hogy Zebegényi apja, akinek akkor még se gyermeke, se felesége nem volt, elmesélte neki, milyen a sztriptíz Párizsban, a Champs-Elysées végé felé, a Rue Berry sarkán. Milyenek a Tuileriák kertjében a Monet-liliomok, tavak, amiket egykor a fiatal Kodály is megcsodált! Azóta a képek rég elköltöztek a kert közeléből. Zaklatott, fényekbe keseredett a széles sétaút, ahol nagyon régen Swann hajtott végig a fiákerén. Az eltűnt idő nyomában. Hazafelé a kis táncosnő ruhája, haja röpködött a szélben, a motor fel-felsírt az emelkedőkön. Az udvar sötétjében lelassította lépteit a lány, miért nem ölelte át Zebegényi apja? Honnan szállt rájuk valami tehetetlen szomorúság? Cszozogtak tovább az estében. Sötétben autózott a színésznővel is, pedig még nem is volt késő délután. De tél volt, hóillattal teli tél. Vicát a válófélben lévő férje kérésére hozta haza egy tihanyi forgatásról. Egész úton filozofáltak, létkérdéseket próbáltak boncolgatni. Egymást élesztgették fel, egymásra simulva alakultak a gondolataik. Néha nézte a lányt Zebegényi apja: látni-e a szája körül azt az igen szemérmes és eleven kislánymosolyt, ami a filmjeiben olyan vonzóvá tette? A képeslapok címlapjain is jelen volt ez az üde mosoly és tekintet, a benső komolyságból nőtt ki. De most ez nem látszott. Más volt az arca, eleven volt, szép, de nem az ismerős színésznőé. Legközelebb a Déryné presszóban látta meg a lányt, oldalról csak, nem akarta zavarni a beszélgetőket, de Jancsi fölemelte gyöngéd mozdulattal, talán a beszélgetés légkörében születő óvatossággal a kezét. Odalépett. Vica is mosolygott, a pillanat megfigyelhetetlenül gyorsan hamvadt el. Pilinszky Jancsi mosolya megnyugtatóan ismerős volt, hellyel kínálták. Nem, nem, mondta zavartan, mennem kell. Amikor pár hét múlva megvárta Vicát a színészbemjárónál, már ridegebb, dacosabb tél volt. Kerültek egyet hazafelé, mert tiszta idő volt, a Gellért-hegy parkolójából, fönt-ről figyelték a várost. Segítette a bekötő övet kicsatolni a lánynak, csuklóján sejtelemszerű érintését érezte Vica csípőcsonthajlatának. Valamin nevettek is. Csillagok, csillogás, vásárian és gyönyörűen mindenfelé. Közel a karácsony. Huszonötödikén délben fel kellett szaladnia Weöresékhez valami műfordításért. Beletévedve fölöslegesen mentegetőzésbe, amiért karácsonykor, az ünnepen érkezett Weöres lakására. Ez már nem a Törökvész úti kis lakás, hanem a villa volt, feljebb néhány utcával, melynek léte Amynak köszönhető, aki a feldúlt kert szilvafái elé remek kis házat építtetett. Mondta is: hétszilvafások vagyunk... Zebegényi apja nem számolta meg a fákat, de nevetett ezen. Talán Vicának is elmesélte, azt is, hogy Weöres, nem viselvén el az üresjáratú, mentegetőző mondatot, igen ártatlanul kérdezte huszonötödikén délben. Tényleg, Gyurkám, megvolt már a szenteste, vagy most lesz valamikor? Igaz, neki minden estéje szent este volt, karácsonyi lázban dolgozott minden éjjel. Zebegényi apjának akkor már családja volt, szeretetben éltek öten, sok nyugtalanságban szorongva a kis lakásban, a rideg világban. Elég bizonytalanul beszélt meg találkozózt a színésznővel, a Nagyszállóba hívta, ahova jó emlék fűzte. Egy konferencia után ott találkozott a vékony, törékeny Koch Valival, hogy néhány versének német fordításáról beszélgessenek. Egy másnapi telefonhívásban szinte Vali tompa, szomorú-kedves szavainak színét vélte felfedezni Vica hangjában is. Komoly, tartózkodó lány volt, az áhítatra is képes alkatából fakadt, hogy lemondta a találkozót. Csendes, józan tél volt, a beszélgetés szaggatott, dallamtalan. Zebegényi apjának akadt néhány barátja, aki mindig... Mit mindig?! Lényükben hordozták akaratlanul és ártatlanul azt az örömet, amit egy napsütötte, békés tengerpart látványa nyújt az embernek. Akár gyalog, akár autóval ment Únyba Nagy Miklóshoz, a kamarás úrhoz, már a pilisi dombok, a napraforgótáblák égre kanyaradó meredekjén, a sárga és kék fényes-

ségben, mintha ez már a józan, öreg pap jóvoltából telítené a tájat derűvel. Miklós első mestere volt, az ostrom alatt a krisztinavárosi missziósnővérek rendházának óvóhelyén, a boltíves pincék félhomályában találkoztak először, felettük zajlott a megkeseredett harc, ő pedig gyertyafénynél olvasta fel verseit, novelláit. Irodalmi délutánok az óvóhelyen! Még halottak feküdtek a beszakadt házak romjai alatt, de már kinyitott az első eszpresszó. Ezt a szót gyerekként ott hallotta, olvasta először Zebegényi apja is. Vitte verseit, novelláit Nagy Miklósnak, aki nem Mécs László-verseket olvasott fel neki a költőmesterség útjait keresve, hanem Adyt és József Attilát. Negyvenkilenc tavaszán eltűnt Miklós, az Andrássy út 60-ban zajlottak kihallgatásai, ami gumibotos és öklöző verésekből állt. Nem tudták a foglyok, nappal van-e, vagy éjszaka. Reggel és este kaptak híg bablevest. Hónapokig csak villanyfényben, bablevesen tengődtek. Az ütésektől begyulladt körmét, amikor már lázasan támolygott csak, fogóval letépte az élő húsból egy fehércöpenyes. Hogy karácsony van, onnan tudta meg, hogy ez egyik fiatal ávós gyerek belépett a pincébe, és nagyokat harapott egy illatos mákos kalácsból. Majd hirtelen ötlettel a rácshoz lépett: na, karácsony van, törj egy darabot belőle! A pap megrendülve, kissé meghajtotta magát, s nyújtotta a kezét. Hogyne, nevetett a fiú, ez kellene a te fasiszta gyomrodba! Miklósnak égett az arca, elfordult a rácstól. Túlélte, a váci börtönévek után Únyba került, a kis bányászfaluba lelkésznek. Itt élt még húsz boldog esztendőn át. A templom kertjében van a sírja. Zebegényi apja beszélt neki Pilinszkyről. Hogy Pilinszkyt versekről kérdezgette, és természetesen szóba került József Attila neve is. Ő Mozart! – mondta egyszer Pilinszky. Meg hogy járt Jancsinál a Hajós utcai udvari lakásban, verseiket olvasták fel egymásnak, Bachról beszélt Jancsi. Felolvasta rádiodrámának szánt *Síremlék* költeményét vagy színdarabját. Hangjában volt jelen csak a színpad, a drapéria, zenekíséret, fényeffektus és az alakok minden rezdülése. Akkor Vica is megint ott volt, mint a papok, szertartásosan érintették össze arcukat. Jancsi teát hozatott, s mikor látta, hogy elfogyott, nővérenek kiabált ki a konyhába: Erika, hozzál még, kiitta már! A kis mohó! – mondta ironikus zavarában Vica. De hónapokkal később egyedül lehetett Jancsival a Csúcshegyen, Toldalagiék nyaralójában. Pilinszky ott vendégeskedett, tűnődött, cigarettázott. Egy rádióműsor felvételét bonyolította le vele Zebegényi apja, de a fásasztó párbeszéd után meglátta az asztalon a *Szálkák* nyomdai levonatát. Pilinszky észrevette tekintetében a kíváncsiságot, s elkezdte olvasni lapról lapra a levonatot. Lassan olvasott, mint a pap az átváltoztatás ígéit, úgy mondta ki a vers szavait. Halkan, de roppant expresszíven, drámai súllyal. A szóközi csendek, mint a földrengés utáni hallgatások. Másfél óra múlva fejezte be a felolvasást, sört ittak, mosolyogtak. Pilinszky látta a megrendülést Zebegényi apjának arcán, a nevetgélés sem fődte azt el. Kifényesült szemmel néztek egymásra, azután Pilinszky megszólalt: Gyuri, felolvassam még egyszer? Gyermeki örömeben olyan volt, mint egy angyal.

Kardos Jóska a krisztinavárosi évek után (a meghurcolt Szabó Imre püspököt helyettesítette) a Bakáts térre került plébánosnak. Zebegényi apja oda is eljárt a miséire orgonálni. Barátságuk derűs volt, magától értetődő, Jóskáért is rajongtak a hívek, mise után mindig körülvette néhány buzgó öregasszony. Mondta is neki Zebegényi apja, tudod, Jóska, nem azt kellene mondanod a mise végén, hogy „a szentmise véget ért: menjetek békében” – hanem hogy a szentmise véget ért, hagyjatok békében... Jóska akkor is nevetett, amikor gépkocsin megérkeztek üzleti kirándulásuk színhelyére, Márkházára. Kardos korábban e falu papja volt, most azt a feladatot kapta, hogy a falusiak által eladásra kínált két ház közül a kápolna építésére alkalmasabbat kiválassza. Már út közben panaszkodott, akár egyiket, akár a másikat választja, a két pártra szakadt falu egyik fele biztosan megharagszik rá. Ezt sehogy nem

akarta. Érkezéskor beszóltak a szomszéd falu papjának, jöjjön ő is velük. Akkor támadt mentő gondolata: Zebegényi apjára adnak egy lila szegélyű, lila gombos reverendát, mondván, a püspök úr titkára az ismeretlen pap, aki majd eldönti, melyik ház alakuljon át kápolnává. Zebegényi apja akkor kezdő rádiós-ként nem volt még népszerű, senki nem ismerte fel, hacsak nem találkozna véletlenül a Falurádió riporterével vagy valamelyik stúdióbeli kollégájával. Ment a három reverendás végig a főutcán, középre vették a „püspöki titkárt”, a lila gombos, rangos vendéget. Elég ijesztő volt, hogy derék falusi asszonyok kezét akartak csókolni Zebegényi apjának, aki alig tudott ez elől kitérni, s inkább ő csókolt volna kezét a vendéglátó öregasszonyoknak. Eszébe jutott Szentkuthy Miklós története, aki harmincnyolcban az Eucharisztikus Kongresszus egyházi forgatagában francia bíborosnak öltözött: a taxisofőr kezét csókolt neki. A két pap jól érezte magát, felszabadultan falatoztak, koccintgattak, csak Zebegényi apjának nem ment le egy falat se a torkán, aszkétának látszott, ami persze csak növelte a falusiak iránta támadt rokon érzéseit, tiszteletét. Mire a templomocska elkészült, Márkházán megnyugodtak a kedélyek. Jóska nem sokkal később kórházba került, kérte, ne látogassák. Harminc kilóra fogyott, gyomorrákja volt. A temetés napján Zebegényi apjának élő adása volt, műsort vezetett az Astoria Szálló halljában. Vendéget is hívott, Ivánt. Mándy szívesen jött, otthonosan érezte magát a szállodában. Lakott is ott néhány napig, amikor a Teleki térről átköltöztek a Belvárosba. Kisfiús izgalmában összekeverte a kérdéseket és válaszokat, ami élénk derűtséget keltett. Hogy van Erika? – kérdezte Mándy a műsor utáni zűrzavarban. Zebegényi apja átvette a kölcsönbe hozott könyvet felesége számára. Howard regénye volt, ponyva kiadásban: *Na, mi újság, Wagner úr?* – talán ez volt a címe. Iván szerint ez jól tesz a depresszió ellen. Későbbi, jóval későbbi karácsony közeledtével Erika azt kérte Zebegényi apjától, hogy fogja majd a kezét, amikor meghal. Hálás a Jóistennek Zebegényi apja, mert ez azután valóban így történhetett meg a Kútvölgyi Kórházban. Feleségeiről nehezen írt, gondolkodott. Első és második Erikájához a megfogalmazhatatlan, hallgatólag örömmel kötötte, valami, ami már talán az örökkévalóság része. Elég volt látni a hozzá tartozó széktámlára vont kiskabátját, már annak is valami liturgikus méltósággal támadt. Létállapot volt ez, megnevezhetetlen szeretet. Pedig megtapasztalta, hogy minden összeomlik. Az idő, mint a föld iszonyú súlya halottai felett. Összekapaszkodik a kétségbeesés és az öröm: a világ kezdetének első pillanata meg az időből most letört darab együtt, egyforma mélyen hever. Emlékszik, a krisztinavárosi templom felé mentek, öreg járdán, ketten voltak. A mellette haladó lépései könnyedek, nem nézett oda, így is nyilvánvaló volt, hogy Erika az, egy fiatal lány, vagy a fia, aki tizenegyben halt meg, s akit most épp nem ismer fel. Tartotta vele a tempót. Valamiképpen nem mert oldalra pillantani. Tudom, mondta, fel kell emelni a szívünket. Csakhogy, folytatta, és most a rettentő ragyogásba, napsütésbe fordult a szomszédjához. Tudod, Uram, Jézus, nehéz, nagyon nehéz felemelnünk.

NAGY GÁBOR

Dunya

Eleinte – még nem volt fürdőszoba,
 budi az udvaron, a *tyúkgarádics*
 mellett – egy ágyban aludtam nagyanyámmal,
 papa meg a rossz heverőn.
 Úgy súlyosodott rám a hűs *dunna*,
 a szuszt kiszorította belőlem,
 s láttam, amint a róka torkon
 ragadja az egyik bamba tyúkot,
 sunyin elinal. Lassan átmelegedett
 a roppant paplan, lecsendesült
 a baromfinép is, fél-öntudatlan
 még megfogadtam: megtanulom szeretni
 az ablakon átzuhogó mindennél feketébb,
 eleven sötétséget.

Madáristen

Öregmama, nagyanyai dédnagyanyám
 ritkán szólt a családi disputába,
 akkor is annyit csupán: *hő-he*,
 de ezt olyan változatos dallammal,
 hogy ha kellett, csipkelődő szarka volt,
 majd barna héja baljós árnya,
 kötényes madáristen,
 bizonyosan boszorkány, annyira ráncos,
 mégis, a bagófüstös férfibeszédben is
 övé az utolsó szó.

Dédnagyapám és a macska

Úgy állt az udvaron *Öregpapa*
 egy terhétől meghajló szilvafa
 árnyéka mellett, meggörcbült háttal,
 óriás tenyerét nyújtva a föld felé:
Cica, cicc-nee, cica...
 Barátommal zavartan kuncogtunk,
 nemrég láttuk Weöres Sándort a tévében,
 dédnagyapám-pózban kuncsorog
 bizonyosságért, hogy még elevenek
 közt van, szólongatja hiába a macskát,
 nézik egymást mozdulatlan,
 tudván tudva, a másikat is
 azok a régi egyiptomiak faragták.

NAGY GÁBOR (1972) Budapest

Apróhirdetés

Amikor frissen megözvegyült nagyapámmal
társkereső nőhöz robogtunk a *Szamarán*,
kiskamaszként éreztem némi szégyent,
nem igazodtam el apám zavarán sem,
midőn az egyik házból kilépve megcsapott
az átvállalt öröm: ennek az asszonynak
úgy *ciceréltek* a mellei, mint szőlőkacsok
a hajnali dérben – *bár hátrányára szóljon,*
mert olyan süket, de olyan...

BÖNDÖR PÁL

Süketspájj

BÖNDÖR PÁL (1947) Temerin – Szerbia

A spájj félhomályában motoszkáltam,
mikor, ki tudja miért,
a süketszoba jutott az eszembe:
valamikori munkahelyemen volt ilyen.

Nos, a süketszoba
kizár minden külső zajt,
és visszhang sincs benne.
Semmit sem hallani, de ez sem igaz,
hallod a gyomrod, a szíved, a tüdőd.
Bedugul a füled.
Nem sokáig lehet a süketszobában kibírni.

Mikor pedig kijössz onnan,
minden olyan hangos,
hogy majd felrobban a fejed.

Szóval, ott álltam a spájj
süket csendjében,
mikor váratlanul,
a dunsztosüvegek mögül
kikukucskált V. Ferenc.

V. Ferike!
Ha már spájj, legyen spájj,
őt a krumplihoz hasonlítanám,
sok időbe telt, mire rájöttek,
hogy sokféleképpen használhatnák,
de addigra ő már elkedvetlenedett,
nem tudott huzamosabb ideig
odafigyelni bárkire, bármire,
önmagára sem.

Szívdobogás, gyomorkorgás.
lassúdad észjárás.

Pálinkát és lekvárt
szinte mindenből lehet főzni,
szokta volt mondani mosolyogva
az időnként felbukkanó távoli rokon.
Ahogy ezt kimondta, elkomolyodott,
tekintete elkalandozott, talán azon töprengett,
hogy őt miből párolták vagy főzték.
Aztán eltűnt örök időkre,
azt mondták, meghalt valahol idegenben,
tartósítószerrel nyilván nem tartalmazott.
A legfölső polcon
porosodik az emléke.

Egy szórakozott, hanyag
 Úr vendégei voltunk, vagyunk valahányan,
 a filigrán Gizike is:
 Kedveltük a járását, a mosolyát,
 ugyan egyikünk sem volt szerelmes belé,
 de jó volt leállni beszélgetni vele;
 amikor elköltöztek, akkor döbrentünk rá,
 hogy ez olyan, mint amikor a gulyáslevesből
 kifelejtik a fokhagymát, ez már nem az.

Mi van itt?

Végül egyedül maradok,
 tanácstalanul álldogálok egyre
 a süketpájszban;
 a szívverésem hallom csak,
 és a disznózsír visszafogott,
 halk rőfögését.

Könyv-ellés

Arrafelé, ahol az emberek
 hol emberségesek,
 hol embertelenek,
 szinte az akaratuk ellenére,
 valakinek be nem állt a szája.
 Valaki akit ismerünk
 vagy ismerhetnénk:
 aki egyre csak mondja,
 mondja, mondja.
 Szög a zsákból, máris?
 Mintha csak annyit élhetnénk,
 amennyi egy könyvbe belefér.
 Ha már szög,
 fején kellene találni:
 Én lenni egy sírkő?
 kérdezte az osztrák költő,
 a földre szegezett
 tekintetek láttán.
 Én lenni inkább egy könyv?
 – töprengett el ő
 tegnap délután
 a kiadós ebéd után.
 Mindegy, hogy kiről és miről szól,
 jó esetben
 többet mond, mint egy sírkő.
 Jövőre töltöm be az ötvenet,
 vagy a hatvanat,
 hetvenet, mondta,
 nem vagyok benne biztos,

de végső ideje lenne
belekezdeni a könyvembe,
sajnos fogalmam sincs,
hogy miből, miért, hogyan készül.
Mintha
tényleg csak annyit élhetnék,
amennyit.
Tudod, fordult felém,
hogy nem vagyok világhírű,
vagy legalább országos hírű,
hogy könyvet írnának rólam,
tehát magamnak kell nekilátni.
Ha te írtál húsz könyvet,
talán én is tudok egyet,
nézett rám,
úgyhogy meg kellett szólalnom:
Nincsen rossz verseskötet,
mondtam neki, mivel Mallarmé voltam éppen;
nincsen rossz könyv,
bátorítottam, mert Bukowski is voltam
egy cseppnyit;
de novellát ne,
ahhoz tehetség kell,
az esszéhez pedig
olvasottság, műveltség
szükségeltetik.
A regényírás időigényes,
verset pedig senki sem olvas.
Teniszezni indultunk volna,
miénk a 3-as pálya
délután négytől fél hatig,
és a Pistie meg a Ferié,
de zuhogott az eső.
Múlt kedden jó idő volt,
de neki fáj a válla,
nekem pedig a térdem.
Amilyen lököttek vagyunk,
végül hazamegyünk
és írunk.
Ha nem mást,
SMS-t vagy e-maílt
a Mindenható helyettes államtitkára
tiszteletdíjas irodai alkalmazottjának.

KÍS PÁL ISTVÁN

Foncsorkép

Hosszan nézek a kávézóból sietve távozó Zita után. Akár a többi osztálybeli lányra, rá is nehezemre esik úgy gondolni, mint egy asszonyra. Pedig azok lettek mind a tizenhatan, férjekkel, gyerekekkel, némelyikük már unokákkal. Noha nem sok hírt hallottam felőlük az idők folyamán, azért ezt biztosan tudom róluk. Lám, Zita is unokázni megy. Innen hát a nagy sietség, ha nem épp a felette kényes élethelyzet a valódi oka.

(...)

– Szia, Ervin, Zita vagyok! Egy dossziét kellene eljuttatnom hozzád Eszter hagyatékából – tért jó szokása szerint a lényegre, amikor fáradt hangon rám csörgött. – Közvetlenül téged érint. Személyesen szeretném... Szóval, találkoznunk kellene.

Rejtélyességével felkavart ez a felvezetés, ahogy néhány hete megdöbentett Eszter halálhíre is. A Facebookon láttam meg a fényképét, alatta a tapintatos megfogalmazással: „Nem akart tovább élni, a Dunának ment!” Emlékszem, mindig is vonzották a végletek, ott sejlett egész lényében az olykor szentimentális tragikum. Mire sikerült kinyomoznom a temetés időpontját, éppen lekéstem. Bántott, hogy ettől szinte megkönnyebbültem.

Most meg itt van ez a dosszié. Miféle papírok lehetnek benne? Hogy kerültek Zitához? Diákkori szerelmes levél, Eszterhez írott vers, róla készített rajz, fotó? Mi más is lehetne? Én vajon miért nem őrzök ilyeneket?

(...)

– Egy pacsit, egy puszit és egy jegeskávét kérek – köszönt rám fesztelenül, mielőtt mellém ült az asztalhoz.

– Jegeskávét? – borzadtam el a gondolatra, kabátját tétován a kezemben tartva.

– Mindig úgy iszom – vette ölébe bugyros táskáját –, az szépít, nemde-bár?

– De még mennyire – bólintottam, kabátját végül a legközelebbi fogásra akasztva –, csak rád kell nézni!

– Na, a bókokból ennyi elég is lesz – veregette meg barátságosan az arcomat, mielőtt teátrálisan homlokon csókolt. – Emlékezetem szerint én hívtalak találkára, te mamlasz, s ha nem mondtam volna meg, miért, tán el se jöttél volna.

Még mindig szókimondó – konstatáltam magamban –, áldozatkész haver, de az érdektelennek tartott mamlaszokkal egy kissé leereszkedő. Státuszkom az eltelt harminc évben láthatóan nem változott nála. Hívtam a pincért, rendeltem, aztán kedvtelve néztem, ahogy a bőröndnyi táskában kotorász, ahogy elővesz egy kék színű dossziét, és elém tolja. Ervin, ennyi állt rajta Eszter kézírásával.

– Nem túl vaskos – dűnnyögtem csalódottan –, mi van benne? Versek, szerelmes levelek meg ilyesmi?

– Ugyan, te javíthatatlan álmodozó – tette kezét kuncogva a dossziéra –, ha írtál is ilyeneket, nem őrizte meg.

– Írtam, igenis, írtam! Neked biztosan megmutatta. De tudod, mit? Nem igazán a sorsuk.

– Akkoriban számos ismerőse meg barátja volt – görgette sietve tovább a szót –, csaptátok is neki néhányan a szelet – merengett a Dunára néző ablak felé –, végül aztán csak én maradtam mellette, nekem írta meg a búcsúlevelet is.

– Benne van? – intettem fejemmel a dosszié felé.

– A búcsúlevél? Nem, dehogya, az csak nekem szól.

– Tulajdonképpen mit hagyott rád?

– Semmit. Jog szerinti örökös és közvetlen családtag híján hívtak meg a hagyatéki tárgyalásra. A hitelezők képviselői mind ott voltak, de leginkább csak a semmin osztozkodhattak. A számukra érdektelen iratokat és okmányokat, egy kalapdoboznyi volt az egész, az én kezembe nyomta a közjegyző. Elháríthattam volna, de zavaromban eszembe sem jutott. Aláírtam a jegyzőkönyvet meg az iratok listáját, hogy átvettem. Onnan van ez is, mutatott fejével dossziéra.

– Papírok, értéktelen papírok – morfondíroztam hangosan. – Adnak egy jottányit is mindahhoz, amit már tudtunk?

– Inkább csak dokumentálják a történéseket – szorongatta fehéredő ujjbegyekkel a zsebkendőjét. – A fellobbanó szerelmet, a sebtében megkötött házasságot, a feltartóztathatatlan elhidegülést, az egyetlen gyerek elvesztését, a féltékeny, de kicsapongó férj basáskodásait, a rettegést, a viharos válást, aztán meg a gyötrelmes újrakezdést. Az önállósághoz, a külvárosi butikhoz fűzött remény hamar szertefoszlott, maradt az adósság, a szegény, a végző kétségbeesés.

Monoton színtelenséggel sorolta a stációkat, talán mert tudta, hogy tragikuságukban is banálisak az ilyen szenvedéstörténetek. Az élők rendre úgy mennek el mellettük, mint a nagy vonuláson poroszkáló gnúcsorda a ragadozók által széttepett fajtársaik teteme mellett. Eltökélten tárgyilagos maradt. Tapintatból vagy számon kérőn? Nem tudtam eldönteni.

– Nyilván naivitás, de én abban a hitben éltem, hogy ismerem a gondjait – szabadkoztam a kávémat kevergetve. – Amikor az egyik kiállításom megnyitóját meghívtam teázni, elmondta, de úgy, mint aki túltette már magát a történeteken.

– A legszorítóbb napi gondjairól is úgy beszélt, mint múltó aprócska kellemtelenségekről – bólogatott Zita maga elé meredve. – Erősnek akart látszani, és legyőzhetetlennek.

– A diadalmas törekenység! – mutattam ujjaimmal idézőjelet. – Így tudta jó előre felmenteni azokat, akik nem akartak vagy nem tudtak rajta segíteni.

– Három éve, az idegösszeomlása után vette rá a pszichológusa, hogy írja ki magából a szorongástörténeteit – húzta ki derekát ültében Zita, összefonva térdén az ujjait. – Terápiának szánhatta, de Eszter nem tudta vagy nem akarta értelmezni a feladatot. A leírtak mindig megmaradtak a kitörési kísérletek, a reményt kínáló helyzetek megfogalmazásánál, a szorongások és a kudarcok leírására rendre nem került sor. Négy ilyen írást találtam, szépen dossziéba rendezve, a felirataikkal szinte megcímezve.

– Te már olvastad? – vettem a kezembe a nekem címzettet, jelezve, hogy birtokba vettem.

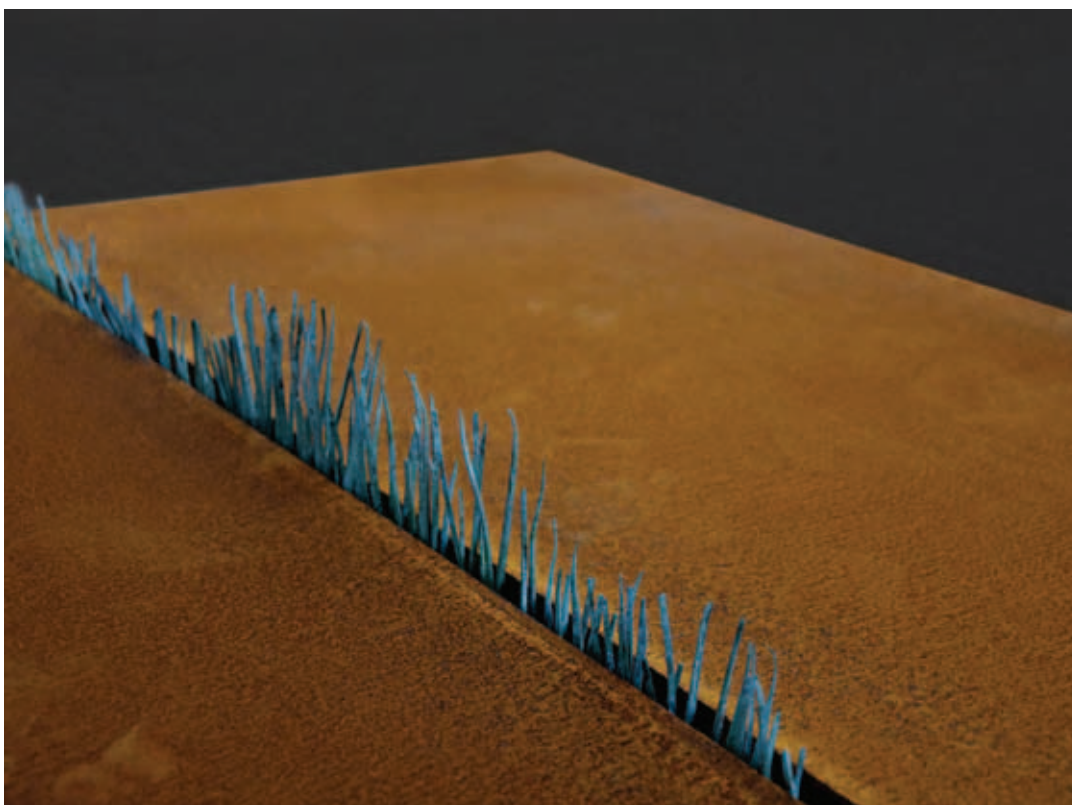
– Nem, de tudom, mi van benne – nézett rám szomorú szemmel. – Amikor megírta, ezt is, mint a többi, felolvasta nekem, de nem akarta, velem sem akarta megbeszélni.

– És a pszichológus?

BARÁTHI FÁBIÁN, Tűzhányó, 2019

BOROS MIKLÓS JÁNOS, Mono, 2019

GÁLHIDY PÉTER, Haladó palack, 2019

GILLY TAMÁS, Fasor, 2019

– Valószínűleg neki is megmutatta, de tudtommal egyiket se hagyta ott.
 – A többi?
 – A címzettek azokat is megkapták! Ez az utolsó.
 – Van benne megbeszélvonalónk?
 – Nincs! – kászálódott fel ültéből, kihörpintve jegeskávéja maradékát. –
 Most különben is várnak az unokáim.
 – És az én történetem – nyúltam a karja után tétován –, az én szempon-
 tom, az én véleményem nem érdekel?
 – Majd máskor, mamlaszka, majd máskor – fordult még vissza csókot
 dobva, aztán magára terítve a kabátját elviharzott.

(...)

Ezért a lazaságért mindig kedveltem Zitát, de most valahogy mégis inkább neheztelek rá. Az is lehet persze, hogy Eszterre neheztelek. Mindegy, egyik is, másik is értelmetlen. A dossziében olvasható történet valószínűleg egy eszteres, a józan ész felől megközelíthetetlen rejtély lesz. Nincs is igazán kedvem felütni a fedőlapot, de olvasatlanul sem hagyhatom. Négy-öt oldalnyi kézzel írott, kihúzásokkal és javításokkal tarkított szöveg az egész. Rendelek hozzá még egy teát süteménnyel.

(...)

Az érettségi találkozó meghívójától megrettentem. Egy újabb stáció. A harminc éve nem látott diáktársak mindjárt a családról, a férjemről és a gyerekről fognak kérdegetni, meg arról, hogy élek, mit csinálok, mi lett belőlem. Mit mondhatok nekik szegyenkezés nélkül? Talán jobb lesz, ha el se megyek. Zita szerint persze ez butaság; az ilyen találkozókra magukról beszélni, nem másokat hallgatni mennek az emberek. Ha ügyesen mindig én kérdezek majd, magamról hallgathatok.

Kérdezni? Az se könnyebb, ha más foglalkoztat, nem az, amit hallhatok. Milyen jó lenne a lehetőséget látni az alkalomban, a kitérés vagy a megoldás lehetőségét! Azért elég izléstelen úgy végigtallózni a tablón, hogy ki lehet számomra hasznos, és ki az eleve haszontalan. Pfüj! A haszontalanság haszonelvűsége! Ha jól belegondolok, valójában csak egy barátnőm volt, s talán ha három vagy négy fiú mutatott irántam érdeklődést.

Feribe én voltam szerelmes, Ervin meg belém, de nagyon. Egy kicsit riasztó is volt az érzelmessége meg az eltökélt komolysága. Feri inkább játékszernek tekintett, a sport, csak a sport érdekelte. Én, a fülig szerelmes kiscsaj csak egy lehetőség voltam, nem a küzdelemre készítető kihívás. Olykor hetekre faképnél hagyott, s ha másik lánnyal mutatkozott, én jobb híján Ervinnel vigasztalódtam. A mai eszemmel Ervint választanám... talán... Az ésszerűség ma sem működik bennem igazán. Igen, azt hiszem, Ervin az, aki miatt mégis el kellene mennem. Vajon milyennek látna ennyi év után?

Arra a magas szőke kajakosra, Ferire rettentően féltékeny voltam. Hiába küzdöttem Eszterért, újra és újra az ő karjaiban kötött ki. Nekem meg eszembe se jutott, hogy a rivális léhaságának haszonélvezőjeként viselkedjek. Bosszantott, ahogy Eszterrel bánt. Egyszer a szemére is vetettem, de két pofonnal sikerült tisztáznia, hogy nem akarja ezt épp velem megvitatni. Nem ütött erőből, csak épp meglegyintett, hogy megalázzon. Próbáltam ugyan visszaadni... a két súlycsoportnyi hátránnyal persze hiábavaló és szálnalmas kísérlet volt.

A harminc év istentelenül hosszú idő. Esztert ötvenesként viszontlátni, a szeme előtt kopaszodó kripliként mutatkozni nem volt túl vonzó lehetőség.

Mégis elmentem, és nem bántam meg. Még mindig és újra a régi módon vonzott. Hosszan és komolyan beszélgettünk. Életem, a rendszeresen kiállító művész élete nyitott könyv volt előtte, én viszont jóformán semmit se tudtam róla. Többnyire mégis én beszéltem, ő, ahogy azt ezek szerint előre eltökélte, csak kérdezett és hallgatott. Az a különös figyelem, amivel a szavaimat követte, újnak hatott, meglepett, de valahogy nem tudtam vele mit kezdeni.

A találkozó egészen más lett, mint gondoltam. Amikor Feri megölelt, beleborzongtam, pedig a mozdulat inkább rideg és elutasító volt. A kamaránál dolgozik, nyilván tud mindent az üzletemről, a helyzetemről. Egész este kerülte még a tekintetemet is, nehogy kérjek tőle valamit. Milyen szánalmassá tette a gyávaság! A többiek dicsekedtek, panaszkodtak, kérkedtek vagy magyarázkodtak, ki-ki a helyzete szerint. Én szerencsére nem nagyon érdekeltem őket.

Ervin, akárcsak annak idején, nyitott volt és lelkes. Kicsit ugyan testesebb lett, loboncos haja is megritkult, de maradt benne bőven a kamaszos elfogódottságból. Lett volna rá oka, mégsem kérkedett, egy percig sem éreztem leereszkedőnek. Szívesen hallgattam, mert okosakat mondott, tapintatos közelsége pedig maga volt a baráti kézzorítás. Hajdani lázas magamutogatása nyugodt férfias kiállássá csendesült. Láthatóan tisztában volt és békességben élt magával. Mellette ázott és kiérdemesült tyúknak éreztem magam. Nem is beszéltem magamról, csak kérdeztem, kérdeztem, és megint csak kérdeztem.

A történetemmel nem akartam előhozakodni, talán majd később, ha ő is fel akarja újra venni a fonalat. De ha nem... úgy is jó!

Nem volt mit felvenni. Azok a diákkori érzések nevetségesen egyoldalúak voltak. Az elvesztésén sokkal hamarabb túltettem magam, mint azt előre gondoltam. A világ sehogy sem akart összeomlani, az élet nélküle is szép volt. Egy aprócska hiányérzet maradt utána. Semmi több.

Egy ideig eljártam a kiállítási megnyitóra. Utána, ha tehettem, meghívott teázni. Láthatóan nem zavarta kopott egyszerűségem. Egy ilyen alkalommal próbáltam beszélni neki a gondjaimról, de hamar elszégyelltem magam. Miért mondom el neki, ha nem várok, nem várhatok tőle a szánalmon kívül semmit? Na, nem, ő ne, ő se sajnáljon. Elhallgattam hát előle a legsúlyosabb gondokat. Még néhányszor elmentem a rendezvényeire, ő kötelességszerűen bemutatott pár gazdag műgyűjtőnek és műkereskedőnek, pedig mindketten tudtuk, hogy felesleges.

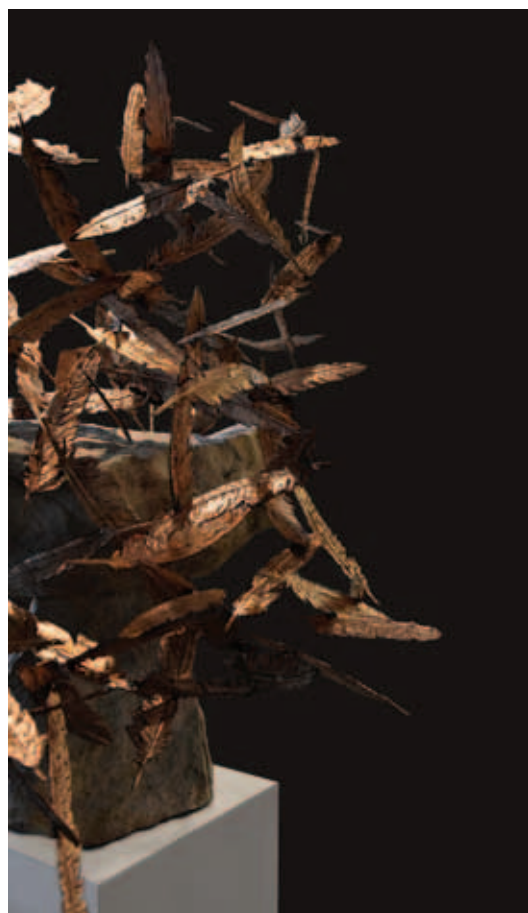
Egy időben tényleg ott volt minden megnyitón. Ha beszélgettünk, rendre a képeimről meg a terveimről faggatott. Bevallom, hízogónek és a személyemre irányulóan éreztem az érdeklődését. Jól is esett, de folyton az volt az érzésem, hogy valójában egészen más foglalkoztatja, hogy valahova el akar a segítségemmel jutni, de ő se tudja, hova!

Ott rémlett előttem a tudott tudhatatlan, de szánalmas bűnnek éreztem az utána való kutakodást. Csak a sokadik találkozáson jöttem rá, valójában mit is szeretnék megtudni tőle. A dolog értelmét vagy különös jelentőségét, ha sejtéseim voltak is, akkor még nem fogtam fel.

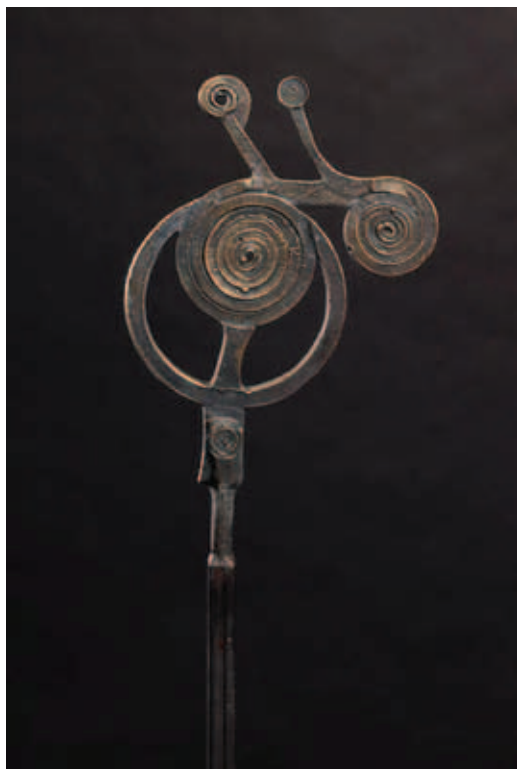
A kávézó terasza a Dunára nézett. A meg-megcsillanó hullámok látványa ébresztett rá, hogy végső soron Ervinnek a Dunához fűződő különös viszonya izgat, annak titkát szeretném megfejteni. Inkább kamaszosan kajla volt, mint izmos atléta, mégis, ahányszor a nyári szünidő alkalmain a Duna közelébe került, neki muszáj volt azt átúsznia. Nyugodt biztonsággal és hihetetlen kitartással tempózott, soha nem láttuk lihegve kijönni a vízből. Én örültem, ha az úszómecencében faltól falig eljutottam, így aztán feltétlen csodálattal figyeltem ezeket a

RÉVI NORBERT, Duat, 2019

MESZLÉNYI MOLNÁR JÁNOS, Ikarosz bukása, 2008; Ikarosz bukása, 2019 (részlet)

SZABÓ GYÖRGY, Archaikus emlék I–II., 2019

POGÁNY GÁBOR BENŐ, Amerigo Tot, 2019

szertelenségeit. Ha kérdeztem, csak olyasmiket mondott, hogy imádja a Dunát, hogy az viszontimádja őt, az átúszások meg arra jók, hogy általuk kielégüljön ez a kölcsönös vonzalom. Fellengzős hóbortosságnak éreztem ezeket a kinyilatkoztatásokat, de hogy valami titok tudója, abban biztos voltam. Ott, azon a teraszon aztán elárulta nekem a titkát...

(...)

A beszámoló itt váratlan véget ér. Zavartan forogatom a papírt, keresem a folytatást, aztán rájövök, hogy hiába, nincs. Csak az emlékeimből halászhatom elő, valójában mi is történt akkor, és mi harminc évvel később ott, pontosabban itt, merthogy ennek a kávézónak a teraszán találkoztunk utoljára. Magamra terítem a kabátot, és kilépek az őszi napsütésbe. Az asztalokon és a székeken száraz falevelek. Leülök, magam elé teszem a még mindig gőzölgő teáscsészét, élvezem a langyos szellőt, tekintetem a Dunát meg a hajdan volt nyarakat pásztázza.

– Mindig a frászt hozod rám! – hallom Eszter felindult hangját a partra érve. – Ez az istenkísértés már a mániád. Képtelen vagyok felfogni, miért csinálod.

– Talán tetszeni akarok neked – évődöm, törölközőmmel a hajamat szárogatva.

– Rémes vagy – rázza meg dühösen a fejét –, mit lehet szeretni egy vízihullán?

– Úgy nézek ki, mint egy vízihulla?

– Most nem, de a rémálmaimban igen!

– Na, ezt hagyjuk – intem le méltatlankodva –, még élek, és nem tervezem a vízbe fulladást.

– Nem tervezed, nem tervezed – töröl ki kézfejjével egy könnyet a szeméből –, arra még sose gondoltál, hogy ez a te szerelmed a Dunával talán mégiscsak egyoldalú?

– Nem! – fordulok felé a szemét fürkészve. – Attól, hogy te nem ismered a halálos szerelmet, még létezik. A Duna a lehetőség, hogy vállaljam a kihívást, hogy megmérjem magam, hogy minden ölekezésünk után erősebben és magabizóbban lépjek a partra!

– Hű, de dagályos! – simul hozzám felette színpadias hódolatot mímelve, majd hirtelen ellök magától. – Mondd, te tényleg ezt várod a szerelemtől?

– Ezt! – mordulok dacosan. – Igen, pontosan ezt!

Bosszant és fáraszt az értetlenkedése. Eszter és a víz közé ülök a parti fövényen, tüntetően a hátam mutatva felé. Igaz, a Ráckevei-Duna átúszása csak pancsolás a nagy főág átúszásához képest, mégis, egy ilyen teljesítmény láttán csodálattal kellene a lábaim elé omlania. Vegye már észre, hogy elrontotta az örömeimet!

– És ha egyszer mégis megöl a Duna? – hallom fázósan reszkető hangját.

– Ne aggódj, majd azt is csak szeretetből teszi! – dörmögöm jóleső melankóliával.

– Lehet, szerinted lehet szeretetből ölni? – ül át mellém, érzem vállamon nedves hajfürtjeit.

– A Duna tud – nézek a víz csillogását tükröző szemébe szerelmesen.

Ez a melodramatikus fordulat egy kicsit elbizonytalanít. A fene tudja, hogy érzéssel vagy érzéketlenül öl a Duna. Mint a szigeti fiúk általában, biztonságban érzem magam a vízben, és kész! Nem szokásom a vízbe fulladásról elmélkedni.

– Nem félsz?

– Mitől félnék? Fiatal vagyok, fogalmam sincs, mi vár rám, senkim és semmim e földön, nincs mit veszítenem.

– Hülye! – kanyarítja vállára a törölközőjét, majd dühösen elhúzódik mellőlem.

(–)

– Most így, ötvenévesen is imádod a Dunát? – terel vissza őszömbe váratlanul kérdése.

– Igen – fonom össze magamon fázósan a kabátom.

– Még mindig megkísért?

– Még mindig!

– És?

– Azt kérded, átúszom-e? – meredek magam elé elgondolkodva. – Nem, már nem! Lehet, hogy sikerülne, de, tudod, az idő múlásával egyre több a veszítenivalóm!

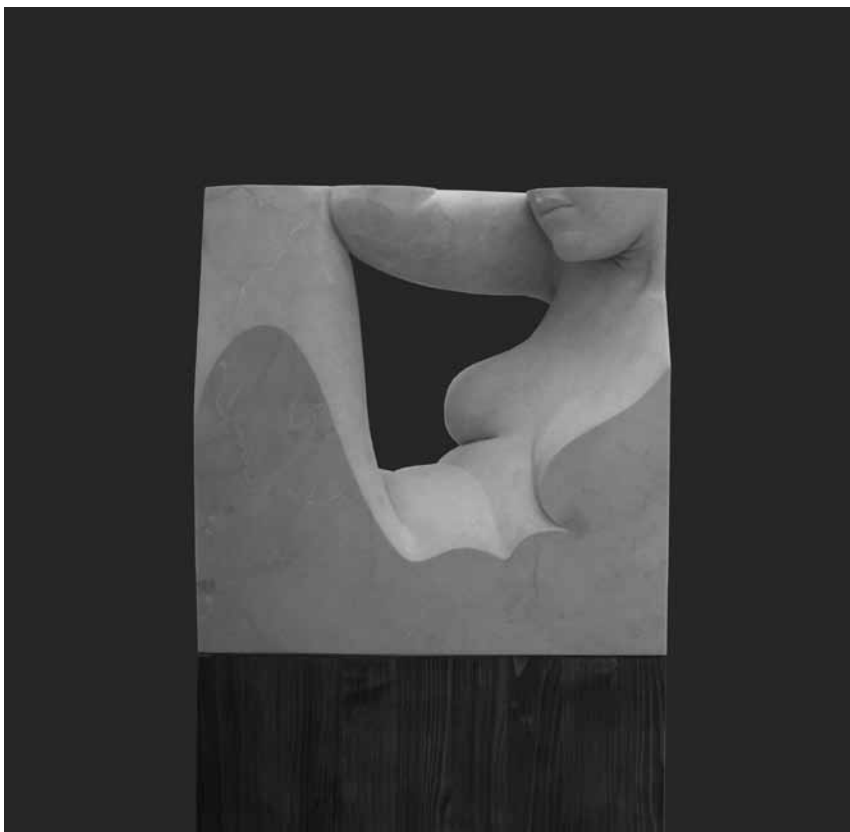
– Azt hiszem – sóhajtja mellőlem suttogva –, nekem már nincs több veszítenivalóm!

Meglep a hang, a mondat, a jelentés. Felé fordulok. Épp feláll a kávézóterasz asztala mellől. Gondosan ápolt, jól öltözött, de a haja tövén látszik, őszül, a járása sem oly könnyed, légies. Törékeny alakja, testtartása csupa lemondás. Amikor a terasz lépcsőjéről az utcára ér, a kép szertefoszlik.

(...)

Merengésemet a pincérnő szakítja félbe, utánam hozva a számlát és az asztalon felejtett dossziét. Arcából mintha Zita szeme nézne rám közömbösen. Fizek, majd én is elindulok az utca felé. Tekintetem szégyellősen kerüli a Dunát és a felé vezető sétányt. Lábam előtt a flasztert bámulom. Hallom a hajókürtöt, a vonatzakotolást, az autóbuszok hörgését, a villamosok sikoltását, az utca zaját... a nagy vonulás hangjait. Az élet törvénye, mint a halálé, kijátszhatatlan!

Bocsáss meg, Eszter, mennem kell a többiekkel!

SZÓCS GÉZA (1953) Kolozsvár

SZÓCS GÉZA

Felvonulnak az állatok

Felvonulnak az állatok,
melyeknek húsából ettél.
Akiket félig
vagy egészen megettél.

Nem bégetnek nem rőfögnek nem kotkodácsolnak nem gágognak.
Nézegetnek, a szemedet keresik.
A hal is lehajtja nagy fejét,
fejüket a halak lehajtják.
Tátognak.
Szájukról ezt olvasod le:

Ha eljön az óra
az az óra
ha eljött majd az óra
feltámadunk

Lekicsinyítve

Minimize – Kicsinyíts
(Felirat egy számítógép-billentyűn)

Az ördög össze-vissza mázol,
S még az Isten is minimájzol
Engem.
Vagy elvesztett az Alkotó?
Elvesztettek az Alkotók?
Lehet, hogy létem annyi csak:
egy halk fiókban halk fotók?

A pásztor mondja

Azt hiszed, hogy majd megtalálod?
Talán egy árva lány hajában?
Ne hidd. Hiába.

Mindhiában.

Csalódni fogsz az árvalányban.
Csalódni fogsz a hajzatokban
S az árvalányokban általában.

A pásztorlány mondja

Terelgesd hát fura nyájad,
Fújjad fura furulyádat

LUKÁTS JÁNOS

A hattyúfehér bányaló

(meserománc)

LUKÁTS JÁNOS (1943) Budapest

Motozás hallatszott az ajtó előtt.

– Bújj be... – dűnyögte Tatár bátyó. Az ajtó nem nyílt meg, a motozás folytatódott. Tatár bátyó ajtót nyitott, a ház előtt apró lovacska állt, meleg orrával lökdöste az ajtót. Gyermekek ló volt, fényes, fekete szőréen csillogott a nap-sugár.

– Hát te? – kérdezte Tatár bátyó. – Ki lova vagy? – A ló hallgatott. – Csikó ez még – és Tatár bátyó az istállóba vezette a lovat. A csikót.

Másnap végigkérdezte a falut, a környéket, lovas gazdákat és lovatlanokat. Csikója senkinek se hiányzott. – Akkor most nálam maradsz, de becsüld meg magad! – szólt a csikóhoz, a csikó meleg orrát a bátyó tenyerébe fektette. – Mi a neved? – kérdezte a bátyó, aztán megfelelt maga kérdésére: – Engem Tatár bátyónak hívnak, legyél te is Tatár. Elég kicsi ló vagy, jó lesz ez a név neked. – A csikó ezt mondta magában: – Ember ez, de rendes, a nevére vett – és békésen elaludt a jászol mellett.

A bátyó másnap kivitte a rétre legelni. A csikó csodálta a rét csodáit: a füvet, a virágot, a patakot. A patak fölött deszkaszál feküdt keresztbe, fellépett rá, lenézett a patakra. Elámult, hogy lenn egy másik lovat lát, Tatár azonnal beleszeretett. Keresztülment a deszkaszálon, meg visszajött. Lehajolt a patakhoz, és ivott belőle, akkor a másik ló eltűnt, Tatár sajnálta.

Arra járt egy tarka ruhás fickó. – Ügyes a csikód, bátyó! Add el nekem, remek cirkuszi ló lesz belőle. Talán még kötél is fog táncolni! – Tatár bátyó bánta, nem bánta, eladta a csikót a cirkuszosnak. Aztán hazament, éjszaka nyitott szemmel bámulta a csillagokat.

Reggel motozás hallatszott az ajtón. A bátyó ajtót nyitott, Tatár állt az ajtó előtt, meleg orrát a bátyó tenyerébe fektette. És halkán ezt nyihogta: – Ember bátyó, ne adj el engem többet bukfenceztetőknek! – A bátyó megölelte a lovat, aztán az istállóba vezette. – Többet nem adlak el! – mormolta a ló sörényébe. És észrevette, hogy a Tatár homlokán apró, fehér folt világít, kerek foltocska, mint egy pecsét.

Másnap másik rétre mentek, füvek, virágok közé. Tatár önfeledten szaladgált, apró sörénye lobogott a szélben. Kerülgette a fákat, átugrálta a bokrokat. Belenyihogott a napsütésbe.

Zsokésapkás, szűk nadrágos ficsúr közeledett. – Jó versenyló lesz ebből a csikóból. Bajnokot nevelek belőle, add el nekem! – kezét nyújtott, vastag pénztárcát kínált. Tatár bátyó sóhajtozott, aztán belecsapott a ficsúr tenyerébe, megveregette a csikó tomporát, és hazaindult. Éjszaka bort ivott, sokat, és a Tatár lóval álmodott.

Két nap múlva, hajnalban dörömböltek az ajtón. A ficsúr toporzékolt a küszöbön: – Megszökött a lovad! – kiáltotta a bátyó arcába. – A te lovad szökött meg, miért nem vigyáztál rá jobban! – vont a vállát Tatár bátyó. A ficsúr eloldalgott.

Másnap reggelre Tatár ott motozott az ajtó előtt. Amikor meglátták egymást, a csikó a bátyó tenyerébe fektette orrát, és sóhajtozva ezt nyihogta: – Ember bátyó, ne adjál el engem többet szaladgáltatóknak! – A bátyó egy könnyet törölt ki a szeméből. A ló két mellső lábán fehér szőrkarika futott kör-

be, a versenylovak viselnek ilyen elegáns zoknit. A bátyó az istállóba vezette jószágát, nem kötötte a jászolhoz, és két adag zabot tett elébe.

Másnap egy távolabbi rétre mentek, itt árvalányhaj nyílt meg trombitavirág. Tatár legelt és fel-felnyihogott örömeiben, a bátyó az árokparton üldögélt, és vadsóskát rágcsált.

Trapp-trapp – huszárok közeledtek, a lovak patkója csattogott és szikrázott a köveken. Tatár fölkapta a fejét, és megbűvölten nézte a huszárokat. Lovat eddig csak a patak tükrében látott, meg a rohanásra hajsolt versenytársakat. De a huszárlovak maguktól lépkedtek, vidáman trappoltak, és szép bőrnyereg volt a hátukon. Meg egy-egy huszár, de hát a ló erős jószág, elbír egy legényt a hátán. Tatár sóhajtott, és egyik lábáról a másikra állt a rét szélén.

– Ehun, milyen szépen lépked ez a csikó! Jó huszárló lenne belőle! – kiáltotta az őrmester a bátyó felé, Tatárhoz lépett, és szakértő szemmel mustrálni kezdte. – Nem eladó ez, kérem szépen... – suttopta a bátyó, de az őrmester a bátyó vállára csapott, úgy kiáltotta: – Az élen fog vonulni ez a kis lovacska, meglásd! Csapj a tenyerembe, vagy viszem anélkül! – A bátyó reszketett, Tatár csikó pedig felnőtt lónak érezte magát. A huszárlovak csak néztek, ők is így kezdték az életet.

Tatár zablát kapott, kötőféket és szép bőrnyerget, ezeket büszkén viselte. Aztán egy huszár pattant a hátára, csizmáján sarkantyú villant – ezt Tatár nem viselte büszkén. Vonszolták Tatárt a kovácshoz. Felkapták egy-egy lábát, és patkót verettek rá. Tatár csak állt a kovács előtt, és mozdulni sem mert. Farát legyintették, aztán csapkodták, nem mozdult. – Szamár ez, te! – kiáltotta a huszár. Tatár nem tudta, mi a szamár, de nem lehet jó név egy lónak, mert ki-nevették. Tatár befelé nyelte könnyeit, és keserűen gondolt a bátyóra.

Éjszakára a kaszárnya közös istállójába terelték. – Én a kapitány lova vagyok! – mondta egy kesely. – Én a századosé! – büszkélkedett egy vasderes. – Hát te? – és néztek Tatárra nagy lószemükkel. Tatár hallgatott. – Hagyjad, szamár ez! – prűskölt egy hóka. – Tatár vagyok, nem szamár! – horkantott némi önérzettel a kis jövevény. – Tatár! Phí, micsoda név ez! – a huszárlovak nyihogtak és bólogattak. Tatár torkát valami fojtogatni kezdte, csendesén ki-somfordált az istállóból. Az istálló végén megtalálta a kovácsot, aki minap a patkókat kalapálta a patájára. A kovács álmélkodott, hozzá nem szoktak lovak maguktól járni. Tatár az egyik mellső lábát föltette a tönkre, amelyiken a patkót rászögezték. – Verjek rád még egyet? – nevetett a kovács Tatárra, de ő csak tartotta a lábát. A kovács belenézett Tatár szemébe, és mintha mindent értett volna. – Hm, hogy nagyon szoros? – és meglazította a patkószöveget. A patkószög elgurult, a patkó leesett. Tatár bólogatott busa lófejével, és most a másik lábát nyújtotta előre. Aztán a harmadikat, volt neki négy. – Mit fog ehhez szólni az őrmester? – dűnnyögött a kovács, aztán: – Hát, katona vótam, huszár nem vótam, de huszárló se! – és a negyedik láb után nyúlt. Tatár elhúzta a bal hátsó lábát. – Ezt még meggondolom – sóhajtotta. A kovács tenyerével kedélyesen az obsitos huszárló farára csapott, hogy az csak úgy porzott. A kovácsműhely porából meg a hamuból közben fehéres szőrkarika formázódott a lovacska két hátulsó lábán is, ennek örült Tatár, szinte büszkélkedni támadt kedve. Hazaindult, a bátyó háza felé, aki már olyan sokszor túladott rajta.

Tatár bátyó aznap éjjel egyetlen patkó ritkás kopogását hallotta. – Ez nem lehet az én lovam! – sóhajtotta, de mégis kilesett az ajtón óvatosan. Egymás nyakába borultak, nyihogtak és kacagtak egymás felé.

Három napig boldogok voltak mindketten. Aztán... A lovacska fel-felkapta a lábát, mint a cirkuszban, majd sóhajtva a földre eresztette. Tatár bátyó arra gondolt, szekér kellene, hogy a boglyát hazahordhassa a mezőről, de szekér nem volt. Másnap Tatár a versenypályán érezte magát, és neki-nekiiramodott a rétnak, a pusztának, a bátyó alig bírta visszatéríteni, rá is förmedt: – Nem

bírsz megállni a négy lábodon?! – Ha tudnád – gondolta Tatár –, hogy nekem az egyik lábamon igazi huszárpatkó van! – Tatár bátyó pedig tovább töprengett: – Ha legalább egy fogat volna, azzal az állomásról hordoznám a vendégeket. – De fogat nem volt, vendég se nagyon. Tatár egész nap legelt, napközben gyakran meghempergett a fűben, éjjel pedig ébren pislogott az istálló fekete sarkai felé.

A Tatárvölgyi domb ott magasodott a falu fölött. A domb alatt bánya sötétlett, ahol nappal is éjszaka volt. Egyik nap a bánya felől egy kérges tenyerű, zömök ember közeledett, akit a faluban Szurtosnak neveztek, Szurtos barátságban volt Tatár bátyóval.

– Te, Tatár! – billentette meg kalapját Szurtos. – Szép lovad van neked. Erős, izmos, de nálad csak ellustul. A bánya megveszi. – Tatár bátyó csak nézte Szurtost, csak nézte a tétovázó csikót, aki mintha tudta volna, hogy az ő bőrére alkudoznak. – Közel marad, láthatod, amikor akarod... – és már nyújtotta is Szurtos a tenyerét. Tatár bátyó elfordult, végül a bányagazda kérges tenyerébe csapott. Aztán a házába zárkózott, egy pálinkás butykost vett maga mellé, és reggelig zokogott.

A Tatár ló pedig a föld alá került. A bányalámpák pislákolása tetszett neki, a szájakból gomolygó pára is különös látvány volt, fülét súrolta a tárnagerenda, Tatár vidáman behúzta hát két nagy csikófülét. Másnap a szügyére istrángot kötöttek, az istráng végére csillét üresen, aztán láthatatlan bányászkezek és bányászlapátok dobálni kezdték bele a szenet. Tatár megindult a csillével, lába a szénporba süllyedt, botladozott a köveken, lába tántorgott. – És Tatár bátyó? Ő engedi ezt? – villant csikóagyába, felnyihogott volna, de félt a bánya némaságától, félt a bánya visszhangjától.

Pokrócot dobtak verejtékes hátára, szénát löktek elé meg kukoricát, egy vödörbe vizet. Nem látta, mit eszik, nem látta, mit iszik. A sötétben felborította a vödört, a víz szétömlött, Tatár szomjazott. – A napot akarom látni, a mezőmet, a patakomat a másik lóval. – Majd éjszaka megnézheted! – röhögött nyihogott fel egy koromfekete csillehúzó, akinek csak a szeme villant Tatárra. Aztán egy éjszaka kivitték a lovakat a bánya mellé, az irtásba. A fekete égről a csillagok lenéztek rájuk.

– Őket most Tatár bátyó is nézi! – sóhajtott az újdonsült bányaló. És tudta, aki sötétben csillézik, azt a napfény megvakítja. Hűvös szellő szólt felé, hogy Tatár bátyó szemében éppen most látott néhány keserű könnyet, de letörölte. A csikó végignézett a szügyén, a lábain az éjszakai harmat mintha fehér gyöngyök formájában ült volna ki szőrére. Hajnalodott, hajtották vissza őket a bányába.

Némán vonszolta a csillét, lábát feltörte a kő, patkóját elveszítette valahol. Sajnálta a patkót, sajnálta a napsugarat, de legjobban Tatár bátyót sajnálta, akiről tudta, hogy szereti őt, és aki mégis annyiszor túladott rajta.

Tatár bátyó egyik éjszaka kióvatoskodott az irtáshoz, de Szurtos hazavarta: – Eredj innen, csak megzavarod a lovat, aki már a miénk. – Tatár bátyó eloldalgott, de megbújt egy fűzfa árnyékában, és talán felismerte a tétovázó bányalovak között a hajdan volt Tatár csikót. Tatár csak állt és nézett, talán a bátyó felé, talán a csillagok felé, talán az éjszakai szellőt kérdezte. De a szellő ma hallgatott. Tatár bátyó hazabotorkált, többet nem ment ki az irtásra.

– Nézd már ezt az új lovat, mintha nem is fekete volna, hanem fehér! – nevetett rá az egyik bányász Szurtosra. – Az bizony! Talán csak poros... – és Szurtos rácsapott Tatár tomporára. Fekete szénpor szállt belőle, alatta egyre világosabb szőr göndörödött. – Még ilyet! – és a lovat visszavezették a sejtelmes bányamélybe.

Aztán Szurtosra egyszer rászakadt egy egész emeletnyi kőszén. Talán meg se találták, helyére újabb Szurtos került. Tatár bátyó roskatag öreg lett,

talán a lelke tette roskataggá, amely egyre rágta a belsejét. Egy szürkületkor megszólította az újabb Szurtost, akit nem is ismert: – Volt itt egy ló, amelyik nem fekete volt, hanem fehér. Fehér bányaló, Tatár a neve... – Szurtos csak bámult rá: – Tatár? Azt nem tudom, a bányalovaknak nincs neve. De egy fehér ló valóban volt. Egy hattyúfehér...

HORVÁTH KRISZTIÁN, Cernunnos kút, 2019

VILLÁNYI LÁSZLÓ

Ismeretlen

Rossz pillanataiban fölhánytorgatta tévedéseimet,
a kamaszkoriakat se tudta megbocsátani, távol állt tőle
a nagylelkűség, pedig akkor még alig ismertem,
hogyan is sejthettem volna, miattam nem írja meg
az ismeretlen lányt, aki telefonon randevúra hívott,
a mai napig emlékszem a helyszínre, ahova gyáván
nem mentem el, megakadályozva egy rajongó vers
születését, ő bezzeg korholt, akár a gólhelyzetben
érkező csatár, rám pedig az önző, passzolni képtelen
játékos szerepét osztotta, mentegetőzésekre,
hogy akár egy rusnyaság is várhatott rám,
csak legyintett: a költői szabadság mérhetetlen erejétől
szerelmetessé változik a slamos járás, az üres tekintet.

Vétkek

A vétkeimről bezzeg mélyen hallgatott,
bizonyára úgy vélte, egyik sem versbe való,
pedig számolatlanul sötétlenek, mint kertben
a vakondtúrások, hiába számúzném őket
emlékeim közül, sorra fölrémlenek,
az utcákat róva egyszer csak megroggyan lábam,
legszívesebben megállítanám a vonatot,
gyalog mennék tovább, fölriadok hajnalban,
s képtelen vagyok visszaaludni, borotválkozás
közben megvágom a szám szélét, a karácsonyfát
nézve a szegyéntől le kell hunynom szememet,
hiába hirdeti önhittén, ő már mindent megírt,
ha varjakká változnának vétkeim, versében
ott gubbasztanának az almafa összes ágán.

VARGA ÉVA, Időről (Múltó idő III.), 2019

VILLÁNYI LÁSZLÓ (1953) Győrzámoly

ABAFÁY-DEÁK CSILLAG

Károly

Huszonöt éve nem találkoztak. Ha Károly meg nem szólal, Edit meg sem ismeri. Emlékezett arra, hogy az iskolában, egyedül csak ő Károlynak szólított, de egy idő után már nem, mert a fiút sokat csúfolták, károogást utánozva: Kár, kár, kár! A kiállítás megnyitójáig még nem kezdődött meg, amikor a férfi melléje lépett. – Megismeresz? – kérdezte. Ahogyan megszólalt, az s betűk sz-szé alakultak, éppen úgy, mint a fiú gyerekkorában, de anélkül, hogy sziszegtek, szúrtak volna, igaz, selymesnek se lehetett nevezni a kimondott hangot. Hogyan ejtené ki azt a szót, hogy selymes, gondolta Edit, és elmosolyodott, majd Károlyra nézve bólintott. A férfi visszamosolygott, csak a szemében bujkált valami bánatos árnyék.

A rendezvény végén a nő megállt a kiállítóterem ajtajában, a férfi szó nélkül mellé szegődött. Mintha nem múlt volna el több mint húsz év, úgy mentek egymás mellett, mint egy összeszokott pár. Nem kérdeztek semmi személyeset, mi történt az elmúlt esztendőkből, a kiállításról beszélgettek. A férfi nem árulta el, hogy az utóbbi időben nem először figyelte meg Editet kiállítás megnyitóján, legtöbbször világoszöld színű ruhában vagy olyan színű sállal tűnt fel, de sokkal karcsúbb volt, mint ahogyan iskolás éveiből emlékezett rá. Egyik alkalommal sem volt bátorsága megszólítani a nőt.

Most a körúton haladva Károly, mintha egy fényképezőgép lett volna a fejében, valamennyi festményről elmondta, mit ábrázol, milyen színekkel, stílusban. Csak a képekről beszélt, mintha vizsgán kellene beszámolnia.

– Te is így látod? – kérdezte Edittől kis idő múlva. – Nem kommentálok, vagy nem tetszett?

– Nem azért van ott, és főleg nem azért állították ki, hogy tetsszen, én most arra emlékszem, mi minden jutott eszembe, miközben a képeket néztem. Mindegyik festményt lefényképeztem.

– Akkor nem vagy művészettörténész?

– Nem, nem vagyok, de ki mondta, hogy az lennék?

Károly nem nézett a nő szemébe.

– Régóta figyelem a képzőművészeti írásaidat – úgy mondta ki: *írásaidat*.

– Nem is tudtam, hogy érdekel a képzőművészet, én arra emlékszem, hogy a balettiskolába mentél át, és mi, lányok, nagyon irigyeltünk. Egyik lányt se vették fel az osztályunkból, akik felvételiztek.

– Te nem voltál közöttük – szólt közbe a férfi –, pedig nagyon reméltem, majdnem biztos voltam benne, hogy kollégák leszünk.

– Egy túlsúlyos lányt emelgettél volna?

– Szíveszen.

– Szívvel csináltad – tette hozzá kis idő múlva Edit. – És még most is táncolsz?

– Nem. Nagyon rég nem – a férfi hangja keményen csengett.

Még mindig a körúton mentek, újból szótlánul, a férfi gyakran meg-megállt, kereste a nő tekintetét, az ismert mosolyt. Edit is lassított, pedig sose szerette az andalgást, nem tudott sétálni, ha megpróbálta, pár perc múlva akaratlanul felgyorsultak a lépéi, nehéz volt vele lépést tartani. Nem is tudtak. Most arra gondolt, hogy csak nem úgynevezett kirakatbetegsége van a férfinak,

ezt azokra mondják, akik gyakran megállnak az utcán, mintha a kirakatot néznék, de az ok az alsó végtag érszűkülete. A járás közben fellépő fájdalom miatt kell néhány percre megállniuk, kis idő után múlik a fájdalom, és újból megy a járás. Károly nem tett úgy, mintha érdekelne bármelyik kirakat.

Amikor újból megálltak, Edit jobban szemügyre vette a férfit, most is jóképű, egyenes tartású, őszül, de jól áll neki.

– Az osztályban majdnem mindegyik lány beléd volt szerelmes – mondta, és a férfi acélszürke szemébe nézett.

– Majdnem mindegyik – ismételte meg a férfi. – Majdnem.

A nő felnevetett. – Én aztán nem voltam az a szerelmesedő típus, meg egy velem egyidős osztálytársba végképp nem zúgtam bele.

– Tudom – mondta a férfi, és kicsit el is pirult –, éppen ezért akartam nagyon híres balettművész lenni. Igazából a képzőművészet érdekelt, a szüleim is inkább ezt szorgalmazták.

Most a nő állt meg.

– De hisz egy ilyen pályára csak teljes meggyőződéssel lehet menni, és hallottam rólad az első időben, hogy nagyon sikeres voltál.

– Igen, ment, azért csináltam. Hogy felfigyelj rám. Ez hajtott.

A nő nem szólt, az járt a fejében, ezekben a mondatokban nem volt s betű, a férfi hangja érdes volt, és mégis volt benne egy enyhe remegés.

Károly még akart mondani valamit, miközben újból elindult, de nem nézett a lába elé, és a járdaszegélyen kibicsaklott a lába. Szürke lett az arca, és úgy tűnt, mintha nem tudna az egyik lábára ráállni. Edit odasegítette a közeli padhoz.

– Gyere fel hozzám, itt lakom két utcára innen, teszünk rá hideg borogatást.

A férfi nadrágszára felcsúszott, ahogy óvatosan leült. Láthatóvá vált a bal lábfeje. A muláb. Percekig egyikük se szólalt meg, majd Karcsi csak annyit mondott:

– Baleset.

Majd újabb szünet után:

– Ez már nagyon régen volt.

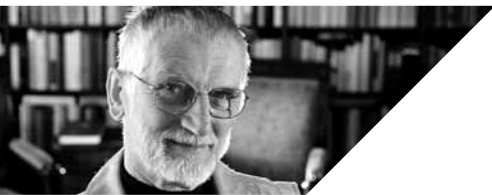
Tisztán mondta ki a *baleset* szót.

Kedves Olvasóink!

A Kortárs folyóirat aktuális száma az Írók Boltjában, valamint az ország fontosabb, nagyobb újságosainál minden hónapban kapható.

Az alábbi helyeken biztosan hozzájuthat:

BUDAPEST II. kerület • Széll Kálmán téri metróállomás • Budagyöngye, újságos, Szilágyi Erzsébet fasor 121. • **III. kerület** • Flórián üzletközpont, újságos • **IV. kerület** • Újpest Központ metróállomás, újságos • **V. kerület** • Kálvin téri metróállomás, újságos • Városház utca 3–5., újságos • Váci utca 10., újságos • **VI. kerület** • Nyugati téri aluljáró, újságárus • **VII. kerület** • Blaha Lujza téri aluljáró, újságárus • **IX. kerület** • Határ úti metrómegálló, újságárus • **X. kerület** • Árkád bevásárlóközpont, Örs Vezér tér 25/A • **XI. kerület** • Allee bevásárlóközpont, Október 23. utca 6–10. • **XII. kerület** • Déli pályaudvar metrómegálló, újságos • Hegyvidék Bevásárlóközpont, Apor Vilmos tér 11–12. • MOM Park, újságos, Alkotás utca 53. • **XIV. kerület** • Sugár bevásárlóközpont, újságárus, Örs vezér tér • **XV. kerület** • Pólus bevásárlóközpont, újságárus, Szentmihályi utca 131. • **DEBRECEN** • Cora, újságos, Kishatár utca • Csapó utca 100., újságárus • Fórum Debrecen, újságos, Csapó utca 30. • **EGER** • Széchenyi út 20. újságárus • **GYŐR** • Révai Miklós utca 4–6., újságárus • Vásárcsarnok, újságárus, Herman Ottó utca 25. • Győr Plaza, újságárus, Vasvári Pál utca 1/A • **GYULA** • Béke sugárút 12., újságárus • **KAPOSVÁR** • Fő utca 23., újságárus • **KECSKEMÉT** • Március 15. utca 15., trafik • **MISKOLC** • Szinva Park bevásárlóközpont, újságárus, Bajcsy Zsilinszky út 2–4. • **NYÍREGYHÁZA** • Korzó bevásárlóközpont, újságárus, Nagy Imre tér 1. • **PÉCS** • Árkád bevásárlóközpont, újságárus, Bajcsy út 11. • **SOPRON** • Széchenyi tér 13., újságárus • **SZEGED** • Dugonics tér 1., újságárus • Árkád bevásárlóközpont, újságárus, Londoni körút 3. • **SZÉKESFEHÉRVÁR** • Alba Plaza, újságárus, Palotai út 1. • **SZOLNOK** • Pelikán bevásárlóközpont, újságos, Ady Endre utca 15. • **SZOMBATHELY** • MÁV állomás, újságárus • **TATABÁNYA** • Győri út 3., újságárus • **VÁC** • Káptalan utca 3., újságárus • **VESZPRÉM** • Kossuth utca 1., újságárus

SZIGETHY GÁBOR (1942) Budapest

SZIGETHY GÁBOR

Lapszemle XXVI.

Bulvárlap – nem csupán az ekképpen dicsért-szidott újság, napilap, mindenféle színes hírforrás, de a fogalom is eltűnt évtizedekre a Moszkva parancsuralmi rendszerében szocializmust építő magyar társadalom szürkülő mindennapjaiból. A bulvárlap a kommunisták számára hazug hírforrás, burzsoá mocskok, reakciós szennylap – természetesen csak akkor, ha nem ők írják, szerkesztik, terjesztik.

Fél évszázada őrizgetem a Magyar Nap szakadt, hiányos, foszladozó példányát: *II. évf. 32. szám, 1948. február 8., vasárnap*. Nagymamám halála után, 1961 decemberében, hagyatékát rendezve találtam a sublódfiók alján, gondosan rendben tartott ruhadarabok alatt a múlt-hírnök bulvárlap fiókméretre hajtogatott maradékát.

Politikai napilap – olvasom a címlaldon, s alatta hatalmas betűkkel: *Megtalálták a halálerdő 18 áldozatát*. Izgalmas, idegborzoló hír, részletes beszámoló: Szatmárnémeti környékén hat nőt és tizenkét férfit gyilkoltak meg s ásták el holttestüket az erdőben Romániából Magyarországra szökött embercsempészek. Ezek szerint már akkor is jövedelmező „foglalkozás” volt emberek életével, halálával kereskedni.

Vérfagyasztó történet után polgár- és proletárnyugtató tájékoztatás: *Biztosították Nagy-Budapest tavaszi burgonyaellátását*. Kétezer vagon fogott januárban, ötezer vagon a raktárkészlet és a szállítás folyamatos, 1948 kora tavaszán az árusok változatlanul őszi árán kínálják a krumplit a főváros lakóinak. Képekkel körített boldogító hírek a lap címlaldán: felébredt téli álmából a Vurstli, gondos kezek festik a ringliszópil lovait, renoválják a hullámvasút kocsi-jait, és a piacon már kapható a tavaszhiárnök retek, gyöngye zöldhagyma, zsenge saláta.

Európa másik felén, *Nyugaton a helyzet... vészjóslóan gyorsan romlik*. Politikai válság Nyugat-Németországban: Észak-Rajna–Weszfália egyik kommunista minisztere hazaárulónak nevezte azokat a politikusokat, akik támogatták az angol–amerikai együttműködést, és ezzel hozzájárultak Németország felosztásához, ezért dr. Adenauer, a Keresztény Demokratikus Unió elnöke javasolta, hogy a tartományi kormány mondjon le; az Egyesült Álla-

mokban Marshall és Bevin miniszterek titkos utasításai megfojtják a szabad véleménynyilvánítást; Atlee miniszterelnök inflációval fenyegetőzik, éléződik az osztályharc és a kommunisták elleni bosszorkányüldözés Angliában; borzalmas vasúti szerencsétlenség Amerikában: hibás váltóállítás miatt kisiklott és a folyóba zuhant egy tehervonat, a szerelvény egész személyzete a jeges vízbe fulladt; Japánban kevés a férfi: „Gyönyörű vagyok!” jelíggel hirdetik magukat a szerető férfival ágyba bújni vágyó japán hajadonok; Arnold tábornok drámai hangú felhívással fordult az Egyesült Államok népéhez: *Amerika elvesztene egy új háborút*; félmillió volt amerikai katona tengődik munkanélküli segíelyen, s ha az egyetemen tanuló veteránok végeznek, már egymillióan lesznek; Chicagóban az ötvenöt éves Walter Lesson hidegvérrel lelőtte tizenkilenc éves szerelme nevelőszüleit és azok gyermekeit, s miután a lánynak sikerült a zárt szobából megszöknie, a férfi föbe lőtte magát...

Nem Pesten történt...

Ott ily regényes dolgok nem történnék.

A demokrácia áldását élvező Magyarországon az emberek boldogok. Fejlődünk, gazdagodunk, haladunk. Az Alföld és a Dunántúl nagy részén még a tavasszal bevezetik minden házba az áramot; három bécsi, cirkuszi elefánt kosztra-kvartélyra beköltözött a Budapesti Állatkertbe; elkezdődött a Nagykörút kövezetének átépítése, középre helyezik a villamossíneket; *Tető alá kerül az írók új kollektív szerződése*: tizenkettő-tizenöt százalék lesz az írók honoráriumuma, és könyvük megjelenése után hatvan napon belül köteles a kiadó kifizetni az írónak járó teljes összeget...

Kisiskolás koromban, 1952-ben az utolsó óra után párosával sorba álltunk, a tanító néni a kapuig kísért minket, ott felszólításra hangos szóval búcsúztunk: *Tiéd az ország, magadnak építed! Rákosi pajtással! Előre!*

Bulvárlap-foszlány: Magyar Nap, 1948. február 8. Kiemelt, nagybetűs, keretezett hirdetés: *Tiéd az ország, magadnak építed!* Örömhír az országnak: egy forintért kapható Rákosi Mátyás nemrég elhangzott beszédének szövege. Tévedhetetlen, csalahatatlanság jövőbe látás.

Amire az egész ország felfigyelt:
Most jelent meg!
 R Á K O S I M Á T Y Á S:
**Tiéd az ország –
 magadnak építéd!**
*Ez a beszéd az egész ország függetlenségéért
 és felvirágoztatásáért folytatott küzdelmet
 ismerteti és irányt mutat a jövőre*
ÁRA 1 FORINT
*Kapható minden újságbizományosnál
 és az újságárusoknál*

A bulvárlapok szerkesztői, újságírói, munkatársai az eladott példányok árából és a hirdetések bevételéből élnek, s a télutóban utcán fagyoskodó újságárusok sem gondoltak arra 1948. februárban, hogy nemsokára kenyeret, tejet, zsírt is *jegyre* lehet majd vásárolni épülő-szépülő országunkban. A cukrot már 1948-ban is *jegyre* adták, igaz: volt még *szabad* cukor, de a nagy mennyiségű tartalék okán a panaszkodó kereskedők szerint azt alig egy-két forintos felárral tudták csak értékesíteni. Mi, kisdíákok 1952-ben tanítás után nap mint nap kötelezően Rákosi pajtás kommunista lózungját harsogtuk Budán, az akkor még Szent Imre herceg úti általános iskola díszes lépcsőházában, a veretes kapu előtt állva. (Egy osztálytársam egyszer azt mondta: *Hát-ra!* Mi harsányan nevtünk, ő egy másik iskolában tanult tovább.)

1948-ban még nem tudtam olvasni, 1952-ben, tízévesen eszembe nem jutott Rákosi Mátyás *kor-szakos* gondolataival megismerkedni. Évtizedek múltán hulladékból kibogarászott könyvben, Rákosi Mátyás téveszméinek díszkötéses, időt álló papírra nyomott, vaskos gyűjteményében olvastam: *Tiéd az ország, magadnak építéd! 1948. január 10. (Válogatott beszédek és cikkek, Bp., 1950)*

Építettük az országot? Magunknak építettük?

Rákosi elvtárs nem ostoba volt, hanem gazember: hazát áruló internacionalista. Pontosan fogalmazott: „Maguk a munkások sincsenek tudatában annak, hogy az államosításnak ez a mértéke megváltoztatja egész gazdasági rendszerünket.” Már a hasonlóképpen internacionalista gazember Kun Bélának is az volt 1919-ben a legnagyobb gondja, hogy a proletariátus nem akart proletárdiktatúrát, és a munkásság nagy része szívből utálta a fehérgalléros, életidegen, aktakukac kommunista hittérítőket.

Soha nem készült, és már soha nem készülhet *hiteles* felmérés arról: 1948 januárjában, Rákosi

„országépítő” szózata elhangzása után hány magyar ember – *munkás, paraszt, haladó értelmiségi* – hitt valóban, kételyek nélkül, őszintén a kis kopasz gazember által hirdetett hazug jelszóban: *Tiéd az ország, magadnak építéd!*

A napilapban 1948. februárban keretezett hirdetés mellett keretezett hirdetés: *Tagkönyvcserével erősítsük Pártunkat és a demokráciát.* Kovács István kommunista pártfunkcionárius beszédét Kádár János hozzászólásával ajánlja megvételre az újság. (Ára 1 forint) Lehet, hogy ez az a Kovács István, Rákosi Mátyás elkötelezett híve, aki 1962 tavaszán a Belügyminisztérium (részes) párttitkára volt, és akit Kádár 1962 nyarán páros lábbal rúgott ki – azóta lassan föld alá süllyedő – pártjukból?

Múlt idő: múltidő.

A Magyar Nap felelős szerkesztője 1948-ban Bodó Béla, aki valamikor a harmincas években a Pesti Hírlap fürge tollú, izgalmas riportokat író újságírója volt. Öt év kényszerű hallgatás után 1945-ben újságíróként újjászületve a kommunista Szabad Nép munkatársa, majd 1948-tól a Magyar Nap főszerkesztője lett, egészen a lap megszűntéig, 1949. december 1-jéig. Lehet, hogy a főszerkesztő elvtárs rá kirótt pártfeladatként vállalta – nem tudni: ímmel-ámmal vagy önként és dalolva – a mindennap délben megjelenő baloldali bulvárlap, a Magyar Nap főszerkesztését? Költői kérdés.

Milyen a világ, a hétköznapi élet 1948. február 8-án *odaát*, Nyugaton? *Atképet kap, ha nylonban fényképezik* – Londonban meztelenül látta viszont egy férfi az esküvőn készült fotókon menyasszonyát; *Káposzta nőtt a szemében* – titokzatos orvosi csoda Angliában; *Pénzt vagy férjet* – fizet vagy nem fizet az ártatlan áldozat New Yorkban?; *Próféta alsónadrágban* – a magas textilárak miatt egy szál gatyában, fején cilinderrel tüntetett egy elkeseredett férfi Hamburgban.

És miképpen virágzik *ideát* az új, szocialista élet Keleten? Villamos teafőző-szamorárral látják el a Szovjetunióban a lakosságot; *Mozielődés nappali fényben*: Novocki szovjet mérnök világraszóló találmánya; *Világháború a molyok ellen*: „Ez a szovjet készítmény olcsóságával és tartós hatásával is kitűnik. A por oldatába mártott ruhaneműk egyszer s mindenkorra mentesek maradnak a molyok pusztításától.”

A bulvárlap 1948-ban hazánkban hazug hírforrás, burzsoá mocsok, reakciós szennylap – természetesen csak akkor, ha nem kommunisták írják, szerkesztik, terjesztik.

Budapesten a Magyar Napot 1948-ban kommunisták írták, szerkesztették, terjesztették.

URBÁN GYULA (1938) Budaörs

URBÁN GYULA

Egy arany levelecske Nagy Béla színházi koszorújához

Nagy Bélát kevesen ismerik az Anyaországban. Anál többen Nagyváradon. Ő volt a Szigligeti Színház irodalmi titkára – franciául *littéraire secrétaire*-je, magyarul dramaturgja – hosszú éveken keresztül, most nyugdíjas. Visszajáró nyugdíjas – mert valójában a színház szerelmese. Nem rajongó, hanem tudományos színvonalon. Nincs senki, aki jobban ismerné a Hellner és Felner urak által megálmodott színházat, avagy a magyar nyelvű színjátszás eredetvidékét, különösen Nagyváradral kapcsolatban. Ennyit a szerzőről.

Ismertetésem tárgyának a címe rögtön zavarba ejtett: *33 levél egy megtépzott babérkoszorúból*. Minden szavát értelmezni tudtam, csak az utolsó előtt álltam értetlenül. Végül a fogorvosom rendelésében várakozva – addig a fájdalom miatt ki se nyithattam a könyvet – megtaláltam a megfelelő magyarázatot. A falon egy diófából készült, lapos kis szekrényke üvege mögött ott állt Nagy Béla koszorúja. A fogorvosom primadonna nagynénje kapta egyik tizenégy függönyös sikere emlékéül – tudtam meg két tömés között.

Ezt a szerző nem nagyon magyarázta meg, hiszen színházi történetekről, újságokban megjelent kritikákról, sikerekről, bukásokról – szóval a mastix összetéveszthetetlen szagáról szól ez a laza kétkötetes mű. Minden egyes anekdota egy-egy levél Thália koszorújából; könnyed, de bizonyítékokra támaszkodó stílusban.

Akár csak Montaigne-nél – mondhatnánk egyáltalán nem túlzó módon, mert a könyv minden egyes levele egy-egy korabeli dokumentumra épül. Montaigne egyik esszéjében ezt írja: „Az a lélek, amelynek nincs szilárd célja az életben, elveszett. Mindenütt lenni annyi, mint sehol.” Ha ez igaz, akkor Nagy Béla örökké fog élni, mert egész írói munkássága – megint csak Montaigne-i kifejezéssel élve, de annak éppen az ellenkezőjét állítva: „A szabadság ellentéte a szolgaság, de nem bármiféle indíttatástól való mentesség, hanem egy sajátos indíttatáshoz való felbonthatatlan kötődés értelmében.”

Ezek szerint Nagy Béla szolgálja – a szó montaigne-i értelmében –, mert egész írói munkássága makacsul a magyar színjátszás s ezen belül is a Nagyvá-

radi Szigligeti Színházhoz kötődik. E kezemben tartott műnek is ez a tárgya: a kezdetektől, a váradi színház nagy volumenű építkezésén keresztül szinte egészen napjainkig – de legalábbis a rendszer-váltásig.

A fenti nagyobb történet – mondhatnánk sagának is – számtalan kisebb epizódot rejt magában Nagy Béla hiteles, csevejbe hajló kiegészítéseivel. Egy pár hadd álljon itt, étvágygerjesztőül. A szerző a váradi archívumban rátalált Ady Endre másfél évet késett „prológusára” is: „Szép úri nép, néhányan itt vagyunk, / A szó, a dal legyen a régi máma / Szent mámmal teljék fáradt agyunk, / Ez a világ ma itt a Pán világa...”

De léteznek *Színházi strófák* is, Dyb aláírással, amelyek Ady Endrét jelentik a Nagyváradai Naplóban 1901-ből: „Tűröd a műsorváltozást is, / Bírálni csak néha fogsz. / Mikor ott künn a szél sikoltoz / S a korai jég Kőröst foltoz, – / Áldod jó sorsod elegend. / Beállsz nagy kedvvel ingyen klakknak, / Mit bánod te, akármit adnak, / Te élvezed – a meletget...”

Aztán van itt szó igazi párbajról: „A nagyvárad-i színház megnyitásának kérdése lovagias afférra adott alkalmat, melyet ma, pénteken reggel vívtak meg a felek dörgő pisztolyokkal...” – tudósít az egyik lap.

De az akkori korra és erkölcsökre legjellemzőbb történetet a helybeli újságok így aposztrofálták: „Mit csinál a Mester Nagyváradon?” A Mester természetesen Újházi Ede volt, aki nem a róla elnevezett húslevesért érkezett a Körös-parti városba, hanem egy szép, férjezett polgárasszonnyal folytatott, immár nyilvánosságra került idill folytatásáért. A Mester ugyanis kiagyalta, hogy kedvenc szerepe mellé a *Constantin Abbé*ban a női főszerepre betanítja a vármegye szépe polgárasszonyt. S a premier tapsait vele együtt aratja le. Mondanunk se kell, hogy itt a fő hangsúly inkább a betanításon volt.

És most itt megszakítom az emlékezések szinte végtelennek tűnő fonalát. Engedjenek meg még két szerény észrevételt a szerzőről. Amikor Nagy Béla elindul a színháza felé Várad sétálóút-cáján, a tisztelt nagyjérdemű nemcsak az előtte

lévő, háromdimenziós épületet látja, hanem a szálfatermetű volt irodalmi titkár mögött azt a régi, azt a szeretett múltú, immár csak szavakban létező színházat is a Körös fölött lebegő párában.

S még egy! Örülnék, ha valamelyik budapesti „flaszteren” is megjelenne a szerző; háta mögött

élete nagy szerelmével, természetesen a Nagy Váradi Szigligeti Színházzal.

Függöny!

(NAGY Béla, *33 levél egy megtépzott babérkoszorúból – Jelenetek a nagyváradi magyar színháztörténetéből I-II*, Varadinum Script, 2018.)

SZABÓ GYÖRGY, Székesház, 2019

NOVOTNY TIHAMÉR

Történet

A képzőművészet ünnepe Szolnokon

I. A VI. SZOLNOKI BRONZSZOBRÁSZATI SZIMPÓZIUM KIÁLLÍTÁSA

(Aba-Novák Agóra Galéria, 2019. október 19 – december 15.)

A XVIII. Magyar Festészet Napja című, országos kiállításorozat keretei között – azaz jelen esetben a *Történet* gyűjtőszavú két helyszínes monstre tárlatba szerkesztve – került megrendezésre a VI. Szolnoki Bronzszobrászati Szimpózium idei nyolc résztvevőjének tárlata, amelyet három agilis, a negyvenedik életévét még be nem töltött, érett fiatalember – Gilly Tamás, Baráth Fábián és Boros Miklós János – szervezett és rendezett. A saját maguk által összeállított és működtetett ideiglenes szolnoki öntödéjükben (amely jelen pillanatban egy használaton kívüli iskola udvarán található) leginkább a viaszveszejtési technikával készített legújabb munkáikat tették közszemlére az Aba-Novák Agóra Galériában.

Itt tehát egy olyan térben állunk, ahol a háromdimenziós szobrok tér-idő történeteit a két-dimenziós festett képek tér-idő eseményei, elbeszélései veszik körül. Bár nem alakul ez másként a Szolnoki Képzőművészeti Társaság *Történet* hívószavú központi tárlatán sem a volt zsinagóga épületében, ahol egy hasonló szellemi, gondolati, esztétikai, filozófiai erőterben – és még hosszasan sorolhatnánk a bűvölő címszavakat – bolyonghatunk majd önfeledten örömködve vagy éppen álmélikodóan botladozva a látott és hozzáköltött valóságok labirintusában. A túl sok, majdnem egyidejű esemény miatt csak röviden beszélnek az itt kiállító nyolc szobrász művészetéről.

Az 1984-ben Kecskeméten született **Gilly Tamás** a helyi szakközépiskolás mesterei közé sorolja többek között az erdélyi származású Lakatos Pál Sándor szobrászművészt, egyetemi éve alatt pedig Farkas Ádámot, Karmó Zoltánt és Gálhidy Pétert. Ez kétségtelenül egy nagyszerű mestergárda, egy – az elhivatottságot és a minőségi szakmai ismereteket egyaránt szuggeráló-átadó – kitűnő névsor. Megfigyelhető, hogy Gilly bronzból, alumíniumból és fából készített korai *Lábfej* sorozatában már úgy egyszerűsít, hogy közben valami meglepőt is hozzátesz a kiinduló formához. Például a stilizált lábfejhez a sámfát, a lábfej-sámfához a cipőkanalat, s a háromból egy negyedik entitást képez, varázsol elének. Sőt, a korábbi *Függőön* című *faplasztikája* (!) azt bizonyítja, hogy egy egyszerű használati eszköz is lehet a szobrászat önmagára mutató, bár azt kétségtelenül átminősítő, átnevező tárgya. Hasonlóképpen a *Fakarika* jelölésű műve pedig – amely nem más, mint egy Andrassy úti kivágott platánfa egyetlen megmaradt „évyűrűje” – egy fájdalmasan és elképesztően ironikus tautológia, mondhatni, *fából fakarika*. S nem utolsósorban a vasból, alumíniumból és fából készített *Vályú* sorozata újfent megerősíti bennünk azt a tételt, hogy egy közönséges használati tárgy átértékeléséből, fogalmi általánosításából új tárgy, tehát egy olyan indoklás és funkció nélküli új forma születik, amelynek csak esztétikai-eszmei, művészeti-gondolati, azaz érdekektől és céloktól távoli természete van. Az itt kiállított leszűkített motívumvilágú kisbronzai két alapformának – a hengernek és hasábnak – engedelmességeknek, s ezek a kubusok improvizatív módon az arányokkal merészen játszva különböző könnyed, végletesen leegyszerűsített, már-már gyermekded (s éppen ezért humoros) témakompozíciókban – *Fasor*, *Gémeskút*, *Temető*, *Apa gyermekével*, *Detonátor*, *Zsiráf* – jelennek meg.

Az 1984-es születésű **Baráth Fábián** a vajdasági Zomborból származik. Szintén a kecskeméti Kandó Kálmán Képző- és Iparművészeti Szakközépiskolában tanult Lakatos Pál Sándor keze alatt, majd a Budapesti Képzőművészeti Egyetemen folytatta tanulmányait, ahol Farkas Ádám és Karmó Zoltán volt a mestere. Gondolatvilága, szellemisége, formaképzése héjszerkezetű, üreges természetű, többnyire duális felbontású, tehát a tiszta (hajlított és egyenes) síkokat és az aprólékosan megmunkált textúrájú felületeket hasonló hangsúllyal kedvelő, egyforma intenzitással kezelő szobraival erősen kötődik Lakatos Pál Sándor világához, meglátásaihoz, ám annak egy önálló változatát, ágát teremtette meg munkáiban. Különös, filozofikus gondolkodásra vall, amikor egy szobrász egyszerre fordul a testek felületéhez és a beltartalmak megjelenítéséhez; a titokképzéshez és annak felnyitásához; a semmit sem mutathoz és az izgalom felszításához; a tárgyszerűséghez és az ab-

ból fakadó átértelmezéshez; az elvonatkoztatáshoz és a konkrétsághoz; a mértani szerkezethez és az organikus anyagimádathoz; a madárperspektívához és a mélybe szálláshoz. Egyértelmű forma- és felületellentétekben gondolkodó *Híd, Tűzhányó, Víznyelő* és *Kenyér* megnevezésű bronzplasztikai kiváló példái mindezeknek.

Az 1980-ban Kisvárdán született **Boros Miklós János** Nyíregyházán járt szakközépiskolába, majd a Képzőművészeti Egyetem szobrász szakán Orr Lajos, Karmó Zoltán és Jovánovics György szárnyai alatt folytatta tanulmányait, később Bencsik István témavezető irányítása alatt a Pécsi Tudományegyetem Képzőművészeti Doktori Iskola szobrász szakán szerzett DLA fokozatot. Művésze te rendkívül letisztult nyelvezetű, egyidejűleg konceptuális és érzéki szemléletű, intellektuális irányultságú és filozofikus természetű. *Visszfény* című beltéri munkája szimultán használ lábakon álló, szertartásszerű bronzedényekben rezegetett fényvisszaverő lágy vízfelületeket, amelyeknek falon megjelenő illó képei már-már éteri dimenziókba emelik, transzcendenciákba fordítják, metafizikai fokozatokra állítják, terelik földhöz ragadt képzeletünket, gondolkodásunkat. A „*Mehr Licht!*” – *Több fényt!, Több világosságot!* jelölésű műve, amely Goethe utolsó szavait idézi, nem áll másból, mint két lefelé rénsnyire szűkülő fémlemez szembefordításából. A *Párhuzamosak a végtelenben* elnevezésű opusa, amely egy tölcseyszerűen átjárható hajlított U-alakú teret mintáz, valamint a *Fázisszobor*, amely az előzőhöz hasonlatos gondolatot testesít meg a szó szoros értelmében, illetve a *Pont most* című szoborsorozata, amely hajlított felületekből indított pontot képző, pontban végződő tölcserek-ből áll: a nem eukleidészi tér (Bolyai János, August Ferdinand Möbius és Felix Klein felfedezéseit idéző) ragyogó fantáziájú megfogalmazásai. Boros egyik jelenlegi munkájában – a *MONO* elnevezésű művére gondolok, amely az olyan, a land artot imitáló beltéri plasztikai munkái sorába illeszkedik, mint a *Gereben*, a *Vízválasztó* és a *Mezsgye* – patinázott zöld bronztűskékre, fű- és/vagy nádszá-lakra emlékeztető elemeket ütköztet rozsdásított mértani sík fémfelületekkel.

Révi Norbert Szolnokon született 1976-ban. A Budapesti Képző- és Iparművészeti Gimnázium elvégzése után, ahol Meszlényi János szobrászművész volt a mestere, a Pécsi Tudományegyetem Művészeti Karának rajz- és vizuális nevelőtanár, valamint szobrász szakán szerzett diplomát Rétfalvi Sándor irányítás alatt. Szobrászi hitvallása szerint a művészetet olyan küldetésnek fogja fel, amely a formákon keresztül üzen az embereknek. Műfajta hangsúlyozza a kifejezés fontosságát és az anyag átszellemítésének képességét. Erről tanúskodnak áldozathozó és áldozattevő emberi figurái és állatalakjai, amelyek egyszerre, tömören tektonikusak, konstruktívak, szerkezetesek, valamint méltóságteljesen organikusak, expresszívok. Olyan, az ősi civilizációk kulturális múltjába visszanyúló és a mélytudatban gyökerező szimbólumokat is használ és helyez szobrai kontextusába, mint a nap és a hold, a szikla, a híd és a folyó, a hajó vagy bárka, a kerék, a jogar, az edény, a tűkör és/vagy a dob, az ág és/vagy a kígyó. Révi Norbert bronzból készített „*Duat-bárkái*” metaforikus értelemben ott utaznak, haladnak, *révészkednek* az ősi egyiptomi napvallás szimbólumaként a csillagos égen, azaz a halál utáni élet színterén, a menny és a föld között járva.

Szabó György 1947-ben Nagykörsön látta meg a napvilágot. 1972-ben végzett a Magyar Képzőművészeti Főiskola szobrász szakán Somogyi József osztályában. 2011-ben Munkácsy-díjban részesült, mely alkalomból egy különös kiállítást rendezhetett a szolnoki Kert Galériában, ahol nemcsak bronzba öntött munkáit, de egy gigantikus helyspecifikus tereminstallációját, bejárható labirintusépitményét is láthatta a közönség. Ez az áttetsző térberendezés látványos közelségbe hozta a benne bolyongókat azt a Kondor Béla-i ízü létfelfogást, létértelmezést és érzésvilágot, amely Szabó György művészetének is a legfőbb sajátja, hiszen őt is az emberi létezés megszakíthatatlan drámájának mibenléte foglalkoztatja. Ember-angyalokat megidéző motívumait, a tatlini utópisztikus konstrukciókkal, dekonstrukciókkal versenyre kelő, tornyokra, házakra, hajókra, gépekre, gépezetekre, szekrényekre, dobozokra, vasszerkezetekre emlékeztető, lépcsőkkel, létrákkal, székekkel, folyosókkal, nyílászárókkal tarkított, kiszámíthatatlanul terjeszkedő és minduntalan meg-megroggyanó építményeit, magánmitologikus tereit, valamint napszimbólumait, időkerekeit, csigajelképeit, kvázi népművészeti díszítőelemeit, archaikus jeleit rendszerint valamilyen magaslatra, oszlopra, kubusra helyezi, emeli, világtengely-féleség köré szervezi, így adva kellő hangsúlyt – mintegy örök létbevettetséget és megszakíthatatlan tér-idő értelmhez – mondanivalójának.

Az 1969-es születésű **Meszlényi-Molnár János** pályája Budapesten indult. A Képzőművészeti Gimnázium elvégzése után a Képzőművészeti Főiskolán folytatta tanulmányait Somogyi József, majd Bencsik István növendékeként. Leginkább a valóság, ám meghökkentően ötletes, szelle-

mes, olykor a kényes, nem szobrászinak tűnő, bravúros megoldásoktól sem visszariadó elbeszélő ábrázolási formákban érzi otthon magát. Gondoljunk csak a lágy kőhullámokban úszó-lebegő *Teknőc*, a kővaszonba csavart *Hempergő*, a bronztollait hullajtó, bronzszárnyára zuhanó *Ikarosz bukása* vagy a vörös márvány sziklahegyet emberfelettien „kettégörgető” *Sziszifusz* című munkájára. Meszlényi-Molnár János a szakma minden csínját-bínját ismeri, így hát nem véletlen, hogy az országos szoborrekonstrukciókban és renoválásokban is részt vesz. Már közel száz köztéri alkotás az ő műhelyéből került ki. Eddigi legfontosabb munkája *Andrássy Gyula* Kossuth téren álló bronz lovas szobrának (Zala György) rekonstrukciója volt 2013–15-ben. Az itt kiállított szobra szintén *Ikaroszt* idézi, de már figura nélkül, csak az égből hulló tollakat ábrázolva.

Gálhidy Péter 1974-ben született Budapesten. A Magyar Képzőművészeti Egyetemen szobrászatot tanult Somogyi József, Bencsik István és Karmó Zoltán irányításával, majd elvégezte a mesterképzőt is, hogy azután tanársegédként, 2014-től művésztanárként dolgozzon ugyanitt. 2019-ben Munkácsy-díjjal ismerték el meglehetősen rendhagyó, egyszerre konceptuális és érzéki, a gondolatosságra, a transzcendenciára, a látható és a láthatatlan, a valóság és az illúzió problematikájára egyaránt költőien érzékeny, a természeti világ jelenségeire fogékony művészetét. Hogy szemléletmódját és alkotó módszerét érzékeltessem, néhány jellemző munkáját kell felidézem. Ilyen például az *Erdő, szél* című alkotása, amelynek lombos kiserdőjét úgy faragta ki egy fatörzsből, hogy a tuskó tömbje földszigetként maradt meg a fák alatt. Más műveiben látszólag pop artos gesztussal, valójában a természet, a teremtett világ iránt hódolattal növényi terméseket nagyít fel, például egy négyzetes hasáb alakú ivókút gránittömbjén egy ráhajtott levélerezetet vagy a holtágak növényének, a *sulyom*nak a magját. A *legszebb tárgy ami nincs* – fogalmazza egy damilhuzalokból készített „láthatatlan” és „lebegő” székinstallációjának címében. Pilinszky János emléktáblájára pedig egy térillúziót keltő, több nézőpontból egymásra vetülő ablakkeret keresztmotívumának árnyékrajzát vetíti, helyezi bronzból, amelyet egy idézet támaszt alá: „...mint távoli nap / Vakít a szívem / Árnyéka vagyunk / Valamennyien”. A Szolnoki Bronzszobrászati Szimpóziumon készített legújabb viaszveszejtési öntvényei hasonló érzékenységek. Viszont a *Bronzág*, a *Füge*, a *Haladó palack*, a *Helyzet* és a *Kollekció* című finom, érzékeny felületű munkáiban már megjelenik a humor, az irónia, a természeti környezet iránti aggodalom érzése, sőt, egy kis társadalomkritikai él is.

Pogány Gábor Benő Szolnokon született 1962-ben. A Török Pál utcai Képző- és Iparművészeti Szakközépiskola elvégzése után, ahol mestere Tóth Béla volt, Somogyi József osztályában fejezte be tanulmányait a Budapesti Képzőművészeti Főiskolán. Ízig-vérig realista szobrász, ám azon kevesek közé tartozik, aki nem lezüllesztette, inkább újra felemelte, klasszikus méltóságába helyezte, személyes kifejezőeszközzé tette ezt a patinás (időtlen) stílust. Munkássága, témavilága rendkívül sokrétű. Műgonddal kivitelezett, szellemes köztéri szobraiban, kisplasztikáiban, büsztjeiben, portréiban, domborműveiben, plakettjeiben, érméiben megörökítette nemzeti nagyjaink, neves embereink, szentjeink ismert és kevésbé köztudatban lévő alakjait, valamint páratlan kutyafajtáinkat. De repertoárjában szerepelnek az ókori görög mitológia és a magyar mese- és mondavilág különös figurái és eseményei, sőt a *Biblia* egyes témái is. A szobrászállványra helyezett, megmintázott félalakos Amerigo Tot bronza felemelt ujjával mintha jelet írna egy „Madonnaszobor” homlokára...

S ezt a pillanatképet továbbgondolva úgy érzi az ember, hogy ezek a szobrászok valamennyien meghatározó jelet (jeleket) írtak a szívünkbe, kitörölhetetlen szignót (szignókat) hagytak az emlékezetünkben.

II. TÖRTÉNET – A SZOLNOKI KÉPZŐMŰVÉSZETI TÁRSASÁG KIÁLLÍTÁSÁNAK ELSŐ ÉS MÁSODIK HELYSZÍNE

(Aba-Novák Agóra Galéria; Szolnoki Galéria, 2019. október 19 – december 15.)

A tárlattal kapcsolatban a rendezvény sajtóanyagának néhány fontos gondolatát idézném: „A Szolnoki Képzőművészeti Társaság közel 190 fős tagsága kétségtelenül egy igen reprezentatív és naprakész keresztmetszetét nyújtja a kortárs magyar képzőművészetnek. Ezen a két színteret használó reprezentatív kiállításon a legkülönbözőbb műfajok, stílusok, technikák, tematikák, formák és anyagok, valamint eszmeiségek, érzések és gondolatok változatos jelenlétét tapasztalhatjuk. S az sem elhanyagolható tény, hogy a részt vevő művészek nagy részét baráti és szakmai szálak is kötik

VARGA PATRICIA MINERVA, Most már tudom, hogy nincs mód futni tőled, 2019
(A Magyar Művészeti Akadémia díja)

BUKTA NORBERT, C. S. szellemi szabadfoglalkozású I-II., 2019
(A Damjanich János Múzeum díja)

Szolnokhoz s a régi és a megújuló Szolnoki Művésztelephez. A Társaság felhívása – *Történet* címmel – a korábbiakhoz hasonlóan most is igyekezett egy olyan fogalmi fogódzót, asszociációs alapot nyújtani, amely életkortól, felfogástól, helytől függetlenül mindenki számára érvénnyel bír, és ezáltal megkönnyíti a részvétel, a bekapcsolódás lehetőségét a hagyománytisztelő és az újító szándékú művészek számára egyaránt.”

Hamvas Béla szerint a történet „abban a pillanatban kezdődik, mikor több ember azonos törvényszerűségek folyamatában együtt él”. Ezen a friss szemléletű, változatos tárlaton is ez a varázslat történik velünk...

... Ám kicsit elferdítve az első tárlaton elhangzott Hamvas Béla-i gondolatot, a másodikról már inkább azt kellene mondanom, hogy a történet „akkor és abban a pillanatban folytatódik, amikor több ember azonos törvényszerűségek folyamatában tartósan együtt él”...

Ugyanakkor a fő helyszín, a díjátadó gála sokszínűségével és anyagának osztályozhatóságával kapcsolatban a következő megmosolyogtató kiegészítéssel kívánnék élni: A KORTÁRS irodalmi és művészeti folyóirat 2010/10. számának úgynevezett Kortársalgó rovatában olvasható Szemadám Györgynek A „*materializálható vizuális csomag*” című művészeti tárgyú írása, amely egy igen figyelemreméltó, moralizáló, filozófáló, s talán már-már egy vitriolos miniesszének is elmenne. Az egykorvolt televíziós műsorvezetőként és szerkesztőként, valamint művészeti íróként és festőművészként is jól ismert alkotó és közéleti ember ebben a mindössze néhány oldalas dolgozatában a mai művészeti élet, egyáltalán a mai művészet mint világleképező, világmodellező, világleíró kifejezési eszköz furcsa visszasságairól, ellentmondásairól, tarthatatlanságairól és tévútjairól elmélkedik, s többek között szabadon idézi Eszík Alajos egy megnyitón elhangzott, talán humorosnak ítelhető, ámde komolynak is minősíthető mondatát, amely valamikor állítólag így szólt a kiváló grafikus, festőművész, illusztrátor szájából: „Én nem értem ezeket a művészettörténészeket, hogy mennyit vacakolnak ilyen-olyan irányzatok feltérképezésével, amikor a kortárs képzőművészetben összesen négy trend fedezhető fel. Úgy mint: a fényképészek, a vonalzószok, a hadonászók és a viccesek.”

Ez a frappáns kijelentés persze – különösen egy ilyen monstre festészeti kiállítás esetében, mint amilyen ez a mostani is, ahol a két helyszínt figyelembe véve majd' kétszáz alkotó művével találkozhat az ember – szemtelenül és provokatívan megmosolyogtató, megkacagtató, ugyanakkor felvillanyozza és elgondolkodtatja az embert...

Tényleg csak ennyiről lenne szó? S minden további megfogalmazás, osztályozás, okfejtő részletezés és leírás csak fölösleges erőlködés, szócséplés és szószaporítás lenne? Mégis kíséreljük meg komolyabb próba alá vetni ismereteinket és előítéleteinket!

Egyik neves művészettörténészünk például a „support / surface”, azaz a hordozó alap és a festett felület alapján a figuratív és nonfiguratív piktúra pólusai között tizenegy tendenciát ír le és különböztet meg a magyar festészetben. Úgy mint a geometrikus, a lírai absztrakt és lírai realista, az informel, a „tranzit” (azaz az irányzatokhoz nehezen sorolható), a szimbolikus vagy spirituális, a neoprimitivista, az expresszionista, a hiperrealista, a másodlagos realista (vagyis a direkt fotóleképezésen túli „mediális” eszközöket, közvetítőket használó), a kiskép (azaz a sorozatokból álló) és a monokróm festészeti törekvéseket. De választhatnánk más, hagyományosabb osztályozási lehetőségeket is. Például a funkciók szerintit. Mert vannak művek, amelyek pusztán gyönyörködtetőek, dekoratívak és díszítő jellegűek. Mások szórakoztatóak, s ezen felül katartikusak, azaz nemesítő, etikai hatásúak, vagy ösztönkielés szerinti, azaz szublimációs célúak. Megint mások egyszerűen csak kifejezésbeliek; mágikusak vagy vallási szerepkörűek; agitatívak, propagandisztikus szándékúak; kor- és kórképelemzők, azaz társadalmi tükröt tartók; emlékmegörökítők, vagyis dokumentálók; problémafeltárók és problémakutatók, azaz kísérletezők; jövőt modellezők, tehát utópisztikusak; közösségi rendeltetésűek; okító, oktatói jellegűek, sőt provokatív szándékúak. És bizonyára az sem mindegy, hogy milyen eszközt vesz a festő a kezébe: ecsetet, rongyot, gyűrt papírt, smirglit, simítókést, hengert, kaparókanalat, szórópisztolyt, légecsetet, sprayt, számítógépes egeret, 3 vagy 4D-s programot stb. Aminthogy az sem mindegy, milyen anyagban vagy anyagokban utazik az olajtól a legextrémebb közvetítőig. A megközelítési módok tehát szinte kimeríthetetlenek.

Egy a lényeg: a tisztánlátás érdekében kellene a közönség elé tárt rendszerezések, az összehasonlításokra, összevetésekre, megmérettetésekre alkalmas koncepciózus, tárgyilagos és körültekintő, tudományos igényű vagy egyszerűen csak a minőségelvű seregszemlék. És nem is szabadna másról beszélni, csak a minőségről. Mindegy, hogy mi a *történet*, a tematika, az anyag, a stí-

lus, a program, az irány, a technika és a méret... Egy a fontos: a minőség. És ebben sohasem kelle-
ne megalkudni.

Véleményem szerint ennek a magyar festészet napi kiállításnak is ez a legfőbb erénye: a stabil,
egyenletes minősége. Ide valóban ünnep belépni!

A tárlat másik legfőbb erénye a színessége. Ez persze nem azt jelenti, hogy a kiállítás minden
résztevéője egyenként is szivárványba mártott ecsettel, a teljes színkör összes színével élne. Meg-
állapításunk inkább az összkép színességére vonatkozik, amely majdhogynem százszázalékosan
háttérbe szorítja az élettelen szürke, a drámai fekete és sötét tónusok (itt természetes kivételt ké-
peznek a grafikusok) – más koncepciókban és szemléletekben talán uralkodó – jelenlétét. Mert eb-
ben a központi manifesztációban élnek, lüktetnek, terjeszkednek, bezárkóznak, párosodnak, szál-
kásodnak, tisztulnak, keverednek, megszólalnak, vitatkoznak, feleselnek, erősödnek, felfokoznak,
robbannak, harsognak, égnek, tüzesednek, ragyognak, finomulnak, lágyulnak, homályosulnak, éle-
sednek, elmélkednek, kifejeznek, jelképeznek, megszemélyesítenek, átköltönek, megjelenítenek,
építenek, emlékeznek, szervesülnek, harmonizálnak, és legfeljebb csak áttűnnek, összeolvadnak,
párásodnak, ködösülnek, vizesednek vagy elszigetelődnek és szűkszavúskodnak a színek.

Tehát örömteli látványt nyújt ez a színgazdagság. De persze nem minden öröm, ész, értelem,
érzékenység és fantázia, ami szín, mert lehet az a bánat, a szomorúság, a szorongás, a harag, az indu-
lat és a félelem kifejeződése is. Ám nemcsak a színek felhasználásának és kifejezőerejének széles
spektruma, de a formák, témák, *történetek*, ötletek, eszközök, vélemények és kompozíciók szemé-
lyekre bontható különbözőségei, valamint az egyéni mitológiák meggyőző változatai is jó érzéssel
töltik el az embert, mert így abszolút nem szokványos, nem unalmas, mondhatni, a tartalmát tekint-
ve is kifejezetten színes és gazdag ez a tárlat.

A festészet nagyon különleges dolog, egy több tízezer éves tapasztalatfolyam eredménye,
amely folyamatban minden festő úgy foglalhatja el a helyét, ha valamilyen módon megszüntetve
megőrzi, illetve önmagába építi választott elődeinek, szellemi rokonainak eredményeit. „Az első
festmény egyetlen vonal volt, egy ember árnyékát szegélyezve, melyet a nap vetett a falra” – olvas-
hatjuk Leonardo naplójában a görög mitológia egyik ősképét vagy inkább ősképletét Somlyó György
fordításában. Ezen a tárlaton is mindenkinek van egy vagy több jól meg- és kiválasztott szellemi
előképe, esetleg stílusbokra, amelyhez „csatlakozva” hozzáadja a maga kis vagy nagy leleményét,
egyszeri és megismételhetetlen személyiségének egyéni ízét, karakterét, hogy majd ő is újabb vá-
lasztott etalonjává, előképévé válhasson egy utána színre lépő tehetségnek.

„Egy tárgy szeretete, bármelyiké – ismeretének szülötte” – állította a már idézett Leonardo
ugyanott, és ez a kijelentése ennek a *Történet* című tárlatnak is a veleje, nagy igazsága, választott
jelmondata lehetne, mert itt minden alkotó ezzel a lelki- és szakismerettel, a maga ügyszeretetének
és ügyismeretének morális tartásával viszonyul festészeti önképéhez. Ezért a stílusrokonságok
és/vagy egyéni stílusban lakások felsorolása helyett hadd forduljak inkább a szem, a látás dicsére-
téhez, amelyet szintén a már említett reneszánsz mester hagyományozott ránk, s amely rövidített
formában így hangzik: „Nem látod-e, hogy a szem öleli át a mindenség szépségét? Mestere az aszt-
rológiának, szülője a kozmográfiának? Minden emberi művészetet ő irányít, és ő javít. [...] Minden Is-
ten teremtette dolgok Legelseje, hogyan dicsérjelek, hogy mutassam fel kiváltságodat? [...] Ablaka
te az emberi testnek, melyen át a lélek kilát a világ szépségére és örvend neki, így vigasztalódva
testi börtönében, mely e nélkül a szépség nélkül örök gyötrelme volna számára. [...] A munka, me-
lyet a szem ad a kéznek, végtelen, mint a festészet bizonyítja, állat, fű, növény és tájék [valamint e
kiállítás képeinek!] megszámlálhatatlan formáit mutatva fel.”

Szóval: Éljen a művészet! Már csak azért is, mert az egyik kedvenc, Hamvas Bélától vett idézetem
így szól: „A kép jelzi azt, hogy az ember önmagában milyen erőket táplál, hová és merre koncentrálnak,
milyen hőfokon, azt, hogy mi a vágya, mitől fél, mit kíván, merre megy, mit titkol, és mivel kérkedik. [...] A művészet mondja el az ember titkos gondolatait és félelmeit, és azt, hogy mire sóvárog, mitől resz-
ket, és azt, amerre szédül. [...] A művészet ébreszti fel azokat az erőket, amelyek az emberiséget kor-
mányozzák. A művészet sokkalta fontosabb, mint a tudomány, fontosabb, mint az államhatalom, fon-
tosabb, mint a morál, vagy mint a vallás. A művészet az a kulcs, amellyel az eszme arra, akit eltakar,
visszanyitható. A művészet az, ami az ideálokról elmondja, ami bennünk igazán érdekes.”

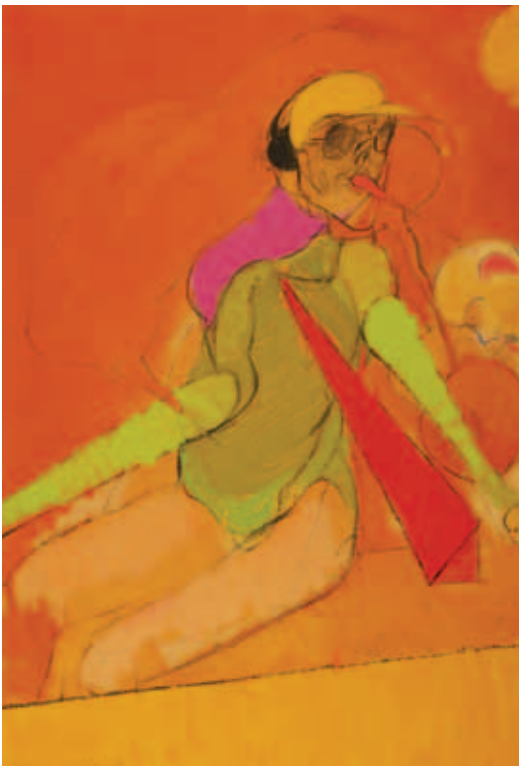
A Szolnoki Képzőművészeti Társaság „Őfelsége” *Történet* című kiállítása mintha valami nagy
gyűjtőlencse kívánna lenni ebben a 21. századi művészeti kavalkádban.

NAGY ÁRPÁD PIKA, Ingovány, 2019 (Munkajutalom)

**VÉSSEY GÁBOR,
Férfi fejhallgatóval, 2019**

**PALKÓ TIBOR,
Töretlen titkok I-III., 2019 (részlet)**

GAÁL JÓZSEF, Vezeklések kora, 2019

IVÁNOVICS BEATRIX (1985) Budapest

I. helyezett

IVÁNOVICS BEATRIX

Kis karácsony, nincs karácsony

Anyám szavai jutottak eszembe, ahogy kora délután a hópiszkos belvárosi téren nézelődtünk férjemmel: idén nem lesz karácsony. Apró pelyhek foszladoztak az égből, lépéseink nyomán rögtön latyakká változtak. A téren csak néhány árus cigarettázott, nem számítottak már vásárlóra; a teherautót várták, hogy elszállítsák és tüzelőnek bedarálják a megmaradt fákat. Gazdasági haszonnövények. Nem sokban különböznek más szántóföldi növénytől, ezt olvastam korábban valahol. Nagyra nőtt búza, amiből ünnepet sütünk. Felnéztem a sűrke égboltra, vágyakoztam az arcomba hulló hópelyhekre, de csak kelletlen pizsmogásnak tűnt az egész, úgyhogy csalódottan visszatereltem tekintetemet a téren kipakolt fákra. Vagy túlevelű napraforgó, amit a járdaszélről takarítanak be januárban. Megpróbáltam felidézni, mikor havazott utoljára rendesen, de egyedül külvárosi gyerekkorom emlékképei jutottak eszembe. Azóta mintha egy láthatatlan burát borítottak volna a városra, hogy többé ne érinthesse se hóesés, se hangulat, se ünnep.

De akkoriban még igazi hó volt, nagy pelyhekben hullt. Tizenöt voltam, a nagynénémétől örökölt túrabakancsom már hazafelé átázott, a kezem sajgott, ujjaim elgémberedtek a hidegtől. Fájt minden érintés, ahogy a kerti kapu kulcsával bajlódtam. Befagyott a zár. Félórája próbáltam kinyitni, a kapu azonban minden erőfeszitésemnek ellenállt. Tehetetlenségemben sírni kezdtem, folytak az arcomon a fizikai fájdalom és a düh könnyei. Ököllet vertem és rugdosztam a fémlemezt, de ezzel is csak magamnak ártottam. Haragudtam az egész világra. Apám lelépett, s habár a családjunkat már régóta csak a feszültség tartotta egyben, az mégis megszokott és ismerős közeg volt. A reptérről telefonált, hogy elbúcsúzzon, s miután bontották a vonalat, anyám még percekgig állt mozdulatlanul, a kagylóval a kezében. Én a befagyott kapun töltöttem ki dühömet, de az nem adta meg magát. Végül átmásztam a kerítésen, mint valami tolvaj, alig éreztem az ujjaimat, mire bejutottam a házba. Ijedtemben meleg vizet engedtem rá, égetett, aztán a hideg konyhakövön ülve kiszabadítottam a lábamat az átázott bakancsból és zokniból, hogy életet dörgöljek a lábujjaimba is. Fájtak a csontjaim.

Férjem kézen fogott, és egy biccentéssel jelezte, hogy körbe kellene járnunk a teret, hátha találunk pár nekünk tetsző ágacskát. Közös életünk tíz éve alatt egyszer sem vettünk fenyőfát. Talán ha lesz egy kis kert, álmodoztunk, akkor lesz fánk is, amit tavasszal kiültetünk, hogy megerősödjön és növekedjen, és majd minden decemberben feldíszítjük, és ámulunk, hogy egyre több dísz és szaloncukrot követel, mígnem már létráról se érni el a tetejét, és addigra rancos lesz a kezünk, és a szemünk sem a régi, de nem fog érdekelni, hogy úgy múlnak el, ahogy a fánk növekszik, mert vele együtt a szívünkben is egyre több lesz az ünnep: minden pillanat. De most még nincs kert, így nincs fa sem. Néhány fenyőágot szoktunk vadászni az utolsó pillanatos kínálatból. Csokorba kötjük, és felakasztjuk a szoba falára. A karácsonyfadíszes kezdő szettünk két marék médicinsájna üveggömb és egy bronzsín boa volt. Azóta se vásároltunk többet, a díszek száma mégis évről évre gyarapodott, alig fértek a cipősdobozba. Csomagolásra biggyesztett dekorbigyók, saját készítésű gyöngy-

csillagok, újrhasználós arany szalagok; félretettünk mindent, hogy deviáns kis fenyőcsokrunk bátran dacolhasson a társadalmi elvárásokkal. Deviáns kis fenyőcsokor, vigyorodtam el, és erről a deviáns dologról eszembe jutott az is, amikor évekkkel ezelőtt fülbevaló-akasztót szereltem néhány gömbre, és két-tőt anyám kezébe nyomtam a családi vacsorán. Boldogan viselte az ötcentis díszeket egész este. Akkor még Pesten lakott ő is.

Egy vízcsepp hullott a homlokomra, ahogy újra az eget kémleltem. Ebből idén sem lesz fehér karácsony, gondoltam, miközben férjem megegyezni lát-szott az egyik unott árussal pár ágnyi nordmann fenyő kapcsán. Jó érzéke volt hozzá. A szobánkat sosem lepte be a fenyőtű, pedig az illendőség határá-in jócskán túl fenn hagytuk a csokrot. Biztos azért, mert a végtelen repceme-zőkre emlékeztetett minket.

Az autó felé sétálva belestem a bérházak kivilágított ablakain, az otthon melegét kutattam a fénylő keretekben, a csomagolópapír surrogását, friss sütemények illatát. Ugyanilyen vágyakozón pislogtam be mások életébe akkor is, amikor sok óra gyaloglás után a súlyos hátizsák kidörzsölte a vállamat, megörökölt bakancsomban pedig újra átfagyott a lábam. Anyám kitalálta, hogy újságot fogunk kihordani délutánonként és hétvégén, kell a pénz. Önző vagy, kiabált velem, egoista, pont mint apád, magamra hagysz a legnagyobb szarban, nem segítesz semmiben, épp most, amikor a leginkább szükségem lenne rád, lusta, elkényeztetett tini, leesne a karikagyűrű az ujjadról, ha meg-emelnéd a seggedet, mi? Pedig csak annyit mondtam, hogy a pénz, amit a ki-hordott újságok darabjéért ajánlottak, túl kevés ahhoz, hogy bármit is meg-oldjon. Szobám rejtekében összebújtunk öcsémmel, és ünnepélyesen megfo-gadtuk, hogy soha többé nem bántjuk egymást. Közben meg voltam győződve róla, hogy nem érem meg a tizenhatodik születésnapomat.

Szombat délelőtt nekivágtunk a kertvárosi utcáknak. Különváltunk, hogy több újságot tudjunk szétszórni. Anyám rámarkolt öcsém csuklójára, másik ke-zével a megpakolt szánkót húzta maga után. Én lehajtott fejjel iszkoltam az el-lenkező irányba, alig vártam, hogy kiérjek a látóteréből. A hátizsákom nehezebb volt, mintha az összes tankönyvemet belegyömöszöltem volna. A sarkon túl az-tán lelassítottam, tudtam, hogy tartalékolnom kell az erőmet, mert estig úgy-sem mehetek haza. Szépnek találtam ezt a kertvárosi részt. Az utcákat, házte-tőket, fák ágait egyenletes fehér hótakaró borította. A járdát nem sózták fel, in-kább keményre taposták rajta a havat, csak az úttesten látható keréknyomok törték meg a békés rendet. Gyönyörű épületek mellett gyalogoltam, két posta-láda között a lépéseimet számolva. Patinás nagypolgári házak váltakoztak ízlé-ses új építésűekkel, de túl sokat kellett számolnom, mire egyiktől a másikig ér-tem. A bakancsom szürkületig bírta, a nedvesség elkezdte átítatni a zoknimat. Ezúttal nem lettem dühös, hagytam, hadd folyjon keresztül rajtam minden ér-zés, csak ki kell bírnom, nem kell mást tennem, csak ki kell bírnom, postaládá-tól postaládáig tart a testem. Mégsem tudtam levenni a szemem a házakról, amelyek homlokzatán felkapcsolták a színes fényeket. December közepe volt, szinte mindenütt kikerültek már az ünnepi díszek. Az erkélyeket fenyőgirland szegélyezte, az ablakokban itt-ott gyertyapiramisok égtek, megfelelő szögben állva pont ráláttam egy feldíszített karácsonyfára is. Igazi otthonok voltak ezek, téglafalaik mögött igazi családokkal, ahol igazi anyukák és apukák varázsolják elő kabátzsebükből az ünnepet, és igazi gyerekek formázzák a mézeskalácsot. Égette az arcomat a kiáradó melegség, a színek túlcsordultak az ablakkerete-ken, lefolytak a ház falain, és gúnyos mosolyba rendeződtek, mit keresel te itt, nevettek rám a fények, nem tartozol ide, nem tartozol sehova. Vörösmartyt kezdtem szavalni, hogy elnyomjam a hangokat. Először némán, majd, mivel senki nem járt már az utcákon, egyre bátrabban: annyi milliója, s köztük valódi boldog oly kevés. Valódi boldog oly kevés. Kibírom ezt is.

TENK LÁSZLÓ, Platános kép, 2019

Én értem haza később. Anyám valami maradékot melegített a tűzhelynél állva. Nincs több újsághordás, vetette oda. Éreztem, hogy szégyelli magát. Kettőnk egész napos munkája ért vagy ötszáz forintot. Lehúzás szarháziak, más nyomorán élőködők, csattant fel, meg az anyjukat fogok én... add a maradék újságot, azokat is kibaszom a szemébe. És felnevetett.

Fenyőcsokor rendben, a hús bepácolva, csak ki kell sütni. Még volt néhány óránk, pont elég arra, hogy elguruljunk a nagyíért. Férjem felajánlotta, hogy kitesz otthon, ha gondolom, s akkor addig nyugodtan feldíszíthetem a csokrot. Szépen összekötötték, nem lesz vele gond, csak fel kell akasztani a helyére, menni fog? Persze. A zebránál egy hetven körüli bácsi várakozott türelmesen, vállára vetve egy apró, de takaros fenyő. Megálltunk, hogy átengedjük az úton. Biztos az unokáknak lesz, mi másért vállalna ennyi fáradságot. A csilingelő kacajokért. Az élénk, csodára nyíló tekintetekért. Legalább ilyenkor eljönnek mindannyian, ha kötelességtudatból cipelik is őket szülei, de ott lesznek, s talán nem veszik észre, hogy anyu és apu milyen unottan szürcsöli a szokásos húslevest, és hogyan fogy el türelmük, mire a töltött káposztáig érnek. Ne legyél ilyen gonosz, intettem magamat, ne tagadd, hogy te is élvezted. Élveztem, persze, az első karácsonyt férjem családjával. Négy testvér, hat unoka. Menjünk korán, mondta a mama, reggelire krumplisaláta, padlizsánkrém, töltött tojás, fasírt, meglepően ízes paradicsom, házi kenyér, a gyerekeknek gyümölcsle, a felnőtteknek két korty pálinka, étvágygerjesztőnek. A nagy, vidéki házat megtölti az élet. A gyerekek bújócskáznak, apró zoknik kukucskálnak ki az ajtók takarásából, szőke fejcskék tűnnek el a kanapék mögött, az asztal alatt minduntalan a lábamra tenyerelnek. Az előtérben kávéillat és otthonos cigarettafüst, két testvér a falnak támaszkodva beszélget. A konyhában nagy fazékban fő a húsleves, mellette aszalt szilvával töltött, sonkába göngyölt csirkemell, krumplipüré és házi savanyúság, odébb a pulton töltött káposzta tizenhat személyre. A gyerek maradékát majd megeszi apu. A kései ebédhez előkerül egy üveg jóféle bor is, valószínűleg spanyol vagy francia, az egyik sógor a borokhoz is ért. Az asztalnál a felnőttek beszélgetnek, kedélyesen ugratják egymást, időről időre felcattan a nevetés, a nagyobb gyerekek szépen esznek késsel-villával. Lefő a sokadik kávé, a koszos tányérokot tegyék csak a pultra, azért be kell látni, a mosogatógép nagy segítség. Kint besötétedik, az izgalom kifényesíti az arcokat. Az egyik anyuka eltereli a gyerekek figyelmét, az apukák behordják a kocsiból a csomagokat, többször is fordulnak. Lepakcsoljuk a villanyt, csak a plafonig érő, tökéletesen díszített fa ünnepi fenyő ragyognak. Csengettyűszó. Közöszen elénekeljük a *Mennyből az angyal* első két versszakát, a maradékot a bátrabbak eltátogják a kazettával, a gyerekek türelmesen csodálják a fenyő köré halmozott ajándékokat. Lázasan böngészni kezdjük a kísérőcédulákat, nézd, ez a tiéd, azt hozd ide, bontsuk ki, jaj, de szép. A gyerekek birtokba veszik az új játékokat, az apukák belemerülnek a makettépítésbe, és a távirányítású kisautók hatókörét vizsgálják, az anyukák felöltöztetik a Barbikat, a karácsonyfán a szaloncukroknak csak a papírja marad. Búcsúzóul családonként két rúd bejglit csúsztatnak az ajándékokkal megpakolt ikeás szatyorba, a papa süti minden évben, sose spórolja ki belőle a diót. Hazafelé csordultig van a szív és a csomagtartó.

Előtte sosem volt részem ilyen tökéletesen megkomponált karácsonyban, ez volt a családi ünnep ideálja, szinte giccs. A leggyönyörűbb hollywoodi rémálom, annyi különbséggel, hogy ez igaznak tűnt. A második is. Még a harmadik is, bár addigra fakulni kezdett az élmény. A negyediknél mellbe vágott a pazarlás, és többé nem tudtam kiűzni fejemből a bizarr gondolatot, hogy addig öntik a gyerekekre vödörszám a műanyagot, amíg bele nem fulladnak. Miféle torz lemeztektonika gyűri minden karácsonykor, minden születés- és

névnap alkalmából műanyaghegyekbe a recsegő parkettát és a makulátlan padlószőnyeget? Ettől kezdve gyümölcskosarat adtunk ajándékba, a szemrehányó tekinteteket megúsztuk. A karácsonyfa még mindig hatalmas és tökéletesen díszített, van szilvával töltött csirkemell, csengettyűszó, jóféle bor, a *Mennyből az angyal* utolsó versszakát ugyanúgy csak tátogni tudjuk, és a nap végére a szaloncukor is elfogy a fáról, valami mégis hiánnyá duzzadt az évek folyamán. A kedélyes ugratások inkább sértődést eredményeznek, a kávé melletti beszélgetéseket felváltották a viták, és mindig akad valaki, aki a gyerek viselkedésére, hogylétére hivatkozva idejekorán hazaindul. Persze mindenkinek megvan a maga baja. De mindig mindenkinek megvan a maga baja. Akkor ne is legyen karácsony?

A fenyőcsokorral tényleg nem volt gond, könnyedén felakasztottam a helyére. Kiborítottam a díszeket a szőnyegre, és megakadt a szemem a gyöngycsillagokon. Ezek voltak a kedvenceim. Akkoriban készítettem ilyeneket, amikor kézműveskedéssel próbáltam némi pénzt keresni. Jobbára sikertelenül, ugyanis nem akartam, hogy megvegyék, amit alkotok. Feszengtem a stand mögött a karácsonyi vásárokon, abban reménykedve, hogy senki sem lép elém, mert minden vásárlótól meg akartam kérdezni, jól meggondolta-e. Valóban szüksége van még egy fülbevalóra, még egy díszre? Legalább nem műanyag a portékám, nyugtattam magam, szépséget csempészel az emberek életébe, nyugtattak mások, mégis azt szerettem volna beleordítani a vásári forgatagba, hogy mindenki azonnal fejezze be! A gyöngycsillagok tehát megmaradtak, örömmel nyugtáztam, hogy kiszorítják a kínai gömböket a karácsonyi csokorról.

Eltöprengtem, milyen díszjeink voltak gyerekkoromban, de csak a szaloncukorban és a színesen villogó izzósorban voltam biztos. A szaloncukor üres papírját gondosan vissza kell rendezni, az izzósort kihúzni éjszakára, és jól viselkedni, hogy apa ne legyen ideges. Anya porszívózik, ablakot tisztít, elkészíti a vacsorát, titokban becsomagolja az ajándékokat, és feldíszíti a fenyőfát, én rendet rakok a szobámban. Kint besötétedik, az izgalom kifényesíti az arcokat. Hangozanak a viháncolások, maradatok már nyugton, anya és apa egymással is veszekszik. Én új tolltartót kapok, kirakókat és plüssmacit, öcsém műanyag autópályát, összeszereli. Szétszedi, majd megint összeszerakja. Estére letörnek a műanyag fülek róla, sietve elpakoljuk, hogy senki ne vegye észre. Együtt megnézzük a *Reszkessetek betörők* vagy egy Bud Spencer-film első félóráját, a maradékot anya békésen átalussza. A következő napokat pizsamában töltjük, a konyhába lépve köhögni kezdünk a cigarettafüsttől, ne járkálj mezítláb, kiabál rám apa. Öcsém carmageddonozik, boldogan transzírozza a járókelőket, anyával bezárkózunk a szobámba, és elkezdjük kirakni a kétezer darabos puzzle-t. Tengerpartot ábrázol. Egy német tévéadón kínai harcművészek gyilkolják egymást, apa a távirányítót öleli és horkol, a rádióban harsányan röhögnek a műsorvezetők a saját poénjaikon. Kikeverem a cukros-ecetes salátaöntetet, anya megsüti a húst, ugye, nem disznó, nem, te csirkemellet kapsz, öcsém bög, hogy fel kell állnia a számítógéptől. Apát felébresztjük, óvatosan, hogy ne legyen ideges, csendesen és gyorsan ebédelünk, a jobb kezemben idétlenül áll a kés, de nem veszem a másikba, azt nem szabad. Ebéd után apa felhajt egy pohár tejet, visszaül a tévé elé, és rágyújt, anya mosogat. Én nagyon szeretném, ha hazaindulnánk végre, de nincs hova. A szobámban mécesest gyújtok, a forró viaszt az ujjamra csurgatom, az asztalra szilárdult cseppeket rögtön felkaparom. Nagyiék idén sem jönnek, mi sem megyünk hozzájuk. A nappaliból egy akciófilm hangjai, sikoly és fegyverropogás szűrődik be, én leveszem a polcra *A három testőr*t, és újraolvasom.

Libabőrös lett a karom. A feldíszített fenyőcsokrunkat bámultam, és hálás voltam, hogy már nem vagyok gyerek. Fél hat körül járt, másfél óránk volt még vacsoráig. Porszívózásra nem maradt elég idő, inkább kikevertem a mézes-joghurtos öntetet, és épp a fogyasztásra kész salátamixet öntöttem a tálba, amikor meghallottam a kulcscsörgést. Az ismerős hangra melegen dobbant a szívem. Olyan szorosan öleltem magamhoz nagymamámat, amennyire csak a járókerettől odafértem, igyekeztem beszívni minden pillanatát annak, hogy van. Ő szabadkozni kezdett, hogy nem hozott ajándékot, és tésztát sem tudott sütni, a nagyi sem a régi már, mondta, nem bírok ácsorogni, rozzant vénaszony lettem, na, de a koromhoz képest megint sokat beszélek. Olyan nagymama volt, akinek általában nincs kedve sütni, úgyhogy csak hatféle édes és háromféle sós süteményt készít. Néhány éve hasonló szabadkozás közepette nyújtotta át a karácsonyi csomagot, a nagy ajándéktasak majd kettészakadt, ahogy megemeltük. Tele volt házi lekvárral, nyárról eltett lecsóval, zakuszkával, padlizsánsalátával. Ne haragudjatok rám, hogy idén csak ennyire futotta, mondta, mi pedig igyekeztünk visszanyelni a könnyeinket.

Betámogattuk a szobába, és segítettünk neki leülni az odakészített székre. Konstatáltam, hogy elfelejtettem lepakolni az íróasztalt, úgyhogy gyorsan a polcokra tömködtem a laptopom és a szanaszét heverő könyveket, tollakat, jegyzetlapokat, valamint a mécseseket, amikből már nem szoktam az ujjamra csurgatni a viaszt; a koszos kávéscsészéket kivittem a konyhába. Keleti fűszerek illata töltötte be a helyiséget, férjem elkezdte kisütni a húst. Gyömbér, fokhagyma, szója, kurkuma, garam masala, sorolta a felhasznált hozzávalókat, a chilinél kicsit megcsúszott a kezem, nem baj? Vigyoroztunk a szokott viccen, imádtuk a csípős ételeket. Visszamentem a szobába, és középre húztam az íróasztalt. Nem volt terítők, annyi baj, mondta nagyi, legalább könynyebb takarítani. Odakint zuhogni kezdett az eső, hangosan kopogott a gangot fedő pléhlemezen. Hiányzott a hó. A hó arra is jó, hogy puhán körbeölelje azokat a szavakat, amiket nem akarok meghallani. Anyám szavait, amik terítés közben is visszhangoztak bennem. Egész kis labirintuson kellett keresztülvergődjenek, míg újra elértek hozzám, megszólítva minden szobát és lépcsőfordulót, melyet időközben elhagytam, megtöltve a tereket a szorongató sutogással. Idén... nem... lesz...

Néhány nappal a kétes sikerű újságosztási akció után történt. Nyitva találtam a kerti kaput, amikor hazaértem az iskolából, örültem, hogy nem kell a zárral kínlódnom. A lakásban hideg volt, valószínűleg megint nem működött a kazán. Anyám szótlánul tett-vett, arca gyűrött volt, nem bírtam eldönteni, hogy sírt-e, vagy dühöngött. Ilyenkor mindig büntudatot éreztem, bár azt nem tudtam, miben hibáztam. A feszültség úgy tapadt a bőrömhöz, mint a pára, szerettem volna lefejtetni magamról, kikaparni a pórusaimból. Magamra erőltetett derűvel köszöntem, anyám rám se nézett, csak egy szíát mordult. Tudtam, hogy biztonságosabb lenne csöndben maradni és láthatatlanná válni, de még reménykedtem benne, hogy megenyhül, ha kellően figyelmes és kedves vagyok. Azt akartam, hogy lemossa rólam a büntudatot. Jól vagy?, kérdeztem óvatosan. Haragja lesöpörte arcomról a derűs álcát, és hozzápréselt a tehetlenségemhez. Nem, nem vagyok jól, mitől lennék jól, megmondanád nekem, kiabálta, az nektek való luxus, de éreztétek csak jól magatokat, mint akinek semmi gondja, ne is törődjetekek semmivel, csak olvassgassatok meg mozzatok a haverokkal, de majd meglátjátok, milyen az élet, majd meglátjátok. A szobámba somfordáltam, és közben arra gondoltam, hogy évek óta nem voltam moziban. Aznap este anyám közölte, hogy idén nem lesz karácsony, majd ránk csapta a szobaajtót.

Olyan szépen havazott. Bámultam ki a szobám ablakán, hagytam, hogy a mások otthonából áradó melegség felperzselje az arcomat. Nem éreztem

szomorúságot, igyekeztem nem érezni semmit, csak figyeltem, ahogy a hó-pelyhek megsokszorozzák a színes fényeket. Ha nincs karácsony, hát nincs karácsony. Csupán pillanatok léteznek, és a pillanatok elmúlnak, egyik a más-
sik után, csak számolni kell a lépéseket közöttük. Pillanattól pillanatig tart a
testem.

Szenteste napjának reggelén szóltanul majszoltuk öcsémrel a parizeres
kenyeret. Próbáltuk olyan kicsire összehúzni magunkat, amennyire csak le-
het. A konyhaasztalnál ülve ráláttunk a szemközt nyíló fürdőszobára, újra és
újra belestünk, és figyeltük, ahogy anya bepakolja a mosógépet, letörli a tük-
röt, a mosdókagylót, a kis szekrényt, de kerültük a tekintetét, gyorsan lehaj-
tottuk a fejünket, ha felénk fordult. Mikor megéreztek, hogy az ajtóban áll és
minket néz, szorgosabban kezdtük rágni a szikkadt kenyeret. Néhány lépést
tett felénk, én lenyeltem a falatot, pillanattól pillanatig, gondoltam, és vártam
a szidást. De ő nem szólt semmit. Néhány hosszú másodperc múlva hozzánk
hajolt, és szorosán átölelt mindkettőnket, könnyei végigfolytak a nyakamon.
Görccösen kapaszkodtunk az ölelésébe, arcunkat a hajába fúrtuk, és beszíp-
pantottuk az ismerős illatot. Ő a fejünket és a hátunkat simogatta, olyan sze-
líden, mintha újszülöttek lennénk. A padlóra ereszkedtünk, hogy közelebb le-
gyünk egymáshoz, és ahogy a földön ülve összebújtunk, nem is éreztem hi-
degnek a konyhakövet.

Háromemeletes, fonott virágtartó lógott a plafonról, zsúfolásig tele bu-
zogányvirággal, nyíllevéllal, zöldikével és párnafüvel, a tetejéről egy kúszó
filodendron csüngött alá. Anyám felpillantott a virágtartóra, kibontakozott az
ölelésünkből, és az előszobába sietett; papírzörgést és tompa puffanásokat
hallottunk, ahogy a beépített szekrényben kotorászott. Amikor visszajött a
konyhába, egy színes, régi izzósört tartott a kezében. Körbetekerte vele a vi-
rágtartót, eligazgatta a drótokat, majd leguggolt, hogy a telefonasztal mögött
kitapogassa a konnektort. Piros, zöld és sárga fények gyúltak ki. Először vál-
takozva villantak fel a színek, majd néhányszor egyszerre, felfutottak a filo-
dendron levelein, megkerülték a buzogányvirág cserepét, és leereszkedtek a
fűzfafonatokon, hogy végül teljes odaadással világítsanak másodpercekig.
Aztán kezdték előlről. Retró füzér volt, néhány izzója ki is égett már, a fény-
játék mégis megbabonázott, kimosta pórusaimból a lerakódott feszültséget,
és úgy szívárgott keresztül rajtuk, mintha légüres tér vonzaná magához. Ez
volt a leggyönyörűbb karácsonyfa, amit valaha láttam.

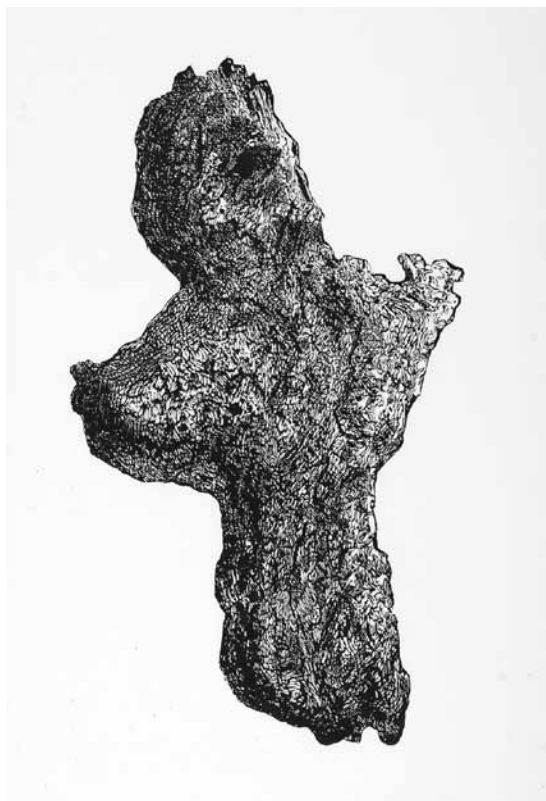
Figyeljete csak, maradt még egy adag juhtúró a fagyasztóban, szólt ek-
kor anyám, süssünk egy kis pogácsát? Nem is kellett többet mondania. Tud-
tuk, hogy mégis lesz karácsony. Öcsém felpattant a földről, beszaladt a szobá-
ba, és egy perc múlva két, enyhén gyűrött és foltos papírlappal állt elénk. Az
egyik egy vagány sportautót, a másik egy vadászrepülőt ábrázolt. Aprólékos,
jó rajzok voltak, rajtuk kisiskolás krikszkrakszokkal a piros felirat, boldog ka-
rácsonyt, szeretlek.

Néhány napra elfeledtük minden sérelmünket és veszteségünket. Érez-
tem, hogy nem kell többé a lépéseket számolni két pillanat között, nem léte-
zik hiány. Vizespohárral pogácsát szaggatunk, az utcán bős hógolyócsatát ví-
vunk, anya masnival átkötött bögrében nyújtja át az esti kakaót. Meztláb sza-
ladgálunk a lakásban, és kézzel esszük a szalmakrumplit, vetélkedünk, hogy
ki éneklí hamisabban a karácsonyi dalokat. Harmadnapon csengetnek, és
öcsémrel versenyt futunk a kapuig, nagyiek nyakába ugrunk, és kis híján ki-
verjük kezükből a süteményes tálcákat. Almás pite, piskótatekerics, diós-lek-
város hókifli, ha hamarabb szóltok, sütöttem volna bejglit is. Nagyapa huncu-
tul kacsint, és nadrágzsebéből egy pakli magyar kártyát húz elő, öcsém az
asztalra borítja a filceit, és kipirult arccal rajzolni kezd. Nagy bátorítóan szo-
rongatja anya kezét. Minden rendben lesz, mosolyogják a virágtartó fényei, és

összekapaszkodnak a sütemények illatával, a táncoló hópelyhekkal, a gyermeki rajzokkal és az otthon melegével, és az ezernyi szín és hang és álom védőhálót von körénk, ami kiszorít magából minden fájdalmat, míg már csak a reménynek marad benne hely, és mi is összekapaszkodunk e bűvös körben, és elhisszük, hogy létezik megváltás, és soha többé nem félünk attól, hogy mit hoz a holnap.

Pittyegni kezdett a telefonom ébresztője, figyelmeztetve rá, hogy már háromnegyed hét van. A hús elkészült, a mirelit steakburgonyának még kellett néhány perc, pont időben voltunk. A laptopomat az asztalfőre tettem, bizsergetek az ujjaim a billentyűzeten, ahogy begépeltem a jelszavamat. Férjem kitöltött egy pohár jóféle bort, spanyolt vagy franciát, mert ő is ért hozzá. Lassan kortyolgatva vártuk, hogy a gép magára találjon. Hét után pár perccel felhangzott az ismerős bugyborékolás, a skype hangja. Engedélyeztem a videohívást.

Derűs arcok tűntek fel a képernyőn, halló, halló, mi újság a sarkkörön, köszönt be rögvest férjem. Azért ne túlozzunk, felelt játékosan öcsém, Reykjavík még nincs is a sarkkörön! Anyám karácsonyfa alakú fülbevalót viselt, amin villódzni kezdtek a fények, ahogy megrázta a fejét. Bibibíí, mondta, most már nekem is van ilyen! Tudom, tőlem kaptad, nevettem vissza, jól áll, pont hozzád illik. Izlandi sógornőm integetett be a képbe, hi granny, how are you?! Jaj, hát szia, felelte nagyi, hogy te milyen szép vagy, jól vagytok, nem fázol? Egy árva szót sem értettek abból, amit a másik mond, mégis kedélyesen elcsevegtek, a fontosabb mondatokat néha lefordította valaki. Öcsém tíz éve költözött Izlandra, később anyám is követte. Rendszeresen hazalátogatnak, de sosem decemberben, mert olyankor sok a munka, sarki fényre vadászó turisták lepik el a szigetet. Na, eszünk végre, vagy mi lesz, mi már nagyon éhesek vagyunk, terelte a lényegre a szót öcsém, te csak ne beszélj, mondtam, nálatok még alig múlt öt. Hahaha, az nem jelent semmit! És, mi a menü arra? Hamburgari. Az meg micsoda, valami hagyományos izlandi cucc? Persze, más néven hamburger, vágta rá öcsém. Köretnek meg szaloncukor, tette hozzá anyám, bár gyorsan fogy, küldhetnék még pár kilót. Rendben, de cserébe kérünk egy kis havat! Vacsora közben beszélgettünk, kedélyesen ugrattuk egymást, időről időre felcsattant a nevetés. Néhány órára elfeledtük minden sérelmünket és veszteségünket. Összekapaszkodtunk a bűvös körben, és nem létezett hiány.

BIRÓ ISTVÁN (1988) Eger

II. helyezett

BIRÓ ISTVÁN

Isteni idő, emberi vágyak

A globalizált világ ünnepei – szinkretizmus és hibridizáció hiedelemvilágunkban

„Csak egy maradt meg, ami közös minden emberben: a mese. A sárkányok és a tündérek mindnyájunkban egyformán bennünk élnek. Ha mélyebben magunkba nézünk, a sárkány ott bent sokkal valószínűbb, mint a repülőgép. Ha a repülőgépek egyszerre mind elpusztulnának, a következő nemzedéknek talán már nem is volna semmi képzete a repülőgépről. De sárkányok mindig lesznek, amíg emberek élnek a földön...”

(Szerb Antal)

A globalizáció kulturális aspektusainak elemzése nem örvendett olyan nagy tekintélynek, mint politikai, gazdasági vagy biztonsági vetületeinek leképezése. Azonban a 21. század kihívásainak elemzésekor – legyen az Huntington, Fukuyama vagy Held narratívája¹ – úgy láthatjuk, a kultúra sokkal nagyobb szerepet játszik az ember életében, mint a szigorúan pragmatista területek. A kulturális globalizációt a kutatások finanszírozásának és felhasználásának megfelelően eddig a gazdasági szereplők hatásai szerint sorolták be.

Éppen ezért úgy tűnhet, hogy aligha van szembeötlőbb, elterjedtebb és áthatóbb kifejezése a globalizációnak, mint a nemzetközileg terített árumárkák megsokszorozódása, a populáris kultúra ikonjainak és termékeinek globális megszorodása és az események szimultán közvetítése a szatellit adókon keresztül, milliányi ember számára azonos időben, minden kontinensen. Így lettek a globalizáció legközkeletűbb szimbólumai a Coca-Cola, Madonna és a CNN hírei.²

Ez azért is meglepő, mert nagy valószínűséggel a globalizáció megjelenésének kezdete kulturális jegyekhez köthető, a politikai-társadalmi dimenziók csupán ennek következményeként kerültek felszínre. Ennek ellenére a globalizáció kulturális vonala méltánytalanul alulreprezentált a többi szegmens kutatásához képest. A tényhez feltehetően az is hozzájárul, hogy a globalizációnak a kultúrában tetten érhető következményei kevésbé nyilvánvalóak, és megjelenésük megannyi társadalmi szféra komplexumaként értelmezhető. Ugyanakkor a téma nehézkes interpretálhatóságát bizonyítja a kulturális hatások inkonzisztens értékelése mind a társadalom, mind a politikai-gazdasági döntéshozók részéről. Kijelenthető azonban, hogy a jelenleg zajló globalizációs folyamatok a kultúrát láthatóbbá tették. A folyamatos kommodifikáció következtében a kultúra egyre inkább piaci terméké vált, ezért a kulturális folyamatok már szélesebb spektrumú hatásokat váltanak ki. Ezzel együtt az egyes kultúrák térben kevésbé különülnek el egymástól, ezáltal pedig korábban soha nem tapasztalt kulturális kölcsönhatások figyelhetők meg.

Véleményem szerint ez a látszólagos globális feloldódás csak a felszín. Nyilván divatos a globalizációra hivatkozva a hagyományos kultúra halálát vizionálni, de az emberi lélek közös tudatalattijában a kulturális alapokat adó váz erősebb, mint azok a múltó hatások, amelyek a gazdasági és szociális alrendszer irányából érik. Ennek számtalan példája van a kultúrovezetek és régiók viszonylatában, mégis az egyik legkézenfekvőbb az ünnepek szemügyre vétele. Jelen írásom célja, hogy megvizsgáljam, a globalizáció hogyan alakította át társadalmunk ünnepekhez való viszonyát és ezen keresztül a szakrális-ciklikus időérzetét.

AZ EMBER ÉS AZ IDŐ VISZONYA

Az emberi kultúra már a kezdetektől fogva számon tartott különleges időszakokat. Ezek kezdetben az embert körülvevő világ eseményeit igyekeztek keretbe foglalni, értelmet adni azoknak. Ahogy a festő ujjai nyomán születő állat felett hatalmat nyert az közösség, úgy az ismétlődő rítusok is azt az illúziót keltették, hogy befolyásolni lehet a megérthetetlen természeti erőket.³ Az intézményes vallás és a mezőgazdasági termelés hangsúlyosabbá válása csak kiemelte ezen ciklusok fontosságát.⁴ Mégis adódik a kérdés, hogy miért is alakultak ki ezek a ciklusok. Bár ezek az egyetemes kultúrkörökben hasonlóan jelennek meg, mégis a jobb megértés érdekében a zsidó-keresztény narratíva felől közelíteném meg a szakrális időérzékelés kérdését.⁵

Ha elolvassuk a *Teremtés Könyve* első versében a hatnapos teremtéstörténetet, azt vesszük észre, hogy a világosság (*ór*) és a sötétség (*hósek*) elválasztása az ég és a föld teremtése után történik, ha jól emlékszem, az első fejezet harmadik versében. A nappalt és éjszakát, valamint az ünnepeket, napok és esztendőket – vagyis az idő – múlásának rendjét kijelölő két nagy világító test (*möröt*), a Nap és Hold csak jóval a kozmosz alapvető rendjének kialakítása – lásd a boltozat alatt és felett lévő vizek elválasztása – és a vegetáció kialakulása után következik be. Ebből a sorrendből első közelítésből sokféle következtetést vonhatunk le. Például azt, hogy e szemlélet szerint szükségszerűen volt olyan időszak, amikor nem létezett az idő. Igaz, ember sem, akinek szüksége lett volna rá, hiszen Istent mint teremtőt, ebben az esetben az idő teremtőjét is, definíció szerint az idő fölött állónak tételezi. Ebből viszont folytatólagosan ered egy másik következtetés is, nevezetesen az, hogy az idő és az ember fogalma szétválaszthatatlanul össze van kötve. Egyértelműbben fogalmazva a *Teremtés Könyve* már az első soraiban időben létező, másként: az időnek alávetett lényként fogja fel az embert. Olyan lényként, akinek szüksége van arra, hogy az Isten által teremtett két nagy entitás valamiképpen tagolja, rendszerbe foglalja az életét. Ám van egy olyan is ezek között a következtetések között, amelyet semmiképpen sem kerülhetünk meg: az, hogy ez a gondolkodásmód nem önmagától keletkezettnek vagy öröktől fogva adottnak, hanem teremtettnek, azaz külső erő által és akaratából létrejöttek tekinti magát az időt is. A *Rig-Véda* X.129⁶ teremtéshimnusz is még ennél is tovább megy, amikor egy olyan teremtés előtti időszak létezését is feltételezi, amelyben nemhogy idő nem volt, de nem volt még lét és nemlét sem volt. Ennek a két szanszkrit kifejezés ellentétére (*Sat-asat*) – jó közelítésben a latin *ens* és *non-ens* analógiája alapján – felépített gondolatnak az értelmezése az európai gondolkodás számára egyáltalán nem könnyű. Meglátásom szerint valószínű, hogy a védikus költő valami olyasmit akar nekünk üzeni, hogy a teremtés előtti állapotban minden, így az idő is valamiféle láthatatlan, immateriális és intelligibilis egység részét képezte. Ezt a gondolatot aztán érdemes továbbgondolni a Kr. e. 8. században élt görög Hésziodosz *Theogóniájának*⁷ – amelyben egyébként köztudottan az egyik őshatalom Khronosz, az Idő – Khaosz-fogalma szemszögéből, sőt, egészen a római Lucretius *De rerum naturájáig* elmehetnénk ezen a nyomon.⁸ Ez az időegység és időbezártság dominálja a mindennapjainkat, ez teszi lehetővé, hogy a dolgok ne egyszerre történjenek, és az életet folyamatok által éljük meg. Ilyenkor szabadon meghatározhatjuk azokat a gondolati síkokokat, amelyekeken az emlékezetünk halad, és individuumként emlékezünk. Azonban az átmenet rítusai, azáltal, hogy kiemelnek a normál „cirkuláns” időből, a résztvevőket behelyezik egy sajátos ünnepi időbe, ami a fentiekén kívül még azzal a sajátossággal is rendelkezik, hogy ebben az időben külön valóság jön létre.⁹ Az emberi társadalmak saját ideológiai legitimációjukat, ha nem is mitikus, de mitizált időkhöz kötik. Minden, magát egy-egy történelmi fordulóponthoz kötő társadalomalakulat igyekszik megteremteni a maga eredetünnepeit. Forradalmak, nagy tömegmozdulások, katonai győzelmek emlékét rögzítik, és próbálják újraéltetni a társadalom tagjaival. A francia forradalom ugyanúgy sietett megteremteni a kezdő pillanatra emlékeztető ünnepeit, mint az orosz,¹⁰ az 1956-os felkelés emlékeztetőjét is így örökítették tovább a forradalom hívei, majd így alakult ki a rendszerváltozás után a hivatalos, „eredetre emlékező” rítusrendszer. A román valláskutató Eliade alapvető vágyának nevezi az Aranykorba való visszatérés vágyát, mivel ő mindent a szakrálisban gyökereztet¹¹ – ez az isteni kezdethez való visszatérést jelenti, s a vallási ünnepképződésnek ez valóban fontos eleme. Ez azt feltételezi, hogy az intézményes vallás és az emberek igénye a vallásra ettől elkülönült. Így megmagyarázhatóvá válik, hogyan lettek a Demétér-szobrokból fekete madonnák, és a késő római Saturnalia milyen átalakulások után lett a keresztény kultúrkör karácsonya. Valamennyi nagy vallás ünnepei felidézik a vallás születéséhez kötődő szakrális törté-

néseket. Minden nagy keresztény ünnep az evangéliumokban elmondottakra emlékezés.¹² A katolicizmusban – ugyancsak emlékközző funkcióval – a legnagyobb, Jézus Krisztus születéséhez, halálához és feltámadásához, Szűz Mária mennybemeneteléhez stb. kapcsolódó, minderre emlékező és emlékeztető ünnepekhez társulnak a szentek ünnepei, akiknek életeseeményeit, csodatételeit ezeken az ünnepeken felidéznek.

A modern globalizált politikai társadalmak ezt utánozzák.¹³ Ennek a visszatérésnek van egy (minden ünnep mélyén ott rejlő) mágikus mozzanata: az az igény, hogy az Aranykor nagyságát és pozitív vonásait rásugároztassák a jelenre, a jelent is megemelik vele. De legalább ennyire meghatározó az említett transztemporális (vagy *tempus subsicivum*) közösségképző szerepe és persze maga az emlékezés: a múltba tekintés, a múlt tudatosítása, amely egyszerre integrálja a lineáris és a ciklikus időtudatot: a lineárist azzal, hogy a tudatos mozgás múlt és jelen között a jövővel is kapcsolatot teremt, elhelyezi az embert egy múlt–jövő tengelyen, ami a teleologikus emberi tudat működésének alapfeltétele; a ciklikus időtudatot pedig maga az ismétlődés erősíti meg, ez pedig a biztonság-, az állandóság-, a kontinuitásérzés alapfeltétele, és ez is nélkülözhetetlen az emberi társadalom építkezésében. Itt a társadalom állandó vonásait tartja fenn.¹⁴ A transznacionális cégek ezt a kollektív emlékezetet használják ki, az ebben rejlő energiákat csatornazzák be a saját céljaikra.¹⁵

A szakrális idő ugyanakkor nemcsak a ciklikus időnként tagolja részekre, hanem ezzel egyidejűleg bizonyos lokációkhoz is csoportosítja a hozzá kapcsolódó tevékenységeinket. Vagyis a szakrális idő megjelenése nemcsak a számszerűsíthető időérzékelésünket, hanem térbeli helyünket is átstrukturálja. Ha jóslatot akarunk kérni valamely istentől, nekünk kell elzarándokolnunk jósdájához, vagyis eredeti lakóhelyünkhöz képest térbeli viszonyainkat megváltoztatnunk, de vallásfenomenológiai szempontból nézve hasonló okok miatt kelünk útra Lourdes-ba gyógyulást, Santiago da Compostelába lelki megnyugvást keresni. A szakrális idő megjelenésének tehát messzemenő következményei vannak az életünkre nézve, akkor is, ha profán időnkbe való beavatkozását nem tudatosítjuk, és ezt, mint például a karácsony esetében, profán ünnepé, a szeretet és az ezt kifejező ajándékozás ünnepévé próbáljunk semlegesíteni. Mindebből számomra az következik, hogy jobb, ha nagyon szerények vagyunk, és nem magunkat, azaz kis részidőnk preferáljuk a nagy idő-kontinuummal szemben, hanem tudatosítjuk, hogy ennek a végtelen idő-kontinuumnak csak egy igen kicsiny részét birtokoljuk csupán. A vallást elutasító tömeg ugyanezzel a tudattal megy a Black Friday¹⁶ idején a bevásárlóközpontokba, mint ahogy tette egy korai bacchanália idején az ókori Görögországban.¹⁷

A leírtak alapján szükségszerű kimondani, hogy az ünnepi időtudat és az emlékezés használata – mint tudományelméleti és gyakorlati kategória, és úgy is, mint az emlékezés különböző időbeli és térbeli dimenzióban megvalósuló formációja – egységes fogalmi kategória. Ebből adódóan értelem-szerűen helytelen megfogalmazás és tartalmi értelmezés, ha a megvalósulási formákat konkrét indikátorokhoz kötjük. Ünnep tehát csak egy van, amelynek a különböző történelmi időszakokban más és más megvalósulási módjaival találkozhattunk, de – gyakorlatilag az ókori Apollón–Dionüszosz dichotómiától napjainkig – az emlékezés (Aranykor), a ciklikusság (mágikus temporális), a szakralitás (Istennel kötött szövetség) jellemzői az ünnepeknek. Ezt az egységes fogalmi időkategóriát már be tudjuk illeszteni a térérzékelés és kulturális tér inerciarendszerébe, és már tudjuk értelmezni.

AZ EMBER ÉS A TÉR KAPCSOLATA

Alapjáig egyszerűsítve minden ünnep emlékezés. Vannak olyan ünnepek, amelyek látszólag nem emlékező jellegűek. Az évszakforduló ünnepei¹⁸ esetében például úgy tűnik, csak a termékenységhez kapcsolódnak, és alapvetően jelen idejűek: az ember nem a tavaszra emlékezik, hanem megünnepeleli érkezését. Eredetüket tekintve azonban ezek az ünnepek is múltörögztők: a ciklikus ismétlésben rejlő mágikus tartalom az, hogy a ritust meg kell ismételni, hogy újra bekövetkezzék: meg kell ünnepelni a téli napfordulót, hogy a jelen évben is visszatérjen a Nap, meg kell ismételni az első aratás ünnepét, hogy ezután is sikeres legyen a betakarítás, bizonyos alkalmakkor meg kell ismételni egy hajdani sikeres mágikus aktust. Így tehát ezekben az ünnepekben is meghatározó az emlékező és emlékeztető elem. Az ünnepek időbeli eleme mellett nagyon fontos a térbeli is. A legtöbb kutatás eddig a fizikai térre koncentrált ezen belül, ez azonban csak egy aspektusát adja az egésznek. Ahogy az előzőekben láttuk, a szakrális idő bizonyos lokációkhoz is csoportosítja a hozzá kapcsoló-

dó tevékenységeinket, így az ünnepek és a visszatérő rítusok során célszerűbb kulturális térről vagy kultúrtájáról beszélünk.

Kiindulásként ha a kultúrát egy szupraindividuális komplex rendszerként definiáljuk,¹⁹ amely a technológiai („artifacts”), szociológiai („sociofacts”), valamint az ideológiai („mentifacts”) alrendszerek nem lineáris összefonódásából áll, akkor minden emberi tevékenység elhelyezhető az alrendszerek hálójában, és mindegyikhez hozzákapcsolható egy térparaméter.²⁰ A kettő összességéből pedig lehatárolhatóak az egyes szubkultúrák, illetve térbeli entitásuk, a kultúrtáj. A viszonylag homogén kultúrtájak és a belőlük felépülő kultúrrégiók esetén lehatárolásának egyik fontos jelentősége a későbbi, kulturális globalizációba ágyazható, kulturális összecsapásokat vizionáló elméletekben áll. A kulturális földrajz viszonylatában a kultúrtáj meghatározásánál évtizedeken keresztül Carl O. Sauer és az általa vezetett Berkeley iskola munkássága számított az elsődleges kiindulópontnak.²¹ Az irányzat szerint a táj – sokkal tágabb értelemben, mint a természeti táj – a múlt lenyomatait és a jelenlegi birtokos kultúra elemeit hordozza magában.²² Az alkalmazott módszerek ezért kifejezetten a materiális kultúra empirikus vizsgálatára koncentráltak. A környezeti deterministákkal, illetve possziblistákkal szemben Sauer úgy vallotta, hogy a természeti táj csupán nyersanyag, belőle a társadalom a kultúra eszközével alakítja ki a kultúrtáját, tehát az emberi kultúra az, ami a legnagyobb mértékben tudja befolyásolni egy hely átalakulását. Az effajta megközelítésben a kultúrtájak akár egy-egy szignifikáns fizikai objektum alapján is lehatárolhatóak. Példának okáért egy keresztény templom vagy iszlám mecset építése már karakterizálhatja a tájat olyan szinten, hogy azt kultúrtájként értelmezzük.²³ Így az ünnepek vonatkozásában a szakrális helyek átalakulása a globalizált világban alapvető fontosságú. Ahogy egyre nagyobb tömegek érkeztek a városokba, úgy helyeződött át az alrendszerek viszonylatában a kultúrtáj is, amelyet egyrészt a társadalom organikusan alakított át, másrészt a mindenkori hatalom felülről próbált befolyásolni. A város mint élettér tökéletesen alkalmas a hatalmi érdekek kiszolgálására, különösen akkor, ha szakrális ünnepi helyként való működését a szuverén hatalom minden eszközzel akadályozza, vagy éppen maga jelöli ki azokat a monumentumokat (az érdekeinek megfelelő jelentésű jelegyütteseket), amelyek az utilizáció és a hatalomnak való alávetettség jelentését hordozhatják. Így az abszolutikus-diktatórikus vonásokat mutató társadalmak másik jellegzetessége a kulturális emlékezet hordozóinak kisajátítása, a hagyományos, 21. századi értelemben vett kultúra tiltása, illetve olyan tömegkulturális termékekkel való kiváltása, amelyek az uniformizált egyértelműségre építenek, megfosztva ezzel az individuumot a szuverén értelmezés, a gondolkodás szabadságától, végső soron pedig magától a szabadságtól – a tömegektől gépi boldogsága nevében. Ezt a folyamatot tekinthetjük egyfajta primer hibridizációnak is a kultúra vonatkozásában.²⁴

A hibridizáció létrejöttében kulcsszerep hárul a térbeli viszonyokra, ugyanis ezt az új kulturális formát a lokális és globális szintek összefonódása hozza létre. Ebben az értelmezésben az egyes léptékekhez köthető folyamatok nem egymással szemben állva érvényesülnek, hanem mint egymásból következő, egymást erősítő entitások fogalmazódnak meg.²⁵ Ehhez a koncepcióhoz köthető a globalizáció²⁶ gondolata is, amely a globális és lokális jelzők keveredéséből jött létre, és a globalizáció kontextusában a helyek fontosságát nyomatékosítja. Bár a fogalmat elsősorban a régiók globális folyamatokat alakító szerepének kiemelésére használják, a globalizáció a különböző léptékeken lejátszódó hibridizációs folyamatok összekötésére is kiválóan alkalmas. Ebben az értelmezésben a helyi szereplők már nem a globalizáció kulturális áramlásainak célpontjai, hanem a helyi sajátosságok tükröződése folytán a folyamatok immanens alakítói. A helyek szerepének fontosságát igazolják az etnikailag, nyelvileg és vallásilag heterogén globális nagyvárosok (például New York, Los Angeles, Hong Kong, London), amelyek a legintenzívebb tereit nyújtják a hibridizációs folyamatoknak. Így a jelen idejű lokálisság legalább akkora szerepet játszik a globális trendekben, mint az egységesítő áramlások.²⁷

Ezeket az indikátorokat, ahogy az előzőekben is utaltam rá, sokáig a diktatúrákhoz kötötték, de észre kell vegyünk, hogy a globalizált világ is él velük. A kiindulás ebben az esetben más, de a cél, mint láthatjuk, ugyanaz. A globalizáció folyamatai tehát nem hagyták érintetlenül sem a szakrális időt, sem a teret, ennek következtében a tudati érzékelésünket sem ezen vonatkozásokban. Ha demagóg módon akarunk fogalmazni: a ma embere számára a szakrális idő a leárazások ideje, a szakrális tér pedig a pláza. Ez azonban figyelmen kívül hagyja nemcsak az Európán kívüli kultúrtáját, de azokat az elemeket is, amelyek nem illeszthetők be e narratívába.

A SZENTÉLYEK HELYE

A biztonsági tanulmányok kérdésköre már évek óta kutatja a nem lineáris konfliktusokat. Ezek az események, háborúk, összecsapások már egy olyan hadszíntéren zajlanak, amelyeknek egyik fontos eleme, hogy a részt vevő aktorok erőszak-monopóliuma már nem kötődik a szuverén államokhoz, hanem egyre inkább a transznacionális cégek és az ideológiai csoportok kezébe került. Mivel minden hadsereg tükörképe az őt kiállító társadalomnak, és minden hadszíntér tükörképe a kulturális térnek, amelyben létezik, adódik az analógia, hogy megvizsgáljuk ezen aktorok beavatkozását a szakrális téridő fogalmába.

Az ilyen felfogás szerint a globális médiacégeknek határozott küldetéstudata van. Új, globális kultúra követőinek tartják magukat, egy olyan világ hírnökeinek, amelyben közelebb hozzák egymáshoz az embereket. Ehhez a legjobb eszköznek a lokális szintű kulturális régiók, rendszerek de-regulációját, a határok lebontását tartják, hogy a transznacionális, világméretű terjeszkedésnek semmi se állja útját. A kultúra és az ünnepek új rendjének szerintük globálisnak kell lennie.²⁸ A nemzeti határok a múlthoz tartoznak; a nemzetközi kulturtáj új realitásait a piaci események kihasználása és nem a nemzeti identitás alakítja ki. E törekvés fő ideológiája a nyitott világ, amelyben az eszmék és tapasztalatok valódi versenye folyhat, és ahol nem bürokratikus kormányok diktálják a médiapolitikát, hanem a fogyasztók ízlése és kívánságai, amelyekhez a médiacégek csak alkalmazkodnak. Ezt a valódi forradalmat az új technológiák segítik elő.

Azonban a globális média kritikus elemzői korántsem fogadják el a globális médiacégek pozitív önképét. Felpanaszolják a transznacionális médiaóriások agresszív térfoglalását, amelynek révén az új médiavilágrend pusztán néhány korporáció uralmát erősíti a kulturális termelésben és elosztásban. Azt állítják, ez nem szélesíti, inkább szűkíti a kulturális kínálatot. A szórakoztatóipar és az információs üzletág a telekommunikációs iparral összekapcsolódva a maga hatalmas koncentrációjával elsorvasztja a helyi média fejlődési lehetőségeit. A globális média az áttörését elsősorban a kommersziális média koncentrációjával segíti elő, háttérbe szorítva a közszolgálati programokat mind a kultúrában, mind a politikai információk terén. Ezzel megrendíti a hagyományos kulturális identitásokat, szűkíti a politikai nyilvánosság terét, hiszen a közönséget nem állampolgárként, hanem mindenekelőtt fogyasztóként szólítja meg.²⁹

A kultúrák homogenizálódásában hívők között – elutasítva mind az utópisztikus, mind a disztópikus kimeneteket – elterjedt egy olyan nézet, amely egy világméretű hibrid kultúrát vizionál. Ez a kultúra homogén, de természetében nem teljesen nyugati kötődésű. Ebben az esetben is a westernizáció tűnik fel, de nem kizárólagos és nem egyirányú folyamatként, vagyis a domináns kultúra magán viseli az alárendelt kultúrák jegyeit. Például a brit teaivási szokások az Indiával kötött gyarmati kapcsolatokról eredeztethetők, és az angol nyelv számos szót az indiai szubkontinensről kölcsönzött (pl. shampoo, bungalow, pyjamas). Ugyancsak példaként szolgálnak a latin és fekete lakosság észak-amerikai jelenlétéből fakadó hibrid mintázatok, amelyek mára az amerikai kultúra organikus részévé váltak. Abszurd módon ezek az elemek a domináns kultúrába beépülve a neoimperialista hálózatokon keresztül részt vesznek a westernizációban,³⁰ tehát a kulturális imperializmust³¹ is ennek kontextusában szükséges vizsgálni.³²

A disztópiák élettere, a modern nagyváros olyan determinált jelegyüttes, amely önmagában is képes kifejezni a részt vevő társadalmak alapvető törekvését: az egyéni tudat teljes felszámolását a gépeszmény megvalósítására való törekvés jegyében. Első lépés a városkép „letisztítása”, vagyis megfosztása mindaztuktól az elemektől, amelyek az egyéni értelmezésre (és emlékezetre) biztosítanak teret, és mint ilyenek a hatalmi emlékezettel szembeni mechanizmusokat hívnak életre, vagyis veszélyeztetik a boldogság rendjét a szabadság érzetének törvényszerűen megsemmisítésre ítélt megelével.

A TÉRKÉPEK SARKA

Ebben a végletekig letisztult kiterjedésben azonban az ember új utakat keres. Működésbe lép a horror vacui, a természet nem tűri az űrt. Vegyük el egy embertől a szeretetet – helyébe lép a gyűlölet. Küldjük kényszermunkára az összes tolvajt – nyomban újak jelennek meg. Ha elfogadjuk, hogy az

adott kultúra tagjai számára sajátos jelentéssel bíró tárgyak (pl. ruhák, státusszimbólumok), gesztusok, hajviselet gyorsan változnak, más kultúrák által átvehetők, akkor megkapjuk a globális hibridizáció első szintjét.³³ Itt következik be az, hogy a Coca-Cola által memetizált Mikulás lesz az alapélménye az ikonnal kapcsolatban a brüsszeli eurokratának, az amerikai rozsadövezet lakójának és a szingapúri vendéglátónak. A szakrális idő megjelenésének tehát messzemenő következményei vannak az életünkre nézve, akkor is, ha profán időnkbe való beavatkozását nem tudatosítjuk, és ezt, mint például a karácsony esetében, profán ünneppé próbáljunk semlegesíteni. A második szinten a valóságos vagy képzelet szülte hősöket sorolja követendő magatartásmodellekként, amelyek tükrözik az adott kultúra értékrendjét. Mivel a kultúrhéroszok helye üresen maradt, ezek az emlékezetkitöltő ünnepek már idolkhoz kötődnek, amelyek virtuális adatteste már leválasztódott a biológiai létezésükről. Az mai idolk,³⁴ celebek, influencerek³⁵ számára már nem szükséges, hogy létezzenek a fizikai valóságban, elég, ha hatást gyakorolnak.³⁶ A következő szintet a rítusok alkotják, olyan kollektív tevékenységek, viselkedési formák, amelyek társadalmi szempontból fontosak. A szimbólumok, hősök és rítusok közvetlenül érzékelhetők a külső szemlélő számára is. Ilyenkor a külsőségek hatása dominánsabb lesz, és néha a lényegi rész szerepét is átveszik. Száz évvel ezelőtt a mozi még a színház külsőségeivel jelent meg, most a plázákba költözött, és a kereskedelmi személet lett hangsúlyos. Az éjjeli mise közösségi élménye helyett a premier előtti vetítések és a fekete péntek előtti virrasztások lesznek mérvadók. Azonban a kultúra lényegét, legbelső rétegét az értékek alkotják, amelyek általános tendenciák arra vonatkozóan, hogy mit tartunk jónak, illetve rossznak. A külső megfigyelő számára az értékek közvetlenül nem érzékelhetők, egy részük még a kultúra hordozói számára sem tudatos. Ezek az immanens állandók azok, amelyekből belülről kifelé kell a kultúrákat újjáépíteni, ha az ünnepek értelmezését a helyén akarjuk kezelni.

Meg kell értenünk, hogy a többi világ nem a fiktív anyagi dimenzióban van, amelyek úgy léteznek a fizikai térben, hogy benne a legrövidebb utazásra se legyen elegendő az emberi élet, hanem a tudat mélységeiben. Azokban a rétegekben, amelyekben az emberi árnyékoló kaleidoszkópon át belátni lehetetlen. A szakrális ünnepi idő és tér olyan, ahol ezek a tapasztalatok lehetségessé válnak. Ha át akarjuk vinni a jövő túlpartjára az ünnepek belső valóságát, ezt kell megtalálnunk, hiszen a képzeletünkben élő sárkány valóságosabb, mint a repülőgép.

JEGYZETEK

¹ Samuel P. HUNTINGTON, *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*, Európa, Budapest, 1998; Francis FUKUYAMA, *A történelem vége és az utolsó ember*, Európa, Budapest, 1994; David HELD, *A globalizing world? Culture, economics, politics*, Routledge in association with the Open University, London–New York, 2000.

² „A kulturális globalizáció fő ágensei ma a kulturális termelés és elosztás átfogó rendszerét kialakító nagy transznacionális médiatársaságok, amelyek globális kulturális piacot alakítanak ki.” BAYER József, Magyar Tudomány, 2002/6.

³ KAPITÁNY Ágnes, KAPITÁNY Gábor, *Látható és láthatatlan világok az ezredfordulón*, Új Mandátum, Budapest, 2000.

⁴ Marc BLOCH, *Múlt és jelen a mában = Idő és antropológia*, szerk. FEJŐS Zoltán, Osiris, 2000.

⁵ Csaknem minden ünnepre érvényes, hogy „ez az időrendszer nem percekre és órákra tagolódik, hanem az ünnep mozzanataihoz mért terminális időstruktúrát képvisel” (Voigt és munkaközösség, 1981, 245.).

⁶ Más néven a Nászadja-himnusz.

⁷ Hésziodosz a már meglévő mitológiai anyagot rendezte át, külön figyelmet szentelve Zeusz tekintélyének és nagyságának a leírására. A jelenlegi világot igyekszik visszavezetni minimális számú primer elemre, amely primer elemekből aztán az egymást követő generációk során át levezethető a világ általunk tapasztalható változatossága. Hésziodosz szerint a kozmosz jelenlegi állapotát és működését úgy érthetjük meg leginkább, ha felkutatjuk azt az eseménysort, amely elvezetett a jelenlegi állapotig. Végül Zeusz megszerzi a legfőbb hatalmat az összes többi isten felett, és megalapítja isteni királyságát. A *Theogónia* című műve arról szól, hogy miképpen jön létre egy olyan hatalom, amelynek minden más isteni és emberi hatalom alá van vetve: Hésziodosznak a Múzsák éneklék el azt, „ami van, ami lesz és ami volt”, ő a Múzsák énekét jegyzi le az emberek számára. A Múzsák dalukat a kezdettel kezdik, és sorra veszik az egyes istengenerációkat a Föld és az Ég (Gaia és Uranosz) gyermekeitől kezdve Zeuszon és testvéreire, valamint a gigászok nemzetségén át egészen az emberek generációjáig. G. S. KIRK, J. E. RAVEN, M. SCHOFIELD, *A preszókratikus filozófusok*, ford. CZISZTER Kálmán, STEIGER Kornél, Atlantisz, 1998.

⁸ *A dolgok természetéről. Tanköltemény*, ford., bev., jegyz. KISS Géza, Irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest, 1957.

⁹ Ebbe a világba a rítus résztvevője úgy lép át, mint a sámán az „alsó” és „felső” világokba, ezzel, mint van Gennep kimutatja, szimbolikusan meghal és feltámad, s ez egyszerre részesíti őt a – feltámadó – istenek misztériumából, és törli el vagy függeszti fel addigi élete esetleges és sok tekintetben terhes meghatározottságait, lehetőséget nyújtva számára a továbblépéshez.

- ¹⁰ Amelynek „októberi” ünnepén egy ideig évről évre újrajátszották a Téli Palota ostromát – nem kisebb rendező által irányítva, mint Szergej Eisenstein.
- ¹¹ Mircea ELIADE, *A szent és a profán (A vallási lényegről)*, Európa, Budapest, 1987, 34.
- ¹² Ahogy a zsidó ünnepek az ótestamentumi eseményeket, az iszlám ünnepei Mohamed és utódai életeseményeit idézik fel, rájuk rezonálnak.
- ¹³ Itt már az Aranykor nem az istenihez, hanem a héroszivá növesztett politikai ősökhez való visszatérést jelenti.
- ¹⁴ De éppen azáltal emeli meg az egyént, azáltal emeli ki esetlegességeiből a „beavatás” során, hogy ezekből a vonásokból részesíti.
- ¹⁵ J. CHURAN, D. S. LELAND, M. P. PAULUS, M. WITTMANN, *Impaired time perception and motor timing in stimulant-dependent subjects. Drug and Alcohol Dependence*, 2007, 90(2–3), 183–192.; R.-K. CHENG, C. J. MACDONALD, W. H. MECK, *Differential effects of cocaine and ketamine on time estimation: Implications for neurobiological models of interval timing. Pharmacology, biochemistry and behavior*, 2006, 85(1), 114–122.
- ¹⁶ A fekete péntek (Black Friday) a hálaadást követő péntek elnevezése az Egyesült Államokban, amely ott néhány évtizede hagyományosan a karácsonyi bevásárlási szezon kezdete. A kifejezés 1966-ban keletkezett, használata 2009-re vált általánossá. Mivel a hálaadás az Egyesült Államokban november negyedik csütörtökére esik, a fekete péntek így november 23–29. közé esik. Barbara and David P. MIKKELSON, *Black Friday*, Urban Legends Reference Pages, 2006. november 20.
- ¹⁷ Arthur PICKARD-CAMBRIDGE, *The dramatic festivals of Athens*, At the Clarendon Press, Oxford, 1953.
- ¹⁸ Ezekhez kapcsolódnak a kiemelt vagy jeles napok, mint a brit kultúrkörben máig jelen lévő negyednapok vagy quarterdays.
- ¹⁹ A tradicionális kulturális földrajz kultúrakonceptiója talán a Wilbur Zelinsky által kidolgozott modell segítségével érthető meg a legjobban.
- ²⁰ J. ANDERSON, *Understanding Cultural Geography: Places and Traces*, Routledge, London–New York, 2010, 231.
- ²¹ *Culture, Land, and Legacy: Perspectives on Carl Sauer and Berkeley School Geography*, szerk. Kent MATHEWSON, Martin S. KENZER, Geoscience Publications, Baton Rouge, LA, 2003.
- ²² W.-D. SAHR, *Der Cultural Turn in der Geographie. Wendemanöver in einem epistemologischen Meer = Kulturgeographie: Aktuelle Ansätze und Entwicklungen*, szerk. H. GEBHARDT, P. REUBRT, G. WOLKERSDORFER, Spektrum Akademischer Verlag, Heidelberg–Berlin, 2003, 231–249.
- ²³ D. GEORGY, R. JOHNSTON, G. PRATT, M. J. WATTS, S. WHATMORE, *The Dictionary of Human Geography*, Wiley-Blackwell, Chichester, 2011, 1072.
- ²⁴ Eric HOBBSBAWN, *Inventing Traditions – Introduction = The Invention of Tradition*, szerk. Uő, Terence RANGER, Cambridge, U. P., 1983, 2.
- ²⁵ M. ALBROW, *Introduction = szerk. Uő, E. King, Globalization, Knowledge and Society. Readings from International Sociology*, London, 1990, 3–13.
- ²⁶ J. K. Gibson-Graham, *Beyond Global vs. Local: Economic Politics Outside the Binary Frame = Geographies of Power: Placing Scale*, szerk. A. HEROD, M. W. WRIGHT, Blackwell, Cornwall, 2002, 17–25.
- ²⁷ N. GARCIA-CANCLINI, *Hybrid Cultures: Strategies for Entering and Leaving Modernity*, University of Minnesota Press, Minneapolis–London, 1995, 342.
- ²⁸ P. G. CERNY, *Globalization and other stories: The search for a new paradigm for international relations*, *International Journal*, 50, 1996, 617–637.
- ²⁹ *Globalization in World History*, szerk. A. G. HOPKINS, Norton, New York City, 2003, 4–5., 7.
- ³⁰ A folyamatról bővebben: Richard T. ARNDT, David Lee RUBIN, *The Fulbright difference. Studies on cultural diplomacy and the Fulbright experience*, Transaction Publishers, 1996, 53.
- ³¹ Michel FOUCAULT, „Truth and Power” in *Faubion = Essential Works of Foucault*, szerk. D. JAMES, Power New York, The New Press, 1979.
- ³² C. McEWAN, *Geography, Culture and Global Change = An Introduction to Human Geography*, Pearson, Harlow, 2008, 273–288.
- ³³ Geert HOFSTEDE, *Culture’s Consequences: International Differences in Work-Related Values*, SAGE Publications, Beverly Hills, CA, 1984.
- ³⁴ Idolnak nevezik a japán kultúrában azokat a médiahírességeket, akik még tizenévesen vagy húszas éveik elején váltak ismertté. Az elnevezést a K-popban is alkalmazzák.
- ³⁵ Az influencerek olyan emberek, akik véleményükkel, viselkedésükkel hatással vannak embertársaikra. Ilyenek lehetnek a celebek, sztárok, bloggerek, vloggerek és a különböző közösségi hálók hírességei, személyiségei. Közös tulajdonságuk, hogy saját látásmódjukkal, egyedi hangjukkal tömegek véleményét, gondolkodásmódját tudják alakítani. Közvetlenül a rajongótáborukhoz szólnak, akik rendkívül befogadóak az influencer véleményére. Az influencermarketing kétféle megoldás felé mutat tendenciát: szponzorált és kapcsolati alapú tartalom.
- ³⁶ B. MCSWEENEY, *Hofstede’s model of national cultural differences and their consequences: a triumph of faith – a failure of analysis*, *Human Relations*, 2002, 55, 89–117.

III. helyezett

SÜMEGI FERENC

Késtél

SÜMEGI FERENC (1999) Hajdúsámson

Kopp-kopp.

Anélkül, hogy megvárná a válaszat, az illető benyit az irodámba egy rakat papírral a bal hóna alatt. A nő arcán ülő mosoly már bűn, amennyire őszintétlen.

– Áh, Minona! – úgy köszönt engem, mintha az évek óta nem látott legjobb barátja lennék. – Képzeld, meghoztam a mai utolsó adagot. Ha ezzel is végeztél, akkor...

– Végre hazamehetek? – általában türtöztetem magam, hogy udvarias legyek, de most még magam is meglepem a hidegségemmel.

– Ó, lássuk csak... – az ujjain elkezdek lassan számolni, de még mindig boldog arckifejezéssel. – Ha befejezted a múlt heti anyagot, elrendezted a tegnapi lemaradást, leltároztál, és...

– Minden. Lemaradást. Pótoltam. – Uralkodj magadon. Uralkodj magadon.

– Ehheheh... És persze ezekkel is elkészültél – végre lerakja a vastag papírkupacot az asztalomra –, akkor vége a mai műszaknak.

– Kösz. Akkor lesz végre... várj – hirtelen fogom a rejtett célzását –, hogy érted azt, hogy a „mai” műszaknak?

– Hihi, milyen jól ismersz – nem bókkoltam, semmi oka nem lenne elpirulni. – Nos, igen, az a helyzet, hogy holnap délutánra is beosztottak téged és a többi...

– NEM! NEM, NEM, NEM IGAZI! – Egy pillanatra mintha megijedne tőlem, ahogy felpattanok a székből. – A ég kíneserves szerelmére! Karácsony van! – egészen biztos, hogy kint is hallják, ahogy kikelek magamból, de nem izgat. – Karácsony, érted? A szentestémet itt kell töltenem!

– Minona...

– Nekem van családom, tudod? A rohadt ünnepeken sem lehetek együtt velük?

– Ó, kérlek, hidd el, én pontosan tudom, mit érzel.

Empátia felsőfokon.

– Nem, nem tudod. Kérlek, menj most el – mondom neki háttal, az asztalra támaszkodva.

Majd' egyperces néma csönd után végre tesz két lépést az ajtó felé, de még megfordul, hogy mondjon valamit:

– Csak kérlek – kezdi szinte már suttogva –, ne felejtse el, hogy szegény édesanyád is számít rád – és megereszti a világ legkevésbé együtt érző, legbarátságatlanabb, de mégis legszelebb mosolyát.

Ugye, nem arra céloz, hogy én...

– Jó munkát! – mondja, és ezzel elkezd megnyitni az ajtót, hogy kiléphessen.

– Hé! Csak nem azt akarod mondani, hogy én nem...

Behúzza az ajtót, és kattant utána a zár.

– ...törődöm vele.

Hogy gondolhat ilyesmit? Csak elegendem van, hogy éjjel-nappal dolgoznom kell! Egyszerűen szeretnék egy kis szabadságot végre, hogy otthon lehessenek! Mégis miért ne... törődnék anyámmal.

Jobb, ha visszaülök a székembe folytatni a munkát.
 Méghogy én nem törődöm vele. Aljas rágalom.
 És ha igaza van? Elvégre csak így tudok elég pénzt keresni a kezelésre.
 Ha most otthon lennék, mit érne az a kis együttlét a családdal, ha nem tudnám
 őt megmenteni?
 Ahj... na jó, lássunk hozzá.
 Először ellenőrizzük a 14-es sort. Rendben, rendben, oké. Kód kiadás...
 ömm, „F-X-E-35TR”. Oké, kész. Kövi.
 Hé, ez a játékosztályról van. 15-ös sor, kód: „R-U-D-R-A-N0H1H0U”. Ez va-
 jon milyen játék?
 A gép talán megmondja. Lássuk csak, keresés, igen, igen, aha! Egy diótö-
 rő figura. Milyen aranyos.
 Vajon a kis Roinuj örülni fog, mikor otthon kinyitja az ő játékát? Hehe, bu-
 taság, persze, hogy örülni fog, hiszen olyan régóta vágyott már egy figurára
 abból a rajzfilmből. Inkább az a kérdés, mi lesz a reakciója. Talán azt mondja
 majd, „Nahát, ez csúcs!”, vagy „Ó, milyen édi!”. Igen, inkább az utóbbi.
 Ott fogunk ülni a kanapén, a fa a szoba közepén, és énekelünk. Én elkezd-
 dem, hogy „Karácsony első napján az én kedvesem”, a Drágám folytatja:
 – Egy nagy... JÓ ÉG, milyen hatalmas tortát sütött nekem!
 Az örömkítőreése csak fokozza az önbizalmam, mert mit ne mondjak,
 tényleg hatalmas torta lett, amibe rengeteg időt befektettem. Büszke is va-
 gyok rá, de persze ki mondaná ezt ki hangosan?
 – Deee ez nem egy akármilyen torta ám! – ezzel az erőltetett sejtelmes-
 séggel még magam is megmosolyogtatom. – Ugyanis van benne eeegy – a kö-
 zepén van egy kallantyú, amit picit megemelek – kincsesláda!
 – Úristen! Hogy csináltad?
 – Nem volt nehéz, csak remélem, a doboz tartalma nem sült meg – vigyor-
 gok.
 – Tessék?! – egy pillanatra mintha tényleg elhitte volna.
 – Nyugi, csak vicceltem – mind a hárman nevetésben törünk ki.
 – Kinyithatom? – kérdi a Drágám.
 – Majd ha körbeettük róla a tortát. Addig is – a kis Roinujra nézek, és a fa
 felé biccentek, ahogy leteszem a tortát az asztalra –, kicsim, nyisd ki végre,
 ami a fa alatt várakozik.
 Hirtelen olyan izgatott lesz, mintha eddig nem is vette volna észre a do-
 bozt.
 – Okééé! Megyek, megyek, megyek!
 A Drágámmal együtt nézzük, ahogy valósággal lenyúzza a csomagolópa-
 pírt a dobozról, majd a mosolya még szélesebbre nyúlik, ha ez egyáltalán le-
 hetséges.
 – Juhhéé! Katona és Királylány figurák! Anyu, apu, nézzétek!
 – Nahát, milyen gyönyörűek!
 – Úgy tűnik, valaki levele célba ért – ezzel nem hazudtam. Nem akarok meg-
 lepettséget játszani, a gyerek valahogy mindig megérzi, ha füllentek. – Nézd,
 van a hátulján egy gomb. Nyomd meg, hátha történik valami.
 Ahogy megnyomja, a játék elkezd énekelni, ők pedig vele énekelnek:
 – Száncsengő, száncsengő, bűvös száncsengő.
 – Gyerünk, te is! – mondja a Drágám. – Kis szánunknál csengős csikó nagy
 vidáman fut, ó!
 Próbálok én is bekapcsolódni, de nem jön ki hang a torkomon. Ők viszont
 folytatják:
 – Száncsengő, száncsengő...
 Most komolyan, miért nem tudok beszélni? Olyan, mintha beragasztották
 volna a számat! És miért lesz a játék éneke egyre hangosabb?

– Szán-csen-gő, szán-csen-gő – éppen csak pislantok egyet, de a játékszer helyén egyszer csak egy óriás áll, szüntelen folytatva a robotikus dalolást –, bú-vös szán-csen-gő.

Állj! Ez elnyeli őket! Elnyeli a családomat! Nem is, ők maguk sétálnak a szájába!

– Gyere, Minona! – hívnak kórusban, elnyújtott hangon – Nem akarsz ve-lünk ünnepelni?

– Hffmm! Fmrhmm! – miért van összeragasztva a szám?!

– Mi az? Már nem szeretsz minket?

Dehogyanem! Gyertek vissza! Szükségem van rátok!

– Hé, bogaram – ez a reszelős hang most mögülem jön, de nem merek odanézni. – Itt van anyuci!

Megfordulok, hogy szembenézzek egy valóságos élőhalottal. Nem, ez a szörnyeteg nem lehet az anyám, hiába hasonlít rá!

De már tátja is a száját! Ez be akar kebelezni!

– Hé! – hirtelen sötétség lesz, ahogy meghallom ezt a hangot a fejemben. Honnan jön?

– Hé, Minona, ébren vagy?

Kinyitom a könnybe lábadt szemem. Egy alak van előttem, de nagyon nehezen tudom kivenni, amíg a szemem újra megszokja a fényt.

– Uhh... aludtam? – de jó érzés, hogy mégis tudok beszélni.

A székem viszont úgy hátra van döntve, hogy csodálkozom, eddig miért nem borult fel velem.

– Nyugi, nem köplek – már látom, hogy a büfés srác az. – Gondoltam, hozok minden éjszakásnak ingyen kávé-t. Elvégre, tudod, karácsony lenne, vagy mi a szösz.

– Nahát, köszi! Életmentő vagy! – már nyúlok is a pohár után, amit az asztalomra tett. Olyan rendes ez a srác, és még a nevét sem tudom.

Udvariaskodnék, hogy „Nem kellett volna”, de szükségem van a kávéra, szóval jobb, ha az utolsó cseppet is kiiszom.

– Valahogy majd meghálálom, csak kerüljek ki innen – ezt komolyan is gondolom.

– Ugyan, csak hasznossá teszem magam. További szép estét! – azzal már veszi is fel a kávé-tálcát, és elindul az ajtó felé.

– Várj! – Hoppá! Ezt nem akartam hangosan mondani! De már késő.

– Igen? – hátrafordul.

Minek tartom fel? Nem segít egyikünknek sem, ha kifaggatom.

– Neked nincs családod? Nem várnak otthon? Miért dolgozol ilyenkor?

Elmosolyodik, amit nem értek, de kisvártatva válaszol:

– Eltaláltad.

– Tessék?

– Nincs családom, egyedül ünnepelni meg ki szeret?

Ez tényleg meglep. Te jó ég, egy ilyen rendes ember hogy lehet egyedül?

– De akkor sem kellene ilyenkor...

– Itt legalább emberek közt vagyok. Téged viszont biztosan vár valaki, úgyhogy húzzál bele ahelyett, hogy velem törődsz – furcsa ezt a mondatot úgy hallani, hogy tényleg jóakarát van mögötte.

Már nyúl a kilincs felé, de még elkapom egy szóval:

– Hé, mi a neved?

Megáll, még mindig mosolyog.

– Miért?

– Egy jótévő neve nem maradhat titok. Ráadásul te is tudtad az enyémet, és szégyellem magam emiatt. Pedig minden áldott nap látlak!

– Nem számít, neked ez most nem fontos.

– De...

Mielőtt tovább faggathatnám kilép, és behúzza maga után az ajtót. Igaza van, folytatnom kell a munkát. De esküszöm, valahogy vissza fogom neki fizetni a figyelmességét.

Nos, hány papír van még? Elnézve ezt a kupacot, inkább nem akarom tudni. Oké, szóval 16-os sor, kód kiadás ennek is, meg ennek is. Megvan.

Hány óra lehet? Te jó ég, a falóra szerint 11 múlt. Nem számít, folytassuk! 17-es soron van nyolc termék. Kód kiadása ennek is, ennek is...

Valamivel el lehetne ütni az időt. Várj, nem! Miért nem koncentrálok? Gyérünk, tovább! 18-as sor, öt kód kell. Ez megvan, ez is, ez is...

De ha valamivel megpróbálnám felgyorsítani az idő múlását, az még nem lenne olyan nagy baj, ugye? Sőt, jobb, ha így teszek, mert ha megint elalszom az unalomtól, csak rosszabbodni fog a helyzetem.

Lássuk csak, mivel dobhatnám fel ezt a lepukkant... Hé, nem voltak itt hátul díszek? Van itt jó sok kartondoboz, de biztos vagyok benne, hogy az egyik ünnepi kellékekkel van tele. Jobb, ha sorban nézem át őket, nehogy kupit csinálgak.

Kibontom az első dobozt, de olyan papírokkal van tele, amiket látni sem akarok. Sebaj, félrerakom a másik falhoz. Nézzük a többi! Várjunk csak, ha megfordítom az oszlopot, biztos van a dobozok oldalán címke. És tényleg! Szóval, ezekben alkatrészek vannak, ezekben még papírok, de van itt egy címke nélküli. Kiveszem, odaviszem az asztalhoz, és mikor kinyitom, láss csodát, valóban tele van díszekkel.

Pompás! Ha jó a hangulatom, jobban tudok dolgozni. És a jó dekoráción túl kevés dolog tudna most feldobni.

Kezdjük az ajtókerettel. Itt van a cellux, és ez az égősor épp elég hosszúnak tűnik.

Ahogy odasétálok, hogy felragasszam, az ajtón túl egyre hangosabban hallok, amiről kint beszélgetnek néhányan:

– Ó, ez remek! Ha így haladunk, holnap estére kész leszünk az adminisztrációval.

– Ez csak természetes. Elvégre, mindent a céget, hihíhí – nem tudom kikhez társítani a jókedvű hangokat, de nem is számít. Csak arra tudok gondolni, hogy olyan, mintha itt tényleg senkit nem várnának haza.

Nem értem. Miért ennyire fontos mindenkinek ez a francos cég? Persze, nehéz bekerülni, híres, meg minden, de tudom, hogy a legtöbbjük családja most nélkülkük ünnepel. És tudom, hogy nincs szükségük a bónuszokra, bőven megvannak nélküle is.

Közben kész lettem az ajtóval, egész szép lett. Folytatom a többi fallal.

Én más vagyok. Nekem szükségem van a pénzre. De ezeknek az embereknek semmi keresnivalójuk itt. Jól tudom, hogy akik még most is itt vannak, azoknak elég magas a pozíciójuk ahhoz, hogy ne rúgják ki őket, sőt, ahogy mondtam, csak a bónuszokért vannak itt.

Jól haladok a díszítéssel, kezd egész hangulatos lenni ez a hely. Lehetne még egy-két szalag az asztal oldalán. Meg a falon is.

Mikor lett mindenki számára ennyire jelentéktelen dolog a család? Meg az ünnepek? És mikor kezdték az emberek ilyenkor is dolgoztatni? Nem is, mikor kezdték el HAGYNI, hogy az emberek ilyenkor dolgozzanak? Egy egyszerű munkatílalom sokak agyát helyre tenné. Olyan ez, mint amikor egy gyereknek megtiltanak valamit, amit szeretne, mert ez a javára válik. Mikor sülyedtünk odáig, hogy egyesekben a szeretetet már kényszeríteni kéne?

Mindegy, ez nem az én problémám. Inkább örülnöm kéne, hogy nem tartozom az ilyenek közé, nem pedig a hibáikon idegesíteni magam. Van most

jobb dolgom is. Persze bármi jobb dolog, mint hogy mérges legyek valamire, ami nem az én hibám.

Egész jól kicsíptem ezt a lyukat. Most, hogy körbenézek, rögtön jobb a hangulatom. Igen, ez kellett nekem. Folytassuk a munkát.

Visszaülve a székembe van még egy kis hiányérzetem. Hát persze, mit sem ér a sok dísz, ha nincs megfelelő hangulatú zene! A gépemen keresek egy ünnepi lejátszási listát. Elindul egy ünnepi dal. Igen, így most már tökéletes a munkakörnyezet.

Folytatom a papírmunkát a 19-es sorral, közben a hangszórók éneklnek, hogy „I don't want a lot for Christmas, there is just one thing I need”, nekem pedig muszáj együtt énekelni vele:

– I don't care about the presents underneath the Christmas tree.

Közben végzek még három sorral. Fantasztikus! Így kell ezt csinálni. Ha továbbra is így haladok, talán készen leszek...

– Minona! – a hirtelen hangra felugrok a székből. A főnök úr az! Mikor jött be?

– Ömmm... j-jó estét, u-uram!

Ha valamim képes három másodperc alatt nulláról százra gyorsulni, akkor az most a szívverésem.

A főnök úr ráncolt homlokkal méri végig a helyiséget, majd rám téved a tekintete.

– Bulizgatunk, bulizgatunk? – csak most veszem észre, hogy még mindig megy a zene, úgyhogy gyorsan lenyúlok, hogy leállítsam, de a tekintetem végig a főnök arcán marad.

– Nem, uram. Csak... csak úgy gondoltam, hogy a megfelelő munkakörnyezet el-elősegítheti a jobb teljesítményt.

– Jobb munkakörnyezet, hah? – az egyszerre mogorva és nagyon csodálkozó hangsúlyból ítélve nem győztem meg. – Tehát, ha jól értem, ön szerint nem biztosítunk megfelelő munkakörnyezetet.

– Nem, én nem ezt mondtam. Ne-nem így értettem.

– Hanem hogy értette? – abbahagyhatná végre a kiabálást.

– Nos, én... én úgy értettem, hogy – elnézést már, de karácsony van, ez nem elég jó indok? – a j-jó hangulat hozzásegíthet a jobb teljesítményhez. És valóban, magamon is tapasztalom, hogy gyorsabban haladok.

– Szóval, önnek itt nem elég jó a hangulat? – Jó ég, te süket vagy?

– Nem, vagyis igen, vagyis de, remek a hangulat, csak szerettem volna kihozni magamból a maximumot – próbálok határozottnak látszani. Nem értem, miért megy ilyen nehezen, ha egyszer az igazat mondom.

– Hmm... – felhúzott szemöldökkel hevesen bólogat, mint aki elismeri, amit csinálok. – És úgy próbálja magából „kihozni a maximumot”, hogy partizik munka közben?

– N-nem partizok, én...

– A-a-a – lengeti a mutatóujját –, én más látok. Ezenfelül a hangosan kiszűrődő zenével zavarta a többi munkatársát.

Láttam már, hogy így rázza a fejét. Ilyenkor nem lehet rávenni, hogy meggondolja magát, nem lehet rávenni, hogy ne tegye meg, amit akar.

– Jó – kezdem a mentegetőzést –, ki lesz kapcsolva a zene, és leszedekek minden díszítést.

– Nézze, Minona, fáradtnak tűnik – vesz egy nagy levegőt. Kérlek, ne! – Miért nem megy inkább haza?

Ne már! Csak egy kis karácsonyi zenét hallgattam karácsonykor!

– H-haza?

– M-hmm – bólogat –, de ne jöjjön vissza. Se holnap, se azután.

De miért?! Sosem késtem, sosem loptam, mindig elvégeztem mindent! Miért?!

– D-d-de várjon! Nekem kell ez a munka! – de mintha süket lenne, már sétál is az ajtó felé. – Kérem, kell, hogy fizethessek egy kezelést!

Megfordulás és megállás nélkül hátralöki:

– Erre előbb is gondolhatott volna. Mindenesetre sok sikert!

Csak nézem, ahogy nyitva hagyja az ajtót, befordul az egyik folyosóra, majd a léptei szépen lassan elhalnak. Vannak még ketten odakint, akik engem néznek. Nem együtt éreznek, csak csodálkoznak.

Én... én nem érdemlem ezt. Annyian vannak, akik itt csálnak! Nekem szükségem van erre a helyre.

Vagyis... nem, nem erre a helyre. Hanem a családomra. Ha ez a munkahely túl irigy, hogy tisztességesen megadja nekem, amire szükségem van, nem értem, mit kerestem itt egész időig.

Felveszem a bilétát, amit a csomagmegőrzőben kaptam, és kísételek az irodámból. Ahogy elérem a lépcsőházat, az ablakon keresztül látom, ahogy a város legtöbb lakásában még fény van. Általában ekkor már jóval nagyobb a sötétség, de persze most mindenki ünnepel.

Odalent a csomagmegőrzőnél leadom a bilétámat, a felelős pedig előhúzza a pult alól a kabátomat és a táskámat.

– Kellemes ünnepeket! – hangzik tőle az elköszönés.

– Mondanám, hogy viszont kívánom, de azzal azt is kívánnám, hogy rugják ki.

Ő csak ráncolja a szemöldökét, de nem néz a szemembe.

– Minden jót! – köszönök végül, majd belebújva a kabátomba elhagyom az épületet.

Furcsa kintről visszanézni, szinte minden ablakból fény árad. Azt hihetné az ember, hogy minden szobában ünnepelnek. Te jó ég, mekkora csalódás.

A parkoló a bejárat közvetlen közelében van. Meg is keresem az autót. Előveszem a kulcsokat, és miközben beszállok, azon kezdek töprengeni, hova is mehetnék.

Haza nem. Nem akarok eléjük állni azzal a szégyennel, hogy elvesztettem a munkahelyem. Nem ezért várnak haza.

De akkor meg mit csináljak? Most nem tudok munkát keresni. Talán ha... Nem, elmegyek anyámhoz. Bocsánatot kell kérnem tőle, amiért kirúgattam magam. És amiért nem tudom fizetni a kezelését.

A rohadt életbe! Hogy lehetek ilyen szerencsétlen?! Nem akarom, hogy miattam haljon meg! Mit tegyek?! Csak van valami megoldás!

Na jó, mély levegő. Beszív, kifúj, beszíív, kifúúúj. Jól van, nyugalom. Ki fogok találni valamit. Még nem tudom, hogy, de pénzt fogok szerezni. És akkor anyám minden karácsonyi ajándéknál jobbat fog kapni. Én ugyanis életet fogok neki adni!

Most pedig irány a kórház!

Elfordítom a kulcsot, és kihajtok a parkolóból. Nem meglepő módon egyetlen jármű sincs az utakon rajtam kívül. A jelzőlámpáktól sem kell tartanom, mindegyik sárgán villog, nem kényszerítve engem megállásra.

Jobb, ha gyorsítok, szeretnék éjfélre odaérni. Most úgyis sokáig ébren lesz, több mint valószínű, hogy karácsonyozik a többi beteggel. Vajon jól érzi magát velük? Jó ég, csak most realizálok, milyen régóta nem látogattam! Milyen ott az élete? Hogy érzi magát? Áh, ez buta kérdés, ki érzi jól magát egy kórházban? Nekem kéne életkedvet öntenem belé azzal, hogy néha benézek hozzá! Miért foglalta le ennyire sok mindenemet a munka?!

Várjunk csak, az egy ember az úton? Igen! Jesszus, gyorsan, fékezni!

A kerekek felvisítanak, de az enyhén fagyott út miatt sokkal tovább gurul az autó, mint gondolnám, épp csak pár lépésre áll meg az utat keresztezni próbáló rémült gyalogostól.

– Hé – kiabálja, az üres utcán csak úgy visszhangoznak a szavai –, nem tudsz vigyázni?

Most van időm jobban szemügyre venni. Egy húsz körüli lány, és cipel valami zsákot a hátán.

– Elnézést – kiabálom ki először az ablakon, de az udvariasság kedvéért inkább kiszállok –, nem láttam, és tudja, nagyon sietek.

– Én is sietnék, de nem a sírba!

– Sajnálom, nem akartam...

– Sajnálhatod majd azt, ha elütsz valakit karácsonykor! – még mindig kiabál, de a bocsánatkérésem mintha egy hangyafülnyit megenyhítette volna.

– Igaza van, tényleg, bocsánat. Tehetek önért valamit, hogy kiengeszteljem? – igyekszem nem túl közel menni hozzá, nehogy rablónak nézzen, vagy ilyesmi.

– Vigyél el!

– Tessék? – ez olyan furcsa, nem tart ez a vadidegenektől, akikbe a sötét éjszaka kellős közepén fut bele?

– Jól hallottad! A Pillangó utca 14. az úti célom. Te merre mész? – A mármár játékosnak tűnő, de határozott hangjából ítélve nem tréfál. Ez a lány vagy nagyon tapasztalatlan, vagy ő akar tőlem valamit.

– Elnézést, de ön nem...

– Ne magázz már! – ez a félbeszakítás is olyan gátlástalannak hat, felveti a kérdést, vajon részeg-e.

– Izé, te nem tartasz attól, hogy akármilyen jöttmenttől fuvart kérj?

– Ahj, hagyjuk már ezt, inkább mondd, te merre mész.

– Én... bocsi, de ittas vagy? – inkább nem mondom meg az úti célom, nem bízom benne.

– Jaj már, dehogy! Csak hulla vagyok, és szeretnék hazajutni, mint te.

Erre nem tudok mit mondani. Egy percig még tétovázok, mire ő:

– Na, elviszel vagy sem?

Nem sok kedvem van hozzá, de nem akarok faragatlan lenni.

– Jó, nem bánom. A másik oldalon szállj be – intek az ajtó felé.

Beszállunk egymás mellé, ő az ölébe veszi a hátizsákját. De ahogy látom, nem kötötte be a...

– Biztonsági övet, kérlek.

– Jajj, nem kell ennyi...

– Hé, ez az én autóm, az én autómban pedig csak bekötött övvel utazhat bárki. Gyerünk.

– Jól van, na, nem kell izélni – vonakodva, de beköti magát.

– Szóval, Pillangó utca 17.?

– 14.

– Értem. Az útba esik.

Elindulunk. Körülbelül fél perc után odanyúl a rádióhoz, és bekapcsol egy halk adót, amin ünnepi zene szól.

– Nem baj, ugye? – valamiért úgy érzem, ezt az autót a sajátjának tekinti.

– Jó, nem bánom.

– Úgy beszélsz, mint egy szülő. Lefogadom, hogy van gyereked.

– Ööö... Valóban, van egy.

Tényleg „szülősen” beszélek?

– Yes, beletrafáltam! És bocsáss meg, de hogy lehet, hogy nem vele vagy? Csak nem elváltál?

– Nem, dolgoznom kellett. Egyébként nem érzed egy kicsit tapintatlannak, hogy ilyeneket kérdezel? – figyelnem kell, hogy a miatta jelen lévő idegesség ne vonja el a figyelmem a vezetésről.

– Bocsika, na. Nem akartam bunkó lenni, csak így ismerkedek.

– Aha. És sok barátod van?

– Persze, elnevezett haveri körünk is van.

– Gondolom, ők is olyanok, mint te.

– Ja, egy rugóra jár az agyunk.

– Azt kötve hiszem. Nem akartok esetleg illetanórákat venni? – igyekszem játékosan mondani, hogy ne sértődjön meg, de elég nehéz, tekintve, hogy komolyan gondolom, amit mondtam.

– Jaj már, nem kell itt izélni.

– Jól van, mindegy is. Inkább beszéljünk arról, te mit keresel idekint szenteste.

– Az én szentestém még csak most fog elkezdődni! – ahogy izgatottabb, úgy lesz hirtelen kicsit kedvesebb is a hangja.

– Ilyen későn? Nem hiszem, hogy a családod minden tagja örül ennek.

– Család, pfff... Dehogyan. A barátaimmal karácsonyozok – azt hinné az ember, hogy itt el kellene a lánynak szomorodnia, de úgy hangzott, mintha örülne ennek.

– Ez hogy lehet?

– Nézd, az a fontos, hogy mindenki a számára legfontosabbakkal ünnepeljen. Nekem itt vannak ők, neked ott a gyereked, meg persze a párod is, gondolom.

– Igen. Igazad van.

Tényleg igaza van. Egy kicsit talán túlkomplikálom ezt a dolgot. Nem kéne cserbenhagynom őket, csak mert úgy érzem, valamit szégyellnem kellene.

– Ne vágj már ilyen fancsali képet!

– Hogy? Izé, oké.

– Na, mi az, csak nem tényleg elváltál? – ez a kíváncsiskodás viszont kezd az agyamra menni.

– Nem! Mondtam már, dolgoznom kellett, és ez az, ami bánt. Úgy érzem, elhanyagoltam őket a munka miatt.

– Hah, figyelj, szép dolog, hogy gürizel értük, meg minden, de én azt mondom – bárhogyan is akarja folytatni, nehéz lesz komolyan venni ezzel a nemtörődöm hangsúllyal –, ha az együtt töltött idő rovására megy a meló, akkor nincs értelme. Azt hittem, azért csinálod, hogy jobb legyen nekik, nem? Hát hogy a fenébe lenne jobb, ha sose látnak?

– Kösz a bölcs tanácsot – az enyhén gúnyos hangvételem ellenére tudom, hogy igaza van.

– Hidd el, tudom, milyen a teféle helyzete – ezt sem mondja valami együttérző hangon, de legalább próbál megértő lenni.

Ezután kis ideig nem szólunk egymáshoz, majd eszembe jut, ideje lenne bemutatkozni.

– Még nem is mondtad a neved. Én Minona vagyok. Na és te?

– Itt fordulj be – mutat a jobb oldalra bekanyarodó útra.

– Ó, persze.

Ez már a Pillangó utca. Gyorsabban ide értünk, mint gondoltam. Amíg kevesem a 14-es házat, újra megkérdem:

– Szóval, mi a neved?

– Állj! Itt jó lesz, köszi – megállok, és ő már száll is kifelé, mint akinek hirtelen nagyon sürgős dolga akadt.

– Hé, nem mondd meg, hogy hívnak?

Beccapja maga után az ajtót, mielőtt válaszolna:

– Neked az most mit számít? Inkább menj haza a családotodhoz végre – azal a hátára kapja a holmiját, és elszelel.

Valamiért déjà vum van, de nem emlékszem, minek kapcsán.

Még egy kicsit állok az autóval, amíg átgondolom, mit lenne érdemes most tenni.

Jól mondta, talán tényleg jobb lenne, ha hazamennék. Lehet, hogy esetleg túl öntelt gondolat volt, hogy a saját szégyenérzetem miatt ne menjek haza. Igen, ez lesz a legjobb. Egyébként is, majd máskor elmondom nekik, hogy kirúgtak, nem akarom ezzel elrontani az ünnepüket.

De akkor is látni akarom anyámat. Hány óra is van? Pont éjfél. Ha most még oda is elmegyek, már tényleg nem fognak otthon megvárni. Majd holnap elmegyek hozzá, most úgyis biztos jól érzi magát a többi beteggel.

Elfordítom a kulcsot, a motor pedig felbőgve jelzi, hogy startra kész.

De... azért még felhívhatom.

Leállítom az autót, előveszem a telefonomat, és megkeresem a kórház számát. Megnyomom a „hívás” gombot, utána elég sokáig bűg a vonal.

Még mindig bűg.

És még mindig! Gyerünk, vegyétek már fel!

– Jó estét! – szólal meg végre valaki. – Ez itt a...

– J-jó estét! Szeretnék a 67-es szobában lakó beteggel beszélni. Ő az édesanyám. Nagyon fontos lenne.

– Öö... ó, persze, egy pillanat. Lássuk csak, 67-es, 67-es... Ó, jaj...

– Mi az? Mi történt? – „Ó, jaj”? Mi az, hogy „ó, jaj”? Ugye, nincs gáz?!

– Ő lenne...

Félbeszakítva őt megmondom neki anyám nevét.

– Igen – jön a válasz –, ő az. Nos én, tudja...

– Mondja már! – mondd, hogy nem! Kérlek, mondd, hogy nem!

– Nagyon sajnálom – a hangja elcsuklik –, de az édesanyja... az édesanyja...

– Meghalt? – próbálok annak reményében a legrosszabra gondolni, hogy talán nem is annyira rossz a helyzet.

– Sajnálom, hogy tőlem kell megtudnia.

– Mikor?

– A jelentés szerint ma délután 6 óta. A hozzátartozókat már értesíteni kellett volna, elnézést. Részvétem, és ha gondol...

Letettem.

Ezt nem hiszem el.

Miért? MIÉRT?! Mindent feláldoztam azért a rohadt kezelésért! Miért lett volna olyan nagy baj, ha egy kicsivel tovább életben marad?! Miért kellett itt hagynod?! A rohadt életbe!

Miért hagytál itt? Miért? Nem, én miért hagytalak itt?! Ha tudtam volna, hogy ez lesz... ha tudtam volna, annyi időt töltök el veletek, amennyit csak lehet!

Annyira naiv voltam! Az a rohadt kezelés! Miért hittem, hogy sikerülni fog? Lehattunk volna együtt is, de így most egyedül kellett meghalnia! HOGY LEHETTEM EKKORA IDIÓTA?! MIÉRT?!

•

Már legalább félórája itt ülhetek. A zokogást sikerült abbahagynom, de még mindig képtelen vagyok akár csak megmozdulni is. Helyette csak bambulok a műszerfalra, közben szüntelen azon töprengök, hogy mindez az én hibám.

Haza kellene végre mennem. Ha tovább ücsörgök itt, a végén még őket is cserbenhagyom az ünnepen.

Ránézek az órámr: fél egyet mutat. Most már minden mindegy. Legalább ezt az egy dolgot nem elrontani, ha egyáltalán lehetséges, hogy még nem kés-tem el.

Beindítom a kocsit, és visszahajtok a főútra. Egyre inkább gyorsítok. Tudom, hogy nem kéne, de nem izgat. Akinek van lába, majd félreugrik.

Elérkezem a város legszélére, ahol is bekanyarodok a megfelelő utcába. Ahogy meglátom, hogy a kapunk nyitva van, már fordulok is be, majd, miután megálltam, szinte fénysebességgel pattanok ki a kocsiból, szaladok fel a bejárathoz, és tépem fel a nyitva talált bejárati ajtót.

Sötétség van az egész házban. Szóval már befejezték.

Benézek minden szobába, utoljára hagyva a miénket, ahol is meglátom a Drágámat az ágyán, és mellette, az én ágyamon feküdni a kis Roinujt. Ő alszik, a Drágám viszont ahogy meglát, felül, csendre intve a mutatóujját a szája elé emeli, és halkán odasuttogja nekem:

– Késtél.

HENRI DE MONTETY

Két magyar–francia találkozás

Hubay Miklós és Marc Chagall;

Bajomi Lázár Endre és Jean-Marie Gustave Le Clézio

HENRI DE MONTETY (1967) Beaune – Franciaország

A hatvanas évek elején Hubay Miklós¹ a francia Riviérán járt. Marc Chagall-lal való Saint-Paul-de-Vence-i találkozását (1960) egy 1970-ben publikált rövid emlékezésben² írta le. Közel húsz évvel később, 1979-ben Bajomi Lázár Endre³ „véletlenül összefutott” J. M. G. Le Clézioval Nizzában. Találkozásukról egy 1984-ben megjelent kötetében⁴ számolt be kedélyesen.

Először e találkozások francia kulturális kontextusát ismertetem, majd a két magyar író beszámolóinak legfigyelemreméltóbb elemeit vizsgálom meg. Végül levonok bizonyos tanulságokat, nemcsak a francia–magyar kulturális kapcsolatok jellegét illetően, hanem a Kelet és a Nyugat szélesebb körű szembeállítására vonatkozólag, pontosabban a maguk módján archaikus és modern világnézetek ütköztetésével kapcsolatban, különös tekintettel a haza és a kiteszítottság, valamint a sikeres, avagy beteljesült emberi sors kérdéskörére.

A KONTEXTUS

Franciaországban és némely más területen a második világháború utáni évek (*les Trentes glorieuses*) a gazdasági fellendülés és a kulturális hanyatlás évei voltak. Anélkül, hogy előre feltételeznénk összefüggéseket a két jelenség között, felállíthatunk egy hipotézist, miszerint a kultúra problémája egy szélesebb körű válsággal állt kapcsolatban a Nyugaton, amely főleg önpusztító háborúi miatt a 20. században képtelenné vált igazolni fölényét. A hitelvesztés egyik közvetlen következménye egyébiránt a dekolonizáció volt, amelynek kulturális aspektusát remekül szemléltette egy jelképes eset, Jean-Paul Sartre és Frantz Fanon⁵ ellentmondásos kapcsolata – avagy hogyan képes a túlművelt öreg vámpír egy mesterkéletlen, fiatal, zsenge szelleme élőködni. Napjainkra már a gazdasági fellendülés minőségi és mennyiségi határai egyaránt megmutatkoztak. Ami a kulturális problémákat illeti, folyamatosan súlyosbodnak. A dekolonizáció pedig épp most lépett újabb szakaszba, hol az elnyomó–elnyomott viszony felcserélődésének (vagyis újabb tévedéseknek), hol a multikulturalizmusnak a fázisába: egy szembefordításba, amely a gyengeséget differenciálatlansággal, már önmagában is kétszeres szélhámosossággal leplezi. Egyrészt más, gyakran archaikus kultúrák állítólagos ünneplése valójában elhomályosítja azt az elvet, miszerint minden kultúra ugyanannyit ér; miszerint a kultúra nem mérvadó szempontja egy nép megítélésének. Másrészt úgy tesznek, mintha nem tudnák, hogy valaha a modern (nyugati) kultúráknak is volt archaikus korszakuk. Vagyis a modern ember menekül önmaga elől, míg az archaikus ember túl későn érkezik nemzetközi porondra ahhoz, hogy egy valódi kulturális húzóerő megérdemelt gyümölcsét élvezze. Csak a kultúra pótlékai maradnak, amiket végső soron pénzügyi megfontolások szorítanak háttérbe (ahogyan azt megfigyelhetjük az, úgymond, kortárs művészet piacán vagy a kiadók működésén). Úgy vélem, ennek fényében kell értelmeznünk Hubay Miklós és Bajomi Lázár Endre elbeszéléseit Franciaországban tett látogatásukról. Keserű beszámolók, amelyek felfedik a szereplőiket – irodalmárokat, művészeket – élénken foglalkoztató gondokat. Alábbiakban főként az archaizmus és a modernség viszonyát vizsgálom, azután pedig a száműzöttség megtapasztalását.

A szöveg a magyar verziója a Tüskés Anna és Benedicte Williams által rendezett *Les relations littéraires entre la France et la Hongrie au XXe siècle* című konferenciának, melyet 2018. december 5–7. között tartottak Budapesten az MTA Irodalomtudományi Intézet, a Francia Intézet és az ELTE Egyetemközi Francia Központ közös szervezésében.

HUBAY MIKLÓS ÉS MARC CHAGALL

Mikor meglátta Chagallt, Hubay első benyomása az volt: „Milyen szép ember!” Egyben észrevette az érzékenységet is a festő arcán. „Kék szemében a hűvös és futófelhő-járta áprilisi ég.” Hogy védekezzen saját nyugtalansága ellen, szokása volt távolságot tartani látogatóival. Ahogyan azt életrajz-írója is hangsúlyozza: „az idő során megtanulta olyan jól játszani Chagall szerepét, hogy lehetetlen né vált megkülönböztetni, mikor játszik, és mikor nem”.⁶ Ám Hubay kísérője Vityebszkben született. Mikor elárulta, hogy ugyanabból a városból származik, mint Chagall, Hubay beszámolója szerint a festő arcán látszott, hogy „megtörtént, amitől [Hubay] félt. Most törtek be a klauzúrájába.” Onnantól kezdve Chagall zavarában közvetlen önvallomásokkal tűzdelté kedélyes beszédét, folyamatosan változtatva a két hangnemet; lévén személyiségének e két oldalát a sikerszeretet, a sikerfüggőség, mondhatni, összekötötte.

A beszélgetés két aspektusa érdekel minket különösebben. Egyrészt Franciaország és Vityebszk összehasonlítása, másrészt Chagall viszonyulása más festőkhöz. Vityebszk témája tulajdonképpen rálátást ad mindenre, ami eredeti, autentikus és bizonyos értelemben elérhetetlen. Mikor látogatói megkérdezték, akarja-e viszontlátni Vityebszket, Chagall nem válaszolt. Egyébként közel tíz évvel később, 1971-ben, a Szovjetúnióban tett egyetlen utazása során nyíltan elutasította a vityebszki látogatást. „Nyolcvanhat évesen az embernek vannak olyan emlékei, amiket nem szabad felhánytorogatni. Lám, hatvan éve már, hogy nem jártam Vityebszkben. Amit ma látnék ott, számomra érthetetlen lenne. Ráadásul a festészetemet formáló életszerű elemek egyikéről bebizonyosodna, hogy nem létezik. Túl fájdalmas lenne, belebetegednék.”⁷ Chagall nemcsak attól tartott, hogy Vityebszk megváltozhatott, hanem attól is, hogy rájön, egész művészete ábrándokon nyugszik. Mégis, ez jelzi minden nagy festő kiváltságát és átkát: látni, amit mások nem látnak (és ezt fáradtságosan meglátatni). Chagall talán nemcsak Vityebszk változásától félt, hanem attól is, hogy többé ő sem lenne olyan, mint volt, hogy elvesztené azt az erőt, amely által saját maga előtt is láthatóvá teszi képzeletében rejlő vízióit. Hogyan is nyerné vissza önazonosságát? Éppen a szenvedés okainak és körülményeinek feltárásával, amely az egyedüli és kizárólagos örömforrás a művész számára. Pedig a szenvedés egyetemes, mindenhol jelentkezik, bárhol is járunk. Legalábbis némely kivételes helyen. 1951-ben Chagall Izraelbe ment. Régi ismerősöket látott viszont. És New York-i barátainak, akik hozzá hasonlóan orosz zsidók voltak, a következőt írta: „Itt vityebszki könnyekkel sírnak, szüleim könnyeivel, és Bella könnyeivel is.”⁸ Bella volt Chagall első felesége, a múzsája. Akár egy ikon, ő volt a festő kicsi, hordozható (zsidó) Oroszországa. 1944-ben halt meg, nem sokkal az Egyesült Államokba való emigrálásuk után.

A száműzöttség élménye állandó, érezhető, sőt érzéki Chagall művészetében. Hubay helyesen figyelte meg, mekkora jelentőséget tulajdonított az „ott” kifejezésnek. Mindenkinek megvan a maga „ottja”, amelyhez midennél jobban ragaszkodik. Chagallnak ez Vityebszk volt. Azonban végső soron minden „ott” egylényegű. És Hubay lassan rájött erre, miközben a szóban forgó bekezdést írta. Mikor Chagall megkérdezte tőle, hogyan mondják magyarul azt, hogy „là-bas”, Hubay először egyszerűen „ottnak” fordította. Majd hosszasan kitért arra, mit idéz fel benne a francia kifejezés, „là-bas”, és a francia hangzás mélységeiről beszélt. „Olyan gazdagon, olyan semmi más-sal össze nem téveszthetően, mint az otthoni harangszó, és olyan egyenes irányúan vágthat, mint a hazatérő vándormadár röpte – pedig semmi egyéb, mint egy közönséges távolra mutató szócska, de talán ez teszi szívszorogatóvá, hogy voltaképpen azt jelenti: *ott lent* – *là-bas*.” Hubay levonja az egyetlen lehetséges következtetést: szívszorogató, „mert voltaképpen azt jelenti: *ott lent*.”⁹ De úgy tűnik, a drámaíró nem vette észre, hogy az „ott lent”, amely szinte moll dallamot, egy domb lejtését, egy belső hajlamot idéz, szó szerint is megegyezik francia megfelelőjével: „là-bas”. A száműzöttség ellenére magunkban mindig visszatérünk a helyre, ahonnan származunk, mert olyan hajlam, lejtmenet vezet oda minket, amelyen képtelenek vagyunk visszakapaszkodni. A művészek, akárcsak Sziszüphosz, egész életükben le és föl járnak ezen a lejtőn, másokénál nehezebb súllyal a vállukon. Egy hazába való begyökereződés erős igényének és az emberiséggel való sorsközösség terhének művészi összeegyeztetése kényes téma, amelyre Hubay Bernini kapcsán burkoltan rátért, mikor Chagall-lal szót váltott. Az olasz művésszel kapcsolatban Hubay azt hangsúlyozta, hogy hiába hozta el Franciaországba a barokkot, „a franciák racionalizmusa ellenállt neki. [...] A megtermékenyítés nem ment.”¹⁰ Chagallt illetően viszont Hubay a következőképp foly-

tatja: „De önnek sikerült a francia művészetbe behozni az álmot. Önnek, és az irodalomba Freudnak.” És ezért tartozik Franciaország örök elismeréssel Chagallnak. Egy ország és egy művész között egyes találkozások gyümölcsözőek, mások nem. Mellesleg azok, amelyek termékenyek, nemcsak az adott ország, de az egész emberiség számára jótékonyak, mivel a művészi alkotás mindenki közös tulajdona.

Chagall mindezzel tisztában volt. Ugyanakkor egy más nézőpontból hozzáteszi: „Most persze előttem az egész világ. Franciaország, Izrael, Japán...” Ekkor értjük meg, hogy az ő világában a sikernek két elválaszthatatlan síkja van: az egyik a művészléthez kötődik, a másik a száműzöttséghez. Ahogy életrajzában is áll: „E vándorló zsidót két dolog foglalkoztatta, az anyagi biztonsága és a művészettörténetben betöltött helye.”¹¹ Emellett Chagall általános érvényűnek tekintette saját esetét: szerinte minden igazi művész megérdemli és meg is kapja méltó elismerését. Ilyen módon azt is állítja, megkockáztatva a művészettörténet megkurtítását, hogy Van Gogh volt az a kivétel, amely erősíti a szabályt. És amikor látogatóinak egyike alkalmasnak hitte a pillanatot, hogy megkérje, szóljon pár jó szót egy festő barátja érdekében, Chagall felkiáltott: „Tehetséges művészről beszél? De hiszen ha tehetséges, akkor kitör. [...] Azt üzenem a barátjának, hogy ebben a gyönyörű Franciaországban mindenki elnyeri a méltó elismerést.” Hubay Miklós megjegyzi, hogy mialatt kiejtette e szavakat, Chagall arca egyre zárkózottabbá vált.

Nem sokkal később Czóbel Béláról kezdtek beszélni. Chagallnak, aki a háború előttről ismerte, először kutatnia kellett az emlékezetében, de végül visszaemlékezett rá. „Zobe-el egy igaz, nagy, nagyszerű festő!” És ekkor, akár egy álomban, minden összemosódik elméjében. A siker a maga két útjával, és még az ország is, az „ott lent”... Megkérdezi: „És mondja, megbecsülik őt otthon?” Hubay egy elmés húzással azt válaszolja, hogy Czóbelt nemcsak megbecsülik, de egy kis festői faluban (Szentendrén) él, hasonlóban, mint Saint-Paul-de-Vence. Ekkor Chagall megnyugszik. Egy pillanatynyi csönd után a festő hozzáteszi: „Boldog ember.” Festészet, siker, falu. A kör bezárult. De nem Hubay Miklós számára. Mert ő nem szívesen nyugodott bele abba a talán kissé olcsó, elcsépeelt gondolatba, hogy a legvakmerőbb művészi vállalkozásokért háztáji örömök járnak francia módra – a bohém Párizs egyszerű ellentétéként. A drámaíró tragikusabb lelkületű. Később a Chagall-lal való találkozás tulajdonképpen egy másik festőre, Ámos Imrere emlékezteti Hubayt. Ámos 1937. október 4-én Párizsban, szintén festő feleségével, Margittal együtt találkozott Chagall-lal. A félórás találkozás során Chagall, akit őszintén megérintett Ámos művészete, azt mondta neki: „*Sie müssen in Paris leben und arbeiten.*” Hubay szerint Chagall jóval többet kapott az ismeretlen magyar festő bátorításáért cserébe, mint a legnagyobb sikereiért vagy a legjobb eladásaiért. Ugyanis Ámos Imre, aki zsidó volt, 1944-ben, deportálása előtt megírta naplója utolsó sorait. A következőket:

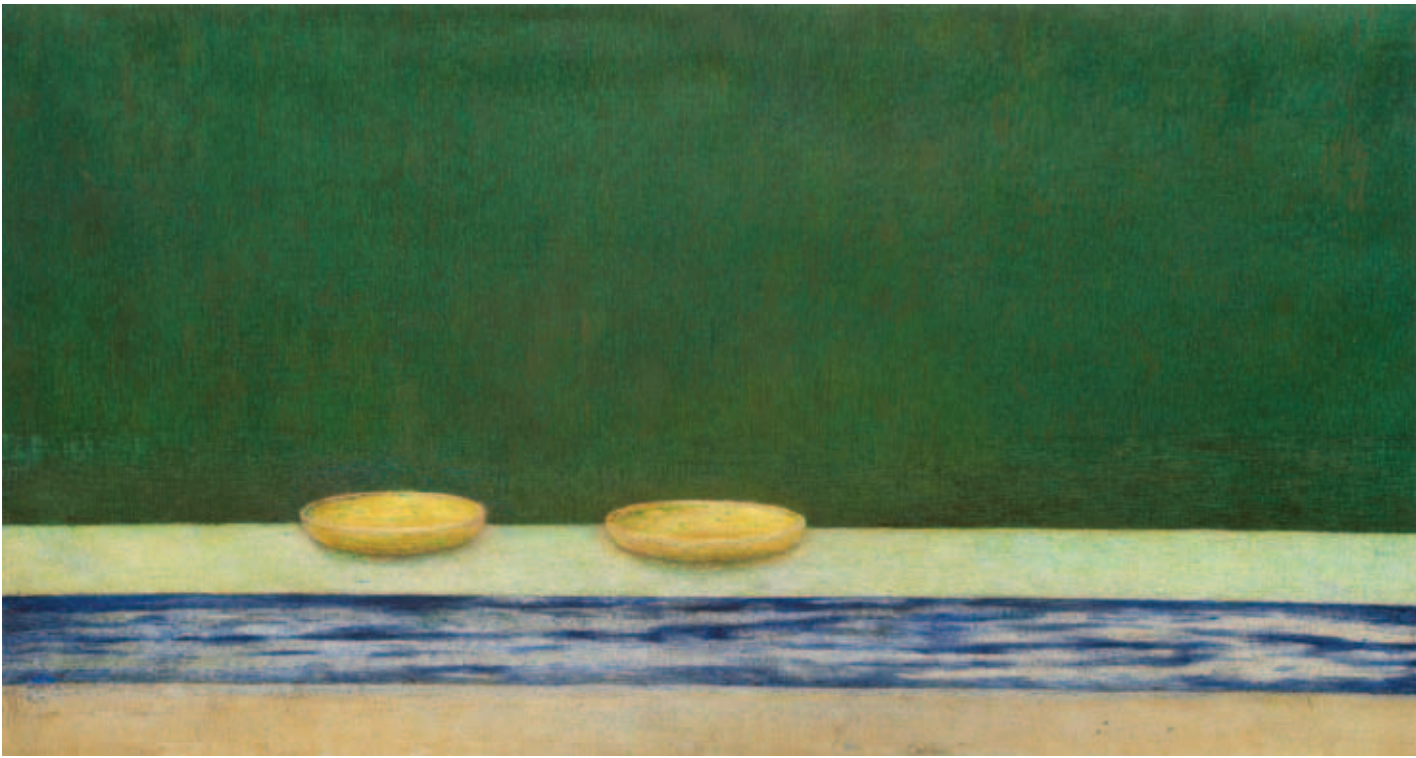
„Hol lehet most Chagall, gyönyörű műtermében, lakásában vajon ki rugdalja most a maha-góniajót, és hol lehetnek a szabad lelkű, minden gátló körülménytől irtózó művészek?” A kétségbeesés ezen pillanatában Ámos Imre még jobban féltette Chagallt, mint saját magát. Nem sokkal később, nem tudni pontosan, mikor, meghalt. „*Hol lehet most Chagall...?*” – Hubay Miklós ezt a címet adta könyve azon részének, amelyet a Francia Riviérán szerzett emlékeinek szentelt. Ezáltal a siker egy harmadik síkját is felfedezi. Egy embert követelő síkot, az altruizmusét. Altruizmus Chagall-lal szemben, egyben azon gondolat mentén, hogy a jövőt érdemes megélni, méghozzá a művészetten keresztül.

BAJOMI LÁZÁR ENDRE ÉS JEAN-MARIE GUSTAVE LE CLÉZIO

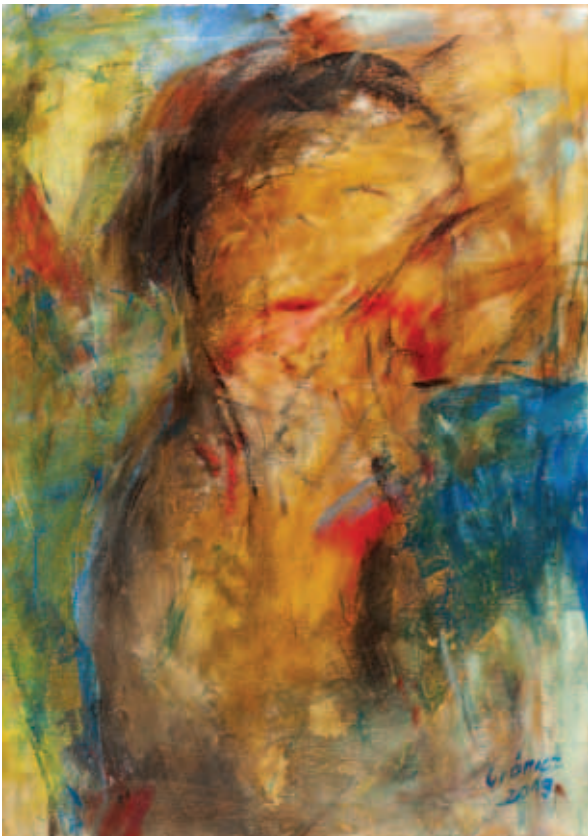
Húsz évvel később, amikor Bajomi Lázár Endre találkozott Le Clézioval Nizzában, a siker altruizmusához köthető formája, úgy tűnik, nagyon is jelen volt, továbbra is többé-kevésbé a másik két megszokottabb komponensével, vagyis a dicsőséggel és az anyagiakkal társulva. Bajomi sokat várt Le Cléziótól, bár sejtelve sem volt arról, hogy pontosan mit is. Amit kapott, ennek megfelelően egy rejtély volt.

Ki kell emelnünk, hogy Bajomi ekkor hatvanöt éves volt, az akkori magyar átlagéletkorhoz mérten öregembernek számított. Le Clézio harminckilenc éves volt, nyugati mércével egész fiatal. Bajomi mellesleg „az irodalom fiatal titánjaként” jelöli meg.

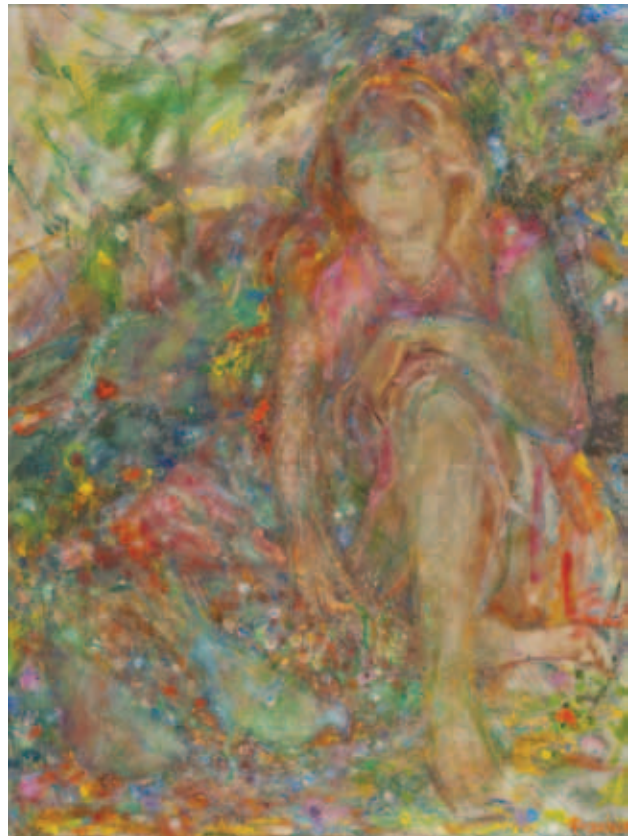
A találkozás a kikötőhöz közel történt. „A Két Emánuel rakpartra érek, a sarkon magas, rózsás arcú, kék szemű, kék farmeres ifjút pillantok meg. Nagyon elüt a körös-körül sürgő-forgó »vén,

BIKÁCSI DANIELLA, Kettő – Másfajta figyelem, 2019

GRÁNICZ TAMÁS, Cím nélkül, 2019

FAZEKAS MAGDOLNA, Flóra, 2019

AKNAY JÁNOS, Emlék, 2019

csacska népű tájtól« (hogy megint Adyt idézzem), a félolasz olajbarna nizzaiaktól, nemhiába angol a papája.¹² Semmi kétség [...]. Ő az!”

Kertelés nélkül kijelenthetjük, hogy Bajomi ámulatból ámulatba esett. Először Le Clézio nem mutatott érdeklődést semmi iránt, amit mondott neki. Például az a tény sem keltette fel figyelmét, hogy *Terra amata* című könyvét színpadra vitték Budapesten.¹³ Arra sem figyelt fel, hogy kedvelt íróját, Lautréamont-t végre lefordították magyarra.¹⁴ (Ennek kapcsán Bajomi kissé sértve érezte magát, mivel ő írta a magyar fordítás utószavát...)

Ellenben Le Clézio furcsa aggodalmáról és megszállottságról tett tanúbizonyságot. Amint beszélgetni kezdtek, megkérdezte Bajomit, nem tagja-e egy titkos társaságnak. (Néhány évvel később valóban publikált két könyvet a mauritiusi aranykutatókról, akiknek körében a szabadkőműves szimbólumrendszer később is fennmaradt. Ami Bajomit illeti, rájött, hogy a titkos társaságokkal foglalkozó könyvének publikálása szerepelt az önéletrajzában, amelyet néhány nappal előbb elküldött Le Cléziónak.)

A francia író egyébként is furcsán viselkedett. Azt állította, nem ismeri a nizzai városközpont kellős közepén lévő hotelt, ahol Bajomi megszállt, sőt, azt sem tudja, hol a Victor Hugo körút. Pedig Bajominak később tudomására jutott, hogy szabad idejében éppenséggel szokása volt gyalog kóborolni a városban. „Igaz, se lát, se hall, csak bámul a levegőbe, s mormolja a szövegét...”¹⁵

Bajomi rendkívülinek találta ezt a találkozást. Mellesleg ez utóbbi nem tartott tovább tíz percnél, ugyanis Le Cléziót szorította az idő: másnap Mexikóba kellett utaznia. Mégis, ugyanazon az estén, még inkább alátámasztva kiszámíthatatlan természetét, az író felesége társaságában elment Bajomi hotelébe, ahol két dedikált könyvet hagyott az irodalmár számára, aki ott sem volt. „André Lazarnak, véletlen találkozásunk emlékére.”

Egy évvel később Bajomi hiába kérte Le Cléziótól legutóbbi könyvének olvasópéldányát. Néhány hónappal később viszont kapott egy levelet Mexikóból. „Kedves Uram! Véletlen kapcsolatunk, amelyben a hivatalos irodalom, a *Maldoror énekei*... és a titkos társaságok vegyültek, emlékezetemben maradt, és megvallom, reméltem, hogy találkozom önnel olykor a calle Jesus Teran és a Paseo de la Reforma sarkán, pontosan ott, ahol a Loteria Nacional épületóriása emelkedik. Hát akkor tán... Nizzában? vagy Budapesten? Az ön baráti Le Cléziója.”

Az altruizmus, amely hiányozni látszott Chagallnál (legalábbis Hubay szerint), Le Cléziónál bőséggel megvolt. Akkora bőséggel, hogy már-már szeszélyesnek, sőt véletlenszerűnek hat, ahogy a mexikói nemzeti szerencsejáték-iroda előtt egy abszurd (és komikus) találkozásban eléri tetőpontját. Viszont művének sorsa, épp ellenkezőleg, mintha alig érdekelné az író. Úgy látszik, a siker eltérően hatott Chagallra és Le Clézióra. Az örökös száműzetésben élő, nyugtalan festővel ellentétben Le Clézio, a fiatal francia író kissé úgy viselkedik, mint egy minden jóval ellátott, hogy ne mondjam, elkényeztetett gyerek, aki szívesen osztogat véletlenszerű jutalmakat társainak. Bajomi pontosan észrevette ezt, de jóindulatúan betudta a nemtörődömségnek és a hóbortosságnak. Tetszetek neki ezek a jellegzetesen francia jellemvonások. Szerinte ez utóbbiak jelentik bizonyos mértékben Franciaország jövőjének zálogát. „Az én szememben [Le Clézio] a kétezer éves Nizzát a jövő, a sugaras jövő hatványára emeli.”

A MAGYAR–FRANCIA KOMPLEXUM, AZ ÓSI ÉS MODERN KULTÚRA ELLENTÉTÉNEK ALLEGÓRIÁJA

Mi a tanulsága e két rövid magyar–francia történetnek? A hatvanas évek elején Hubay Miklós némi hitetlenkedéssel figyelte a Chagall és Franciaország között létrejött szoros kapcsolatot. Szerinte a festő sokat adott Franciaországnak (az álmod), és cserébe ő is sokat kapott (a sikert). Chagallnak viszont föl kellett áldoznia egy részt önmagából, eredeti énjének egy részét. Márpedig éppen az azonosságból alakul ki és marad fent az altruizmus: a siker, hogy teljessé váljon, hasznára kell válnia másoknak és annak, aki eléri. Hol lehet most Chagall? – tette fel a kérdést Hubay Miklós. Eltávolodott... Eltávolodott szülőhazájától – az „ott-tól” – és saját magától. Ennek kapcsán felidézhetném Hubay elbeszélésének egy részletét, amely látszólag mellékes, de kifejezi az ellentmondásos gondolatokat, amelyek egy magyarban fölmerülhetnek a kulturális (archaikus) hitelességnek egy régi (modern) civilizációba¹⁶ való átültetésével kapcsolatban. Délben Hubay és kísérői ebédelni mentek

egy vence-i vendéglőbe, „ahol a mestergerendák meg a faragott székek és ablaktáblák már-már egy hazai kocsmá emlékéét idézték – emlékéét? Reményét inkább! Olyan kocsmáé, amelyen *lehetne* nálunk is.” Más szóval Hubay Miklós Franciaországban egy olyan helyre emlékszik, amely Magyarországon már nem létezik. Akár egy ördögi körben: abban a pillanatban, hogy átülteti Franciaországba, a keleti határvidék kocsmája eltűnik. Mégis, mindez szükségszerű. Nemcsak azért, mert a művész sorsa az, hogy Franciaországba menjen alkotni, de azért is, mert különösen Hubay élményében, amely némiképpen allegorikus tündérmeseként jelenik meg előttünk, a kis falu kis vendéglője egy titkot rejt. A falakon a kultúra néhány híres képviselőjének fotója lóg, köztük Gordon Craigé, a híres angol színházrendezőé, akiről Hubay megjegyzi, hogy éppen a nyolcvanas éveiben jár. És a magyar drámaíró, aki mellesleg mestereként tekint Gordon Craigre, arra gondol: „Ki tudja? Lehet, hogy ennek a kocsmának a főztje a hosszú élet titka.” A hosszú élet – azaz a művész esetében: a siker – Franciaországban érhető el. Másfelől Gordon Craig magas életkora olyan különleges jelentőséggel bírt Hubay számára, hogy lemondott a rögtönzött találkozásról, amikor autóval elhaladt világa előtt. „Szinte hihetetlen, hogy a modern színháznak ez az egyik legelső úttörője itt éldegéljen ebben a kis házban [...] Nem érette jöttem ide. Eszem ágában sincs, hogy megzavarjam nyugalmát.” Időről időre felbukkan egy Provence-ba ültetett magyar kocsmá: Gordon Craig, akinek csendes napjai szinte névtelenségben telnek, de ismeri a hosszú élet titkát, Chagall, aki elfeledi önmagát... Más szóval a lét folytonosságának más és más, de lényegükkel gyenge, bomladozó kapcsolatban levő megjelenései. Vagyis eredetüktől eltávolodott, elmeszesedett formák. Avagy a forma és a tartalom modern kori elválasztásának megtestesült drámái.

Nyilvánvalóan a forma szabadságának is megvannak a maga előnyei. Példának okáért az illem-szabályoktól feszélyezett Bajomival szemben Le Cléziót olyan könnyedség jellemezte, amely fiatalabb kora ellenére fölényt biztosított számára. A *kultúrával* vagy a *civilizációval* való kapcsolatában, mondhatni, egy lépéssel előrébb jár, mert a technika (vagy a jólét) megkönnyíti feladatát. A civilizációt éppen a könnyebbség, a kényelem jellemzi. (Például Le Clézio farmerban sétált, míg Bajomit inkább feszélyezettebbnek képzelnék el öltönyével, nyakkendőjével, esetleg kalapjával...) Egyszóval ami Le Clézióban a fölény benyomását keltette, az a gátlások hiánya, a kiszámíthatatlanság. Sohasem azt tette, amire Bajomi számított volna. És azt a bizonyos csapongást a témák között Bajomi felfoghatta egy lángelme sajátosságaként is.¹⁷

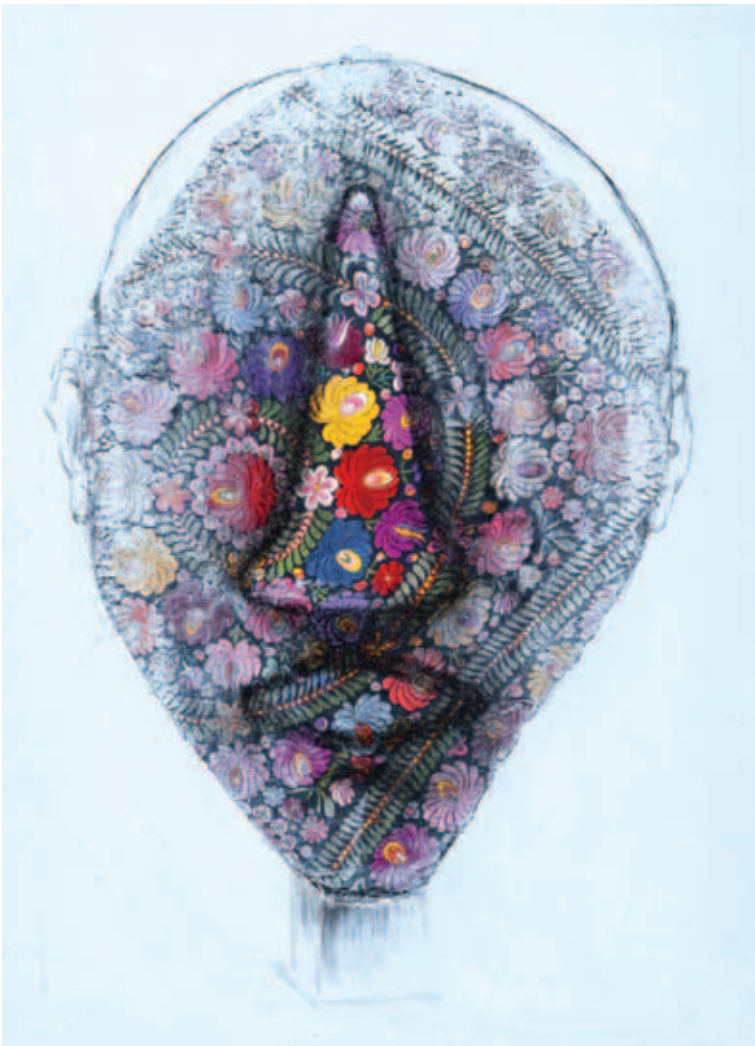
Mindezek után ami Le Cléziót illeti, mindig is érezte, hogy a francia távlatok nem elégitik ki. Bajomi látogatása idején Mexikóba ment a prekolombiánus kultúrák tanulmányozása céljából (nem sokkal azelőtt, 1977-ben védte meg a mexikói Michoacán államról írt diplomamunkáját). Másrészt mivel maga is mauritiusi származású volt, az Indiai-óceán tájairól is írt. Talán gyökereihez, a kultúra autentikus jellegéhez igyekezett visszatérni. Végső soron az archaikus kultúrák utáni érdeklődésében és a kultúrát illető általános meglátásaiban arra az álláspontra jutott, hogy a költészet kifinomultsága háttérbe szorul az árnyalatlan ideológiákkal szemben (a divatos társadalmi kérdésekben való állásfoglalásaira gondolok). Nem biztos, hogy egy mai Bajomi a 2010-es években hagyná magát elbűvölni Le Clézio kiszámíthatatlanságától. Ebben a tekintetben a „mai” Le Clézio egy egyre inkább megkerülhetetlen folyamatra hívja fel a figyelmünket. Franciaország már azt sem tudja, hova kapjon. Megrémül a modern jövő tényleges nyitottságától, ugyanakkor nem vesz tudomást, vagy nem akar tudomást venni a menedékről, amelyet saját múltja nyújt. Dermedten áll egy zsákutcában. Egy szó szerint tragikus zsákutcában, nemcsak mert gyanúval fogad minden új lehetőséget, hanem azért is, mert megkérdőjelezi identitásának gyökereit. Ez a 20. század második felének tragédiája, amelyről a modernség válsága és annak következménye, a dekolonizáció kapcsán, azaz Franciaország archaikus kultúráktól és a saját (elfelejtett) archaikus gyökereitől való elidegenedésével kapcsolatban beszéltem.

KONKLÚZIÓ – A FRANCIA KULTÚRA TÖRÉKENY SIKERE

Mikor szembesültek a francia modernség kulturális jelenségével, a törékennyé vált kevéséggel, Hubay Miklós és Bajomi Lázár Endre máshogy reagáltak. Az emberi reakció korszak és temperamentum kérdése. Az iróniával árnyalt magyaros melankóliára hajló Hubay a valós élet viszontagságaira gondolt, amelyek az áldozatul esett művészekben, Ámos Imrében testesültek meg. Bajomi pedig,

SZABÓ TAMÁS, Metamorfózis, 2019

FERENCZY ZSOLT, Trófea, 2019

SZURCSIK JÓZSEF, Títok völgye, 2019

SZABÓ ÁBEL, Piros kocsi, 2019

aki talán érzékenyebb volt a szertelenségre és az önteltségre (nem kevésbé magyaros vonások, mint az irónia és a melankólia), irodalmi kérdések és jókedélyű elvonatkoztatások felé fordult. Mindenesetre a két férfi ugyanabba a rejtélybe ütközött. A franciák sikerének rejtélyébe. Chagall múltba (amelyet Vityebszk jelképez) kapaszkodó sikerébe. Le Clézio jövőre (amit Nizzának tulajdonítanak) akaszzkodó sikerébe. Chagall bőségesen ivott a múlt forrásából, de a jövőbe is tekintett, reménnyel és gyanakvással egyszerre. Hubay figyelmeztet minket: bár a törekenység részben jótékony, mert lehetővé teszi a kultúrák érintkezését, és idővel termékeny kapcsolatba állítja őket, az is előfordulhat, hogy a törekenységből adódóan Chagall végül elveszíti magabiztosságát és őszinteségét, emberségét, mígnem végzetesen beledermed a lehetségesen bekövetkező merev formaiságba – éppúgy, mint a francia kultúra.

Le Clézio, aki a maga részéről teljes lényével a jövőre tekint, némileg mesterkéltlen szemléli a múltat. A modern emberről alkotott víziója homályos; talán épp ezért hitte szükségesnek, ugyanezen az alapon, hogy később az Európán kívüli archaizmus tulajdonképpen következetes magasztalására térjen át. Bajomi figyelmeztetése mellesleg épp ugyanilyen homályos, mert nem sikerül felhagynia a francia kultúra iránti feltétlen, vagyis hajszálon függő rajongással. Hubay pedig a képzeletében formált bűvös kocsmába vezeti vissza a maga csodálatát. Akárhogy is nézzük, a két magyar megfigyelő felhívja a figyelmünket arra, hogy a művészet ellenáll ugyan az időnek, de nem mentesít attól, hogy szembenézzünk múltunk és jövőnk képével. Egy kultúra számára az idő túlélése nagy vállalkozás. A magyar–francia kapcsolatok francia kultúrára tett hatását Eckhardt Sándor valaha az Alpok túloldaláról érkező friss szellőként írta le. Egy ilyen hosszú és veszélyes út megtételéhez kétségtelenül előnyösebb, ha a francia kultúra könnyed; lehet törekeny is, de tartalmatlan semmiképp. Mert ugyebár az emberiség jövője forog kockán, ha Franciaországról van szó (és vice versa).

Fordította Matuz Bence

JEGYZETEK

¹ Hubay Miklós (1918–2011) drámaíró. A firenzei egyetemen is oktatott magyar irodalmat (1974–1988). Emellett 1981-től 1986-ig a Magyar Írószövetség elnöke volt.

² HUBAY Miklós, „Hol lehet most Chagall...?” (1963. november) = *Úton és ltthon. Naplók, találkozások*, Gondolat, Budapest, 1970.

³ Bajomi Lázár Endre (1914–1987) irodalomtörténész, műfordító, 1934 és 1950 között Franciaországban élt.

⁴ BAJOMI LÁZÁR Endre, *Azúrország*, Szépirodalmi, Budapest, 1984. A tanulmányban olvasható, jegyzet nélküli Hubay- és Bajomi-idézetek e kötetből, illetve a 2. jegyzetben szereplő írásból származnak.

⁵ Lásd Jean-Paul Sartre híres előszavát Frantz Fanon *A föld rabjai* (1961) című könyvében.

⁶ Jackie WULLSCHLÄGER, *Chagall*, Gallimard, 2012, 458.

⁷ Alexandre KAMENSKI, *Chagall: période russe et soviétique 1917–1922 = Uo.*, 506.

⁸ Levél Joseph és Adele Opatoshunak (New York), *u. o.*, 457.

⁹ Bár Hubay először szokás szerint a „là-bas”-t „ott”-ra fordította, később fölmerül benne, hogy az „ott lent” szóösszetételre bővítsa a kifejezést, ami szóról szóra megfelel a francia szintagmának: „là”-„bas”. A magyar nyelv rendkívül érzékeny a térbeli elhelyezkedésre, illetve mozgásokra, és könnyedén kiterjeszti ez utóbbiakat a lelkiállapotra.

¹⁰ Ellenérvként fölhozhatnánk Hubay elméletével szemben egy ellentétes vélekedést, miszerint nem a racionalizmus, hanem a francia szeszélyesség állt az olasz barokk útjába. Ez azonban nem tartozik a jelen tanulmány kérdéskörei közé.

¹¹ WULLSCHLÄGER, *i. m.*, 498.

¹² Le Clézio apja valóban brit nemzetiségű, Mauritius 19. századbeli anektálása révén, ahová ősei a 18. században vándoroltak ki. Le Clézio borszínére és világos szemére breton eredetű családja ad magyarázatot.

¹³ *Terra amata* a H.U.R.K.A. fiatal színésztársulatának előadásában, az Ikarusz művelődési ház színházában. Színház, 1980/2.

¹⁴ LAUTRÉAMONT, *Maldoror énekei*, Európa, Budapest, 1988.

¹⁵ Ezeket az információkat Le Clézio városi sétákkal kapcsolatos szokásáról egy történelmi kutatás keretében Nizzában meglátogatott ismerős fia szolgáltatta Bajominak.

¹⁶ Oswald Spengler, *A nyugat alkonya* (1918–1922) szerzőjének terminológiája: egy „kultúra” akkor kezd el hanyatlani, amikor „civilizációvá” válik...

¹⁷ A nagy francia tragédiászínészek zseniálisak, de Franciaország maga nem tragikus: természetének nem része a tragikum, mint például Magyarországon esetében. Végeredményben a francia tragédiászínészeket inkább a stílusuk tisztasága miatt értékelik, mint az emberi sorsról megfogalmazott szívzaggató megjegyzéseik miatt.

VÖRÖS ISTVÁN

Csizmában a túlvilágra?

élmény – ihlet – inspiráció

VÖRÖS ISTVÁN (1964) Budapest

Művészet nem lehet meg művészet nélkül. Az nem költő, aki nem jár képtárakba, nem hallgat vonósnegyeseket, aki kerüli a színházat, sose dugja az orrát filozófiai munkákba, nem érdekli a természettudomány világtérképezése, nem foglalkozik, akár negatív módon is vallási kérdésekkel. Magyarul: művészet, tudomány, filozófia a mindennapi kenyere kell legyen egy művésznek. Radikális kijelentés? Azt hiszem, csak az összefüggések leírása. A be nem vallott, sokszor eltitkolt és eltagadott összefüggéseké. A művészet táptalaja a művészet. A közvetlen, spontán élmény másodlagos. A naiv ráhatás. De az is igaz ugyanakkor, hogy a művészet maga a legnagyobb élmény. Ráadásul olyan élmény, amely a remélhetőleg létrejövő újabb művel már egzisztenciálisan egynemű. A pozitív életemény reflektálatlan, és addig jó, amíg az. A művészeti élmény viszont épp abban áll, hogy egyszerre érzékelünk valami látszatot, valami szép vagy figyelemre méltó felszín, anyagot, és fedezzük föl azt is, ami mögötte van. Két-, de lehet, hogy háromrétegű. Felmutat egy jelenséget, miközben maga is jelenséggé válik. Majd gondolatilag értelmezi, amit bemutatott, illetve értelmezésre készíti a befogadót is. Mindezek után megpróbál a mű és tárgyának egyedisége köré egy világot építeni, továbbá azonmód el is helyezni önmagát és a befogadót ebben a világban. A művészet befogadásának egyik legnagyobb élménye épp abból jön, hogy megérthető világot kapunk általa, vagy ha nem megérthető, akkor érthetlenségének helyei és okai megmutatkoznak. És így épp megérthetlensége révén és felől értelmezi a világot.

A magyar közgondolkodásban sokféle babona van, az egyik ilyen a jelentős művészet spontaneitásának babonája. Hogy kultúráról nem szabad írni. Írni nem is kell róla feltétlenül, de ismerni kötelező. Bár tulajdonképpen a kultúráról való írás elkerülhetetlen. Ha valaki a legszponatánabb hangot üti is meg, akkor sem a levegőből szívja azt, hanem egy már lepárolt népi vagy népies tónust vet be, és Petőfit követve a természet vadvirága szerepet próbálja segítségül hívni elmondandóihoz. Nem helytelen eljárás, csak arra hívnám föl a figyelmet, hogy ez az út is a műveltséganyag bevetése. Néha látszik, észrevehető a kulturális hatások sora a művön, máskor meg nem, de attól még ott van. Érzékeny műszerrel ki is mutatható. Épp a nyomeltüntetés a kulturális hatás az ilyen művekben. Az antikulturális lecke abszolválása.

Az irodalomtörténet fogalma egyértelműen az azonos műfajú művek egymásra hatásának logikájára épül, de ugyanígy lehetséges lenne egy olyan művészettörténetet megíni, ahol a *művészet* kifejezés valóban az összes művészeti ágat jelenti? Ahol módszeresen kutatjuk a különböző ágak közötti kölcsönhatásokat. Észrevevesszük. Bevalljuk. Sőt, dicsekszünk velük. Ahogy a föld élővilága is egyetlen nagy rendszer, a művészet is az. Minden mindennel összefügg.

Nézzünk akkor erre néhány saját példát. Művészeket, művészeti ágakat fogok megnevezni, és megpróbálom leírni, mit tanultam tőlük, illetve belőlük.

Fellini – Filmjei a '80-as évek elején induló fiatalnak (kicsit hosszadalmas körülírása ez önmagamnak) elképesztően sokat jelentettek abban az élethelyzetben, de szürke, fantáziátlan és alapfekvésében inkább tehetségtelen korban. A legvidámabb barakkban nem bontakozhattak ki ragyogó, színes egyéniségek. (Az érdekes emberek, művészek másként voltak megragadóak, igaz, nekem, mint különösebb kapcsolatokkal nem bíró kezdőnek, többségükben ők is hozzáférhetetlenek maradtak.) Fellini filmjeiből fantázia, szertelenség, életöröm, szürrealitás, meghökkentő látvány, merészség, maga-

élmény – ihlet – inspiráció – címmel új sorozat a Kortársban! Azt kértük szerzőinktől, hogy írjanak esszét arról, életemény bármely szakaszában melyik társművészet vagy társművészetek, alkotók, művek vagy akár csak egyetlen mű volt-e elemi hatással művészetszemléletükre, illetve mi vonzotta a másik művészi nyelvben, megvalósulásban.

biztosság, keresés, a művészet szabadsága és az általában vett szabadság áradt. Mikor a minap egy kedves fordító(m) azt mondta, hogy „a mondataid színesek, élvezetesek, örömtelien írsz”, akkor rá kellett döbbenjek, hogy ez bizony Fellini-hatás. Hogy nem magamnak kell hálás legyek, hanem a Mesternek. Fellini képei! A gyertyaoltás a *Casanovában*, a vasgolyó a *Zenekari próbában*. A fürdő a *Nyolc és félben!* A csúszda a *nők városában*. Azt hittem, ez a művészet. De ha nem ez, akkor mi?

Bergman – Az olasz művészek dús, életigenlő szépségéhez képest a skandinávok riasztóak, meg-hökkentően kemények, kérlelhetetlenek. Bergman, akit a 20. század egyik legnagyobb alkotójának tartok, ilyen. Ő az eszközök minimalizálásában volt olyan radikális, mint Fellini a szinte áttekinthetetlen halmozásában. A *Rítus* című film minimalizmusa elsősorban elriasztott, de hogy mi a színház, ebből sejtettem meg elsőként. Miközben az a film egyáltalán nem filmre vett színházi előadás, hiszen nagyon is filmes eszköz az arc közel hozása, a külvilág teljes kizárása. Színházjellege attól van, hogy a színház betemetett gyökeréig nyúl vissza, annak rituális, szakrális tartalmáig. Bergman eszközei látszólag racionálisak, de annyira, hogy az már maga az irracionális. Szinte eszköztelen formálásmódja maga a költészet. Hogy egy játékfilm épülhet a vers szabályai szerint, azt egy másik filmjéből, a *Personából* kellett megértsem.

Peter Brook – és a *Mahábhárata*. 1990 elején két hónapot Párizsban töltöttem. Ott az idehaza akkor még jóformán ismeretlen óriásplakátok, amelyek sosem zavaró helyen voltak megtalálhatók, teljesen elbűvöltek. A Benetton antirasszista plakátjai és a filmplakátok. A *Mahábhárataé* az elefántfejű istent, Ganésát és a nagy mesélőt és ősatyát, Vjászsát ábrázolta. Ha jól emlékszem. Mindenesetre magát a költészetet és a mítoszt. Ott-tartózkodásom során, miután eljött a premier, vagy kétszer-háromszor láttam, azóta legalább tízszer, lehet, hogy hússzor is. Ez a film egy nagyon hosszú színházi előadásból készült. Egyértelműen díszletek között veszik föl, se a játék, se a képi megformálás nem a külsődleges valóság megjelenítésére törekszik. A valóságnak nem a felszínét mutatja, hanem a mélységeit. A valóság mélységeinek pedig ilyen rétegei vannak: hagyomány, kultúra, költészet, mitológia. Itt nem tükrözni vagy utánozni akar a rendező, hanem ábrázol, de olyan intenzitással, ami a teremtés gesztusával rokonítja, és erejével ruhazza fel. Ezt akarom, mindig is ezt akartam elérni munkám során. Nem az íróságért író lenni, hanem a teremtés rekonstrukciójában segédkezni, amennyire lehet. Vagy annál egy kicsit jobban, többet, alaposabban. A lehetetlen lehetségessé tette ez a film, és azzal biztatott, hogy meg lehet csinálni, ami lehetetlenség.

Cseh színház – 1991 tavaszi félévét Prágában töltöttem, és azzal vesződtem, hogy több év tanulás után végre valóban megtanuljak csehül. Ebből a célból minden este színházba mentem. Van, aki a cseh nyelv tanulásához a kocsmába járásra esküszik, nekem más a módszerem. A kocsmában minden szétoldódik. A színházban minden egy energianyalábra áll, a színpadról áramlik a nézőtér felé. A kis pincékben levő cseh színházakban, ahol a feketére festett fal nem engedte sehová elszökni az energiát, minden a nézőkbe áramlott. Áramlott? Dőlt, zuhogott be. És az esztétikai hatás mellett mellel jött a cseh nyelv is. Semmit se értettem, és mindent értettem. Mert akarták, hogy értsem. Mert megengedték, hogy értsem. A színészeknek volt fontos. Általában az egy nyelvet anyanyelv-ként beszélők nem kívánják megosztani a megértés titkát idegenekkel. Élvezik, hogy jobbak, élvezik a titkos tudásukat. Egy nyelvet csak akkor lehet megtanulni, ha a beszélői megengedik az embernek. És a színházban megengedik a nyelveken szólást. A színház maga a nyelveken szólás. Ez az a már emlegetett szakrális alap, amiről beszéltem az előbb. Sorolhatnám az előadásokat, színházakat, színészeket, rendezőket. Egyesével is egész csodálatos volt, de az összesség, ez a prágai földalatti kultúrhálózat utolérhetetlen. Nem titkolt katakombákban minden este újító jellegű vagy radikálisan hagyományos szertartásokat celebráltak. A cseh nyelv lett számomra a színház nyelve. Mikor hazatérve először színházba mentem, egyszerűen nem értettem, miért beszélnek a színházban magyarul. Szinte nevetgetnékem támadt attól, hogy mennyire semmi igyekezetembe nem kerül a dialógusok megértése. Hiányzott az az erőfeszítés.

Vonósnegyesek – A vonósnegyes a zene csúcsa. A kamarazene, de abból is a legvilágosabb, legletisztultabb struktúra, és ugyanakkor teljességélmény a vonósnegyes. Melynek révén mindent el lehet mondani. Hiszen a zenével igazán semmit nem lehet elhallgatni. Legfeljebb a befogadó számára le-

hetséges ez. Az ő elhallgatása meghallgatás, mögéhallgatás, alá- és föléhallgatás, néha széthallgatás, visszahallgatás, ellenhallgatás, de nem elég a belehallgatás, és kilóg a kihallgatás. Ám most másról akarok beszélni. A vonósnégyesek mélységélességéről. Egy szimfónia hozzájuk képest már mindenféle díszszel kicicomázott csinnadratta, a lényege sokkal jobban el van ásva a zene, a szépség alá, a szépségből több minden a felszínen reked, ott tartja a figyelmünket. A vonósnégyes nem szorul dekorációra, mert átlátható, le egészen a pokoli mélységig látni (Schubert: *A halál és a lányka*, a kései Beethoven-kvartettek). Gimnáziumi énektanárom az egyik órán azt mondta, hogy Bartók vonósnégyeseit ő se érti. Már rohantam is a Rózsavölgyi boltba, szerencsére kapható volt egy nagy kék dobozban a hat vonósnégyes (Takács Quartett). Értettem. Bár nem tudom, hogy lehet érteni vagy nem érteni a zenét. De értettem azt a radikális vizsgálódást, ahogy a világ szerkezetét a négy vonós egymásba kapaszkodó bonyolult szölamáival megmutatja. Aztán persze elindult a szenvedélyes lemezgyűjtés. Beethoven összes. Brahms, Ravel, Mozart és persze az alapító atya, Haydn. A vonósnégyes hallgatása a lehető legjobb stimulálószer a versíráshoz. Amit a zenében megvalósít a komponista és megvalósítanak az előadók, azt az átlátható bonyolultságot, irritáló radikalizmust kell megvalósítani a versben is. Az opus 133-as nagy fúga Beethoventől! Mint a *Duinói elégiák!* Később, mikor színdarabokat kezdtem írni, az opera lett a stimuláló szerem, ahol a dialógus lehetőségét éneklük, zúgják a fülbe hihetetlen érzelmi intenzitással. Mozart, Verdi szinte érezni tanít. A vonósnégyes komponistája viszont gondolkodni, értelmezni a világot. Ezáltal beszél mindenről. Ez a szemlélet maga a minden. Egy vonósnégyesben minden benne van, mert érintésközelbe hoz mindent. Nem marad megérthetetlen a világból semmi. Egyszerre ima és imatagadás, átok-elsimítás és -visszafordítás. Valóságfékező és álom-kierősítő hatása tiszteletre és figyelemre méltó. Mint minden nehéz művészetnek. Az ilyenek tartják életben a társadalmat mint emberi közösséget. Nem kell mindenkinek kvartetteket hallgatnia, játszani, de a szólam nem maradhat el. E szint nélkül csak pusztá biológiai lények lennénk. Kiveszne az isteni tartalom az életünkből. Persze azt gondolhatnánk, hogy az isteni tartalom megjelenítéséhez elég a vallási élet. Művészettől megfosztva a vallás olyasmiről kénytelen beszélni, amit nem jelenít meg. A hit struktúráit giccses képekkel és didaktikus tanmesékkel még csak megközelíteni sem lehet. Bár még azok is a művészet körébe tett kudarcos kirándulások. Ám a kudarc ilyen értelemben nem lehet egy sikeresen kinyitott metafizikai kapu kulcsa.

Fordítva viszont igaz, aki a nehéz művészet rejtelseibe leereszkedik, nehéz verset olvas, vonósnégyest hallgat, Rembrandt festményeit nézi, arra nem egyszerűen a festő szeme néz vissza, hanem egy nagyobb, nyitottabb, mindent értő és mindenben átlátó szem is. Átlátni a struktúrákon, erre tanít a vonósnégyes. A hazugság, a képmutatás, a butaság struktúráin. Az értelem, az őszinteség, az igazság struktúrái révén. Az etika, a filozófia és a teológia a szerkezet és nem a téma révén képződik meg. És kitalthatatlan a művészetből, kiperelhetetlen.

Rembrandt – és talán ezen a jelentős életművön belül is az önarcképek. Ez a hihetetlenül nagy művész nem a siker után futott, ahogy a hasonló képességekkel bíró Rubens képeinek többsége közönség-kegykereső, unalmas virtuóztatás, korízlés- és korízléstelenség-kielégítés. Rembrandt is volt sikeres, és nem is szégyen sikeresnek lenni, amíg az nem követel túl komoly megalkuvást. A túl komoly megalkuvás értelme persze lényegében: bármilyen megalkuvás. A mű logikájához való alkalmazkodást kivéve. Ez az egyetlen, amit nem tilos, hanem egyenesen kötelező elfogadni. Mert az nem szabályok követése, hanem létrehozása és következetes betartása. Olyan feltételek elfogadása viszont tilos egy alkotónak, amelyek letérést jelentenek az útról, amelyen járnia kell. Ha út az egyáltalán. Rembrandt sikert sikerre halmozott, de kiment alóla a kor, a megrendelők megunták, nem tudom. Nem mindig volt modellje sem, de mindig rendelkezésre állt a saját arca, festhette magát, nem azért, hogy valami szépet hazudjon magáról, hanem hogy igazat mondjon a világról. De nem is azért, hogy kínozza magát. Vagy a világot. Egyszerűen csak látott. Dehogyan. Nem egyszerűen és nem csak! A képei nem állnak meg a felületnél, mennek befelé, nem tudom, merre, mert nem az agyat mutatják, hanem a lelket és a szellemet, a világértést és az egzisztenciát. Ha Rembrandtot néz az ember, utána már mindenütt verseket fog látni a világban. Vagyis egzisztenciává kitépelt valóságdarabokat.

Mindez csak néhány kiragadott példa volt. Az élvezkedések, hatások és inspirációk sorozata máig tart, egyszerre öt könyvet olvasok, ha külföldön járok, mindenképp elmegyek múzeumba, lehetőleg képtárba, és legalább egyszer színházba. Hihetetlen kincseket hordozunk magunkkal. De a mai emberiség

vagy annak úgynevezett gazdasági és politikai elitje úgy csinál, mintha a kultúra a csizmájára tapadt sár lenne, amit az előszobában le kell verni a lábunkról. Aki a lelkére is csizmát húz, aki a szellemét ilyesmibe bújtatja, az segítségre szorul, mielőtt bajt okozna. Az ember a kultúra kincseiből minél többet meg kell szerezzen magának, mert ez az a vagyon, amit ha a miénk lesz, attól más is gazdagodik. És fordítva, minél kevesebb ember rabolja el magának, annál szegényebbek lesznek a többiek is.

KECSŐ ENDRE, Szobor és puttók; Puttók és a vért, 2019

„Saját ötleteken szeretnék dolgozni”

Thimár Attila interjúja Kaiser Ottóval

KAISER OTTÓ (1953) Budapest

➤ **Thimár Attila: A 2019-es évod nagyon sűrűre sikerült, legalábbis így éreztem, akárhányszor csak beszélgettünk. Minden évod ilyen eseménydús, vagy most éppen így alakult, hogy összejött sok munka, felkérés?**

➤ Egy tegnapelőtti telefonbeszélgetés alkalmával mondta ezeréves barátom, hogy én még olyan életet nem láttam, ami neked ne lett volna sűrű. Ez valóban így van, már elég régóta. Sietve hozzátenném, ez törvényszerű, hiszen ebből élek, s életben kellett maradnom. Eddig készítettem negyven vagy ötven könyvet, ám ezek nem mindegyike volt saját elhatározás, többnyire megrendelésre készültek. Ahogy egy villanyszerelő, mondjuk, huszonöt lakást villanyszerel egy évben, én csináltam évenként három könyvet. Jól-rosszul. A tavalyi év azért különleges mégis, mert furcsa módon egész kiállítássorozatokba estem bele, pedig nekem ez soha nem volt vágyam. Nem vagyok egy kiállító művész. Nem is akartam az lenni. Az utóbbi években azonban egyre jöttek a meghívások, és végül azt vettem észre, hogy egy délnyugat-balkáni sorozatban is benne vagyok. Hat országban, országgonként két-három helyszínen állítottuk ki a Kinszki Imre–Kaiser Ottó: *Budapesti mesék* című kollekciót. Közben a Kárpát-medencét bemutató anyagomból csipegettek különböző megbízók és szervezők, Brüsszelben pedig a tizenöt éve folyamatosan bővülő íróportrékat állítottam ki.

➤ **Volt olyan felkérés vagy meghívás, amelyet visszautasítottál? Nehezen mondasz nemet?**

➤ Igen, nehezen mondok nemet. Nem szoktam visszautasítani felkéréseket, ahhoz másfajta habitus kellene. Szeretem, ha flow-ban vagyok. Úgy vélem, mindenből adódik egy új lehetőség, új feladat, másfajta kihívás. Komolyzenei és jazzkoncertek háttérvetítését vállaltam például egy időben, amelyekből rengeteget tanultam, s ami nagyon messze esik attól, amit addig csináltam. Kis filmbetéteket készítettem, s fotóval kombinálva negyven-ötven perces „történetek” születtek, amelyeket olykor nyolc-tíz méteres magasságúra kivetítve élvezhetett a nagyérdemű. Ez is csak egy beszélgetéssel kezdődött, aztán megbízás lett belőle, majd folytatódott néhány évig. Szóval, nem szívesen mondok nemet, csak ha nyomós oka van, vagy ha az időmbe végképp nem fér bele.

➤ **Ezek szerint bárki megkereshet téged bármilyen ötlettel, mert te szívesen próbálsz együttműködni, ha látod ennek a lehetőségét.**

➤ Ezt azért tegyük inkább múlt időbe. Pár hónapja úgy alakult az életem, hogy elhatároztam, többet megrendelésre nem dolgozom. Nyilván lesz még egy-két olyan feladat, amit elvállalok, de alapvetően saját ötleteken szeretnék dolgozni. Tehát ha most hirtelen megkeres valaki, akkor azt hiszem, fél évet elkésett. Jelenleg párhuzamosan dolgozom két anyagon, és nem érdekel, lesz-e belőle könyv vagy sem, lesz-e belőle kiállítás vagy sem. Maga a munka érdekel.

➤ **És ha fordítok egyet a kérdésen, és azt mondom – egy mecénás vagy szponzor vagyok –, rendszerben, csinálj bármit, azt támogatom és finanszírozom, mert a Kaiser Ottó egy olyan márkanév, amely biztosan eladható lesz. Ilyen feltétellel elvállalnál feladatokat?**

➤ Nyilvánvaló. Az előbb említett két ötlet valószínűleg életképes üzleti szempontból is, de nem szeretném, ha határidők és elvárások szorongatnának, ezért most csak a feladattal foglalkozom. Az egyik anyag az Árpád-kori templomokról szólna, a fellelhető és tetten érhető hitélettel együtt, a másik pedig a gyimesi csángók varázslatos hétköznapjairól. Na, meg arról a mindössze harminc kilométeres völgyről, ahol hatalmasakat lehet kalandozni a patakok mellett, fel a hegyekbe, az eldugott hegyi falvakba.

➤ **Ez a barátság a csángókkal hogyan kezdődött? Nem evidens, hogy egy fotós rögtön ott kezdi pályáját...**

➤ Több könyvet készítettünk a Kárpát-medencéről, eközben néhányszor áthaladtunk ezen a völgyszakaszon, és mindig éreztem, hogy itt olyan mágnes van a föld alatt, ami engem bizony visszarángat. Visszatértünk családotól is, telelni, nyaralni. Persze soha nem tudtam megállni, hogy ne fény-

képezek. Kapcsolatok kezdtek kialakulni helybéliekkel, akik a munkámat segítették, s már nem volt menekvés, Gyimesfüggő lettem! Kisvárosi emberként itt, a Budai Várban nagyon jól érzem magam, ez az én világom. Úgy érzem, befogadtak. De ott is. Meglepett, hogy egyszer csak lett egy másik baráti környezetem. Hadnagy Lehel erdőmérnök barátom napokra odaadja a terepjáróját, hogy a legeldugottabb helyekre is eljuthassak, a csíkszeredai Ádám Gyula fotográfus barátom, aki emberemlékezet óta ugyancsak a csángókat fényképezi, jön velem, segít a legkülönbözőbb emberekhez eljutni, képet készíteni róluk. Órákon keresztül a szakadó esőben áll velem együtt a lovakat patkoló kovács mellett, a féltető alatt. Másnap együtt hallgatjuk Gyugyu bácsit, a mesemondót, s közben az jár a fejemben, hogy milyen fantasztikus emberekre, milyen fantasztikus teljesítményekre bukkantam. Szóval, elkezdtem oda visszajárni. Tanulok tőlük minden alkalommal, hiszen a gyógynövényektől a számítógépekig, az állattenyésztéstől a paplanernyőzésig mindenhez értenek! Közben naplót vezetek, hátha alkalmas lesz majd kísérőszövegnek a képekhez, ha mégis nyomdába kerül egyszer.

De mindez nem olyan nagy dolog, hiszen azok a fotósok, akiknek van valamilyen becsípődése, sokkal komolyabb utazásokra, sokkal komolyabb kitelepülésekre is képesek.

► **Azt mondod, hogy a csángókról szóló könyvet naplószerűen képezed el saját szövegeiddel kiegészítve. A betű és a kép hogyan képez harmóniát benned? Milyen viszonyban vannak egymással?**

► Ez azért érdekes dolog, mert igazából soha nem akartam a betűvel foglalkozni. Nem akartam írni. Hat vagy nyolc évvel ezelőtt, amikor még nem volt más lehetőség az internetes megnyilvánásra, mint hogy blogolt az ember – ma ez már öreges kifejezés –, ha nem volt alkalmas fotóm, feltettem egy-két nagyon rövid írást. Isten tudja, miért, de megírtam egy idős házaspár egyik napját, amit teljes egészében én találtam ki. Aztán jött egy komment az egyik kolléganőmtől, hogy szeretné tudni ennek a házaspárnak az előző napját. Hát akkor megírom – gondoltam. Furcsa módon kiderült, hogy bennem van az is, meg az egész történetük. De nem tudom, hogy miként van bennem, s az életemnek még nem volt olyan nyugodt szakasza, hogy ezt végiggondoljam, honnan ragadt ez meg bennem. Aztán megírtam az előző napjukat, és megint az előzőt. Nem gondolom, hogy be fogom fejezni valaha, bár megvan már több mint a fele. Egy párról szól, akik valamikor a két világháború közötti társadalom kompromisszumai alapján összeketültek, s a történet tragikus fordulópontja egészen a késői Kádár-korszakban következik majd.

Azért érdekes most erről beszélni, mert pont a napokban jutott eszembe, hogy mit is akarok én voltaképpen a fotográfiától. Vissza tudok-e még állni ahhoz a ponthoz, ahonnan elindultam? Ahhoz a ponthoz, amikor 17-19 évesen portrékat készítettem a pápai öregek otthonában? Mennyire tudom ledobálni a koloncokat ahhoz, hogy újra elkezdjem a fényképezést fölfedezni? Tudom-e feledni a sok-sok megrendelésre készült kép emlékét? Tudom-e, merem-e magamat olyan helyzetbe hozni, hogy gyengét produkálok, mint a pályám legelején, amikor kísérleteztem mindennel? És mikor ezeket kérdeztem magamtól, rájöttem, hogy írás közben sokkal szabadabbnak érzem magam. Ha betűkkel foglalkozhatok két-három félnapot, akkor az adott történetben élek, szinte lebegek. A fényképezés nem tud ilyen lenni. A fényképezés túl konkrét, abban befolyásol a valóság, és eléggé topon kell lenni ahhoz, hogy a pillanatfelvételek jól sikerüljenek. Számomra a fényképezés mégiscsak a dokumentáció és a pillanatfelvétel ereje. Lehet vele művészkedni, lehet lírázni, sok mindent lehet csinálni, de azt gondolom, hogy amiért a Jóisten ide pottyantotta nekünk a fényképezést, az a dokumentáció. Láta, hogy itt töketlenkedünk a Földön, s egyszerűen nem értjük a múltat, nem tudunk szembenézni önmagunkkal. Láta, hogy nézik magukat ezek a mihasznák a vizek tükröződő felületeiben, nézik magukat velencei tükrökben, mégsem látják a valóságot! Nosza, adott egy tippet annak a Daguerre gyereknek, próbálkozzon meg ezzel a fotográfia dologgal. Szerintem nagyon messze nem tud elkanyarodni a fényképezés lényege a rögzítéstől, a dokumentálástól. Ez viszont erősen a való élethez köt. Amikor úton vagyunk, s valamilyen könyvet csinálunk, az kőkemény szolgálat reggeltől estig. S a feldolgozás még csak azután kezdődik a szállodában. Az ottlét minden percét ki kell használni. Az időjárástól az emberi szituációkig mindenre figyelni kell, hogy értékes legyen a napod. Nem nyaralni méisz. Ez rettenetesen fárasztó, kiszípolozza az embert. Ehhez képest írás közben lubickolok. Ezzel nem azt akartam mondani, hogy az írók nem tudnak jól megszenvedni egy-egy művet, s nem cipelnek gigantikus puttonyokat, azt meg végképp nem gondolom, hogy az írás könnyebb műfaj, csak azt, hogy én ebben, amatőrként, jobban érzem magam.

► **Ebből az következne, hogy egyre több album készül majd, amelyikben saját képeidhez saját írásaid szerepelnek.**

✓ Ez következne, igen. Másrészt az is igaz, hogy nincsen olyan emberem, akinek odaadhatnám az írásaimat, hogy ne csináljak magamból nyilvánosan is hülyét. Olyan, akiben ezer százalékgig megbíznék, s hagynám, hogy itt-ott belejavítson, átszerkessze. Azért nincsen, mert ezzel én nem éltem még együtt. A fotóalbumokban nagyobb biztonsággal mozgok, bár ahogyan említettem, a könyveim nagy részénél a kiadó szempontjait és az eladhatóságot is szem előtt kellett tartani, így talán négy-öt olyan kötet van közöttük, amellyel azonosulni tudok.

➤ **Nem lehet kihagyni azt a kérdést, hogy melyik a négy-öt könyv.**

✓ Amit nagyon szeretek, az a *Határtalan irodalom* második kötete. Az abban végzett munka kiemelkedik a sorozat három kötete közül is. Nagyon szeretem még *Az én Európám* című kötetemet, ahol saját szövegek egészítik ki a képeket. Ez valamiféle kezdeménye volt annak, amiről az előbb beszélünk, de állandó kapkodás és tűzoltás közben éltünk akkor, így igazán nincs kiérlelve. Gondolom, le kellett adni karácsonyig, miközben még szükség lett volna egy fél évnyi munkára. Szeretem a Provence-könyvet. Az egy nagyon szép és lelkiismeretes háromszor egy hónapnyi munka volt, amikor megpróbáltunk valamit, de igazából folytatni kellene. Szeretem a Kinszki–Kaiser-féle kiállítást, amelynek címét az én javaslatomra változtattuk meg *Budapesti mesékre*. Kinszki Imre nyolcvan évvel korábbi felvételei mellé tettem le a magam képeit, figyelve az ő vízióira, stílusára. Ebből lett egy furcsa és egységes világ, amelyben alig lehet megállapítani, hogy melyik kép mikor készült. Egyikőnk sem törekedett arra, hogy felesleges korjegyeket tegyen a képére. Az egész kiállítás egy vízió, s mi szinte ugyanazokat a történeteket meséljük el. Fotótörténetileg is érdekes, hogy nyolcvan év különbséggel elkészült képpárokat végigcipelsz a világban, és így hirdeted Budapest értékeit. Ezeket szeretem. Meg persze egyes képeket szeretek, de azt is szoktam mondani, hogy én még nem kezdtem el fényképezni. Talán eztán megengedhetem magamnak azt, hogy olyan képeket hozzak létre, amelyet én fontosnak tartok, és csak a legértékesebbeket mutassam meg belőle. Mindig az a veszély, amikor időre dolgozunk, hogy kénytelen vagy a második-harmadik vonalbeli alkotásaidat is felhozni, mert az adott oldalpárra kell egy ilyen kép is, meg egy olyan is. De hát ezek a könyv- és az újságkészítés velejárói.

➤ **Ez a szép királyi többes vajon Kaiser-plural, vagy tényleg többen dolgoztok együtt?**

Ketten.

➤ **Kivel és miként tudtok jól együtt dolgozni, hiszen nagyon sok fotós van, aki egyedül dolgozik?**

✓ A „ketten” azt jelenti, hogy a feleséggel dolgozunk, aki nem fényképez, hanem a teljes háttér-munkát végzi. Én csak a gombot nyomkodom. Nagyjából azonos az ízlésünk, és ő ismeri az én elvárásaimat. Azt is gondolom, hogy – és ez teljesen természetes – én ezeket a könyveket nem tudtam volna összehozni nélküle. Két-három hétig úton lenni, meg úgy élni, hogy két hetet itthon, azután két hetet külföldön, két-három éven keresztül... Ezt egyedül nem tudtam volna megtenni, ehhez társ kell. Ha a feleség, akkor feleség, ha alkotó is, akkor még jobb. Zsuzsa, hála Istennek, ilyen alkotó típusú feleség, aki pillanatok alatt magába szippantotta az egész digitális világot. Most már a kisujjában tartja. Hozzám képest főképpen, mert bizonyos szintekre már nem is akarok belépni, annyira nem érdekel a digitalizáció. Így viszont teljes mértékben kiegészítjük egymást. Olykor persze egy kicsit erőszakosabb vagyok a kelleténél.

➤ **Hm... miben? A fényképezésben vagy az együttműködésekben?**

✓ A kettő összefügg. Abban vagyok erőszakosabb, hogy megszállottabban akarom a dolgokat csinálni, mint ami racionális lenne, és ő ezt gyakorlatias nőként és külsőként nézve látja. Látja, hogy hülyeség volna tizenharmadszor is felmenni arra a dombra, amelyről már tizenkétszer legurultam. Én kicsit konok vagyok, ebből néha vannak nézeteltérések, de semmi másból nincsenek.

➤ **Meg szoktátok beszélni, hogy ez a kép jól sikerült, az meg nem? Vagy előfordul olyan eset, amikor te megcsinálod a képeket a nap folyamán, mondjuk, 800-1000 képet, aztán a feleséged átválogatja? Így neked már csak a leválogatott anyagot kell nézned?**

✓ Nem, a válogatást én végzem. Ebben is konok vagyok. Nyugodtan letehetném ezt a terhet is magamról, mert pontosan tudjuk a másikról, hogy melyik képet engedné tovább, melyiket nem, de nem teszem le, mert akkor őrajta már sokkal több lenne. És szükségem van arra, hogy lássam, mit végeztem.

➤ **Mennyire vagy szigorú válogató saját képeiddel kapcsolatosan? Megcsinálsz egynapi anyagot, és maradhat egy-kettő, vagy szívesen megtartasz sok képet?**

✓ Ilyen szempontból puhakezű vagyok. Nem válogatok szigorúan, de egyszerűen azért, mert úgy érzem, hogy a munka utáni válogatás nem jó ritmus. Nem tudsz munka után hitelesen válogatni, ahhoz el kell telnie két-három napnak vagy egy hétnek. Ez műfajonként változik, de különösen, ha portréről van szó, vagy egyszerűen csak ember szerepel rajta, akkor semmiféleképpen nem akarom azonnal válogatni. Túlságosan erős bennem az élmény. Ez bármilyen portré esetében igaz, legyen szó a Nemzeti Színház öltözőjében egy művészről vagy parasztháznál egy gazdálkodóról. Amikor fényképezek valakit, akárhogyan is, de folyamatos kommunikáció van közöttünk. Lehet az verbális vagy éppen metakommunikáció, de van. Ő hat rám, és úgy gondolom, én is hatok rá. Ha ő hat rám, és ez erős hatás, akkor azt én nem tudom levetkezni este a szállodában, tehát rosszul fogok válogatni. Ezért kell eltelnie pár napnak.

✓ **Az ugyan művészetelméletileg érdekes kérdés, hogy akkor nem tudok válogatni, ha nagyon hat rám a kép, és akkor tudok, ha nem hat rám olyan erősen, de ezt most ne nyissuk meg. Mindenesetre szerinted szükséges egy kis kívülállás a fényképezéshez.**

✓ Ez biztos, hiszen ha publikációról van szó, márpedig a fényképezés mögött ott van a feltételezett publikáció, akkor az publikumot feltételez. Ilyenkor idegen emberek néznek rá az általad „legyártott” képre. Ha nem tudod egy kicsit az ő szemükkel is nézni, akkor az téves válogatás lesz. Másrészt te is ismered a helyzetet, amikor egy bulin találkozol valakivel, aki a varázslatos személyiségevel hat rád, de másnap már nem biztos, hogy a szavakra, gondolatokra is pontosan emlékszel. Könnyen fedésbe kerülhet a lényeg. Néha napokig is eltart, hogy hitelesen lásd magát az embert.

✓ **Most portrékról beszéltünk, de neked nagyon sok tájfotód, épületképed is van. Ott hogy működik a hatás, ami mentén kiválasztasz egy látványt?**

✓ Ott más oknál fogva mondom azt, hogy később kell válogatni. Van egy bejárando útszakasz, mondjuk, egy hétre való, s van egy íve a dolognak. Az elején nem tudhatom pontosan, hogy mit fogok hazavinni. Nem mindig látom előre, hová kell beleilleszteni, a könyv melyik részébe, fejezetébe. Ismernem kell, hogy az előző napokban mit végeztem, így tudok egyre célirányosabban mozogni a terepen, hiszen az egésznek a végén valahogy össze kell köszönnie. Mondjuk, egy templombelsőt nem oldhatsz meg ugyanúgy, mint az előző helyszíneken, mert féltő, hogy unalmas lesz, amikor a könyvet lapozod. Tehát egyre körültekintőbbnek kell lenned a részleteket illetően. Az ilyen jellegű munkáknál a selejteket dobálom ki, a duplikátumokat vagy a technikailag nem megfelelő képeket.

✓ **Vannak kedvenc tájaid, tájrészletek vagy épületek? Ha kellene választanod hármat vagy ötöt?**

✓ Ha a mai Magyarországon maradunk, akkor a Zemplén és a Balaton-felvidék.

✓ **És épületeknél?**

✓ Szeretem a szecessziót. Hibának érzem, hogy a budapesti szecessziót nem favorizáljuk jobban. Volna mit mutogatni a világnak. Kevés város büszkélkedhet olyan lépcsőházakkal, ahol Roth Miksa üvegablakai világítanak.

✓ **Egy korábbi beszélgetésünkben előkerült, hogy amikor a pápa Csíksomlyóra látogatott, te kiutaztál fotózni.**

✓ Na, abból nem lett semmi. Ott voltam. Egy kockát sem csináltam. Mondjam el a történetet röviden?

✓ **Természetesen.**

✓ Előző éjszaka érkezünk meg a szálláshelyünkre. Kérdeztük, hogy is lehetne feljutni valami igazán jó helyre, ahonnan fényképezni lehet. Mondták, hogy ebben az esetben induljunk el legkésőbb fél öt és háromnegyed öt között, mert öt órától már be lehet menni. Komolyan vettük, elindultunk, elsőként kaptattunk fölfelé a román rendőrök és katonák sorfala között. Nagy volt a készültség. Fél hatkor már a beengedő kapunál voltunk, ahol átkutatták mindenünket. Amikor a sátor alól kiléptünk, leszakadt az ég. Olyan irgalmatlan felhőszakadás volt, hogy húsz percen belül mindenünk átázott, a táskám, a kabátom, még az alsógatyám is. Próbáltam szélben a testemmel védeni a kamerát, de hiába, csurgott róla a víz! Közben elsőként értük el a megfelelő helyet, rátámaszkodtunk a korlátra, az emberek gyorsan gyűltek mögöttünk. Álltunk körülbelül egy vagy másfél órát. Rettenetesen fáztunk, úgy éreztem, hogy a fényképezőgépetől elbúcsúzhatok. Az volt az érzésem, hogy elő sem tudom majd venni a gépemet az órák múlva kezdődő misén. Végül a vacogó feleségemhez fordultam, látta rajtam, hogy magam is küszködök, s hogy még ilyet az életben nem javasoltam... Rám nézett, és azt mondta: értem, menjünk. Egyszerűen nem bírtuk tovább. Eljöttünk. Persze a pápa beszéde alatt elállt az eső, kisütött a nap.

✓ **Ezért pápa...**

✔ Igen. De ott voltunk a következő misén is, amely egy hét múlva volt, s ami az igazi búcsú időpontja. Ott már tudtam fényképezni, de őszintén szólva engem nem is a pápa érdekelt, hanem a csángók archaikus hitvilágát is szeretném valahogyan beleszőni a mostani gyűjtéseembe. De nem lehet mindig mindent lefényképezni.

✔ Ha már a Kortársban beszélgetünk, adódik a kérdés, hogy kik a kedvenc irodalmi szerzőid.

✔ Húú! Kamaszkoromban végigolvastam az összes Hemingwayt, mert akkor azt a hősi időszakomat éltem. Ha a mai világot nézzük, akkor a Szilágyi István-féle alkotók jobban tetszenek. Mármost a kolozsvári Szilágyi István. Sajnos még mindig nem jelent meg a könyve, amit jó pár éve ígérget, de a *Kő hull apadó kútba* és a *Hollóidő* című könyvét nagyon szeretem. Költőkből is hosszú a névsor Kányádi Sándortól Nagy Lászlón át József Attiláig.

✔ Mennyi időd van olvasni?

✔ Sajnos kevés. A Székelyföldön élő Ferenczes Pista új könyvét vettem kezembe néhány napja, vastkos kötet, lassan haladok vele. Mindig van valami felkészültnivalóm, amihez hozzá kell olvasni innen-onnan, s ez bizony elveszi az irodalomtól az időt.

KAISER OTTÓ, Csíksomlyói búcsú (Erdély)

FEKETE MARIANNA (1968) Szolnok

FEKETE MARIANNA

Markó Béla: Bocsáss meg, Ginsberg

Kalligram, 2018

Bocsáss meg, Ginsberg című verseskötetével Markó Béla a lelkiismeretben lakozó belső bíró elé vonul számot adni olyasmiről, amiről nem lehet; mert szándékot nem lehet számon kérni, csak tettet. Aki nek mégis számot ad, persze nem Ginsberg, hanem az a fiatalember, aki mindannyiunkban ott lakik, aki még tisztán áll a megteendő, hol sáros, hol poros út előtt, s még nem tudja, majd nyomot hagy rajta az idő. Éppen ezért válhat a lírai én megvesztegethetetlen bírójává, akivel állandó polémiában áll, s bizonyos évfordulókon, születésnapokon különös kényszerűt érez a hozzá intézett monológ folytatására, az újabb bekezdésekre. A kötet két ilyen születésnapi verset is tartalmaz. A hatvannégy éves költő a harminckét éves József Attila versformájában rímelve várja a véget: „Túléltem réges-rég magam, / rájön az ördög, hogyha van, / izen / s viszen” (*Születésnapomra*, 52). A másik két évvel később, a jézusi kor dupláján születik (ez a kötet záró verse): „Lassíts egy kicsit, Istenem! / Ez már hatvanhat. [...] Legáltalában tudnám, / hogy mi a cél. [...] Nyelik a napjaimat, heteimet, hónapjaimat a / surrogó gumikerek” (*Kérés*, 163). Egy másikban, a *Kései Ars Poeticá*ban is a folyamatos, megállás nélküli előrehaladás, az újbóli haza- és visszatérés lehetetlensége feszíti: „mi elhangzott, örökre hangzik, / s már úgysem térhetek haza, / nem gombolyítható fel újra / az Ariadné fonala. [...] s csak azt sajnálom, hogy megállni / már többé sohasem tudok, / figyelem Kháron evezőjét: / tocheusok vagy jambusok?” (70–71). A kötet a poézis erejével próbálja meg lassítani a semmibe csónakázást.

A halál árnyékában, a végesség tudatában élő embert a nyomasztó bizonyosság ismerete emeli ki valamennyi élőlény közül. Ez az, amitől nem szabadulhat legboldogabb órájában sem a gondolkodni képes létező. A *Húsvéti fény* című vers ünnepre készülő piaci forgatagában a vevőjükre váró, lábuknál megkötözött áldozati bárányok sorsát állítja párhuzamba saját nemzedékével, ám ugyanakkor reménykedve tesz különbséget a két minőség között: „mindent éreznek, semmit sem tudnak”, illetve: „Ugye nem voltunk bárányok? [...] nem hevertünk összekötözve a betonon, / néztünk, szagoltunk, hallgatóztunk, / és tudtunk mindent kezdettől fog-

va” (143). A bárány a gyermeki tisztaság szimbóluma is; William Blake ártatlanjait idézi az olvasóban akkor is, ha a vele játszó kisgyermek látszólag giccses motívumától Markó képei messze állnak, és ha a költő egyetlen szóval sem utal az angol szerzőre. Mégis a tudatosság, a felnőtté válás előtti korszak büntelenségét, a büntudat hiányát jelképezi nála a bárány, még akkor is, ha nem Árkádia, hanem Erdély adja a lírai teret.

A kötetnyitó *Erdélyi dal is* Markó nehezen meghatározható identitását járja körül. Koordináta-rendszer alkot, s az origóhoz képest helyezi el azt a mesebeli tájat, az *Erdőn Túli Országot*, amely valószínűleg valóságos, mint Alice Tükörországa, ahol képzelet szülte figurák és történelmi alakok keverednek egy valóságos személy projekciójában: „halottfehér Drakula arca, / és szája szélén vér csorog [...] megállt az óra réges-régen, / nem ment még haza Batu kán” (7). Ebben a térben a lírai én dupla csavarral láttatja önmagát egy tudat-kivetülés figurájaként, aki csupán ezáltal létezhet a társaival egyetemben. Kihallható a versből a hátrón túl rekedt magyarok torokszorító, együttes, sorstalan sorsa: „Hát így élünk mi, túl a tükrön, / integetünk a fák közül, / erre fel ők is integetnek, / ám ki-ki magának örül” (8). A versben nem hangzik el a *nemzet* szó, de hiátusával is jelen van, ahogyan a címben is megbújik Petőfi *Nemzeti dala*. És az is kimondatik, hogy Erdély a magyarság nemzet tudatának vetülete: „Attól vagyunk, hogy látogatnak, / s nem test vagyunk, csupán tudat, / figyelnek engem, mégsem látnak, / csak nézik saját arcukat” (8).

A hiány, a lefokozás, a redukció a kötet más verseit is jellemzik, az összes kollektív, hazára vonatkoztatható megnyilvánulást. Újraértelmezi a korábbi, nemzeti jelképekké vált költeményeket, és keserűen felel velük. Kölcsey *Himnusz*ának allúziója az *Ószer*, amely tagadással indul: „Az én országom nem haza, / mert több országban van hazám, / s nap mint nap eltöprenghetek / puzzlehazám halmazán” (78). Nem óvatoskodik, kimondja: „a haza csonka-bonka lett [...] legfeljebb csak egy mellszobor, / lába nincs, mégis lába kel, / s új gazdájával ellohol” (78). A szerzőnek szinte valamennyi sorát ide lehetne másolni, mert oly célratörően os-

toroz mindenkit, aki a haza nevében tett vagy tesz a haza ellenére: „hazám, hazám, te ószerem, / mindenki vesz, mindenki ad, / ha nincsen új, a régiből / öltözteted csak fel fiad” (79). Nem tud, nem akar a régi költők pátosszal teli nyelvén szólni, hiszen a 20. század történelme után nem is lehet egy magyar költőnek, akinek hazátlan hazában adatik élni: „hazám, hazám, te ócskasor [...] ne légy himnusz, csak nyersanyag, / mert lassan összeroskadunk / egy réges-régi vers alatt” (80).

A másik nagy nemzeti versünket, a *Szózatot* evokálja a *Graffiti*. Ebben a „mintha”-versben egy harsány graffitire reflektál a költő, aminek az üzenete valószínűleg ugyanolyan határozottan szólította meg, mint Vörösmarty verse az olvasókat. A lassan kétszáz éves lírai dikció felszólítása mára egy firka-felkiáltássá zanzásodik. Az üzenetet hordozó műfaj időközben változik, ahogy a befogadó is: „mintha betűk, és nem csak krikszkraksz, / mintha lehetne érteni, / mintha valaki szólna hozzá, / s mintha lennének érvei [...] hazám is lenne mintha, s minden / éppen olyan, mint máshol is, / hogyha kell, mintha eltakarna, / s hogyha kell, mintha ápol is” (68). Vörösmarty nemzeti sorskérdést körbejáró gondolati költészetét gombolyítja tovább Markó ebben a lefokozó lírában. A versben a költő nem nemzethalált vizionál, hanem egyéni tragédiát jósol. Itt és most nem jöhet nagyszerű jövő, itt még a létezés is kérdéses, nem csak a halál, amelyet végül kozmikus távlatba vetít: „majd úgyis ott izzik az égen / egy fényes lsten-koponya [...] mintha éltem, és mintha halnék, / mintha egy darab végtelen, / s a végtelennek nincs darabja, / ennyi csupán az életem” (69).

Markó Béla reflexív versei kortárs erdélyi íróársak és más művész barátok munkásságát is érintik: Aknay János redukált, stilizált angyalairól szólva érezhetően összekacsint az alkotásban közös sorsú festővel: „az asszonyangyal-glória / eltakarja az ördögöt, / és csak a festő tudja, hogy / mi rejlik a vászon mögött” (*Angyalszín*, 84). Gyarmathy János mesteri munkái előtt, amikben a pillanat az öröklétbe záródik, a *Bronzvilágban* tiszteleg egy versnyi főhajtással: „Nem az anyagtól: a formától / függ csak a földi gravitáció, / emelkedik Krisztus bronzteste, / ez a halálon túli stáció” (87). De a legösszetettebb vers, a *Féldő*, amelyben duplán idéz Markó, egy költőtársa hetvenedik születésnapjára íródott. A teljességihiány, a csonkaság, a csak félig kapott élet, szabadság, lehetőségek, a lázas kere-

sés története ez, s Király László *Talált vers / 1980. november 26.* című költeményére utal, amiben Karinthy *Utazás a koponyám körül*-jének egyik fejezete invokálódik: *Trelleborg felé fut egy fél fekete eb.* A kettős idézet a magyar líra több generáción át ható megtermékenyítő erejéről tanúskodik, amikor Markó ezt a sort, a személyes tragédiát kollektív élménnyé emelve újabb kontextusba helyezi: „Letünk volna véreb, / s csak fél eb lehettünk [...] Eljött, de csak félig, / valami szabadság [...] Félbemaradt strófák, / kettétépelt ország, / gyógyítja egy angyal / abbahagyott orcánk” (91).

A különböző korokon átívelő irodalmi folytonosság hangsúlyos a kötet szerkesztési koncepciójában; azok a költemények válogatódnak be a harmadik fejezetbe (*Angyalhaj*), amelyekben a mindenkori ma, a most problematikáját boncolgatva a költőelődök szövegrészletei új versszövetbe ágyazódnak. Ez történik a *Segesvári anziks*ban feltámadásra készülő Petőfi soraival is: „Hol fekdüdtél mostanáig? / Ott várd az ítéletet! / *Segesvárnál*, szól a költő, / itt nyernék új életet. [...] Nincsen már a regisztrumban / Olyan hely, hogy *Segesvár*, / *Aludjál hát, szép természet*, / Örökkéig aludjál!” (93). *Arany-apkrifjében* Markó az öregezés *őszi kékjével* azonosul: „hogyha hinném, talán lehetne / valamikor feltámadás, / hül már a nap a láthatáron, / a hegyek éle őszi kék, / de bőrömön még elolvadnak / a gyéren hulló hópihék” (*Csak kék*, 103). Ez a vers is egy azok közül, amelyekben a „még” a hangsúlyos, az, hogy aki írja a sorokat, ugyan a halálra készül, de még létezik, és számot vet az életével.

Az utolsó ciklust a kötet címadó verse indítja; a beatnemzedékről szóló ikonikus vers, az *Üvöltés* szerzőjét szólítja meg, aki valójában egy absztrakció, az a bizonyos makulátlan fiatalember: „és nem emlékszünk szavaid / elviselhetetlen fényességére, / el kellett fordulnunk tőled, hogy / végképp meg ne vakuljunk” (*Bocsáss meg, Ginsberg*, 140). Ugyanakkor saját kelet-európai nemzedékéhez is szól. A megmaradottakhoz, akiknek a történelem sorsfordító kereké valahogy mégis elhozta a totalitárius politikai rendszertől való megszabadulást. A vészterhes korszak túlélőikhez, akik lassan maguk is megöregednek, és a rendszer részeseivé, előnyeinek élvezőivé válnak. Ennek a felhajtóerőnek a szárnyán, az RMDSZ vezetőjeként Markó maga is egy korábban nem is álmódott tisztségbe került, Románia miniszterelnök-helyettese lett. A lent és a fent megtapasztal-

lása az emberi szenvedésre és társadalmi igazságtalanságra érzékeny költőt súlyos felismeréshez vezet: „Igen, már nemzedékem legjobbjai is / alig-alig néznek a csillagos égre, / nem írnak dühös verseket, / nem konspirálnak a zsarnok ellen, / szakácműsort vezetnek a televízióban” (137). És még tovább megy, általánosít: „messze van már a remény, / hogy virággal le lehet győzni bármifé-

le hatalmat. / Nem lehet legyőzni, drága Ginsberg!” (140–141).

Meg lehet bocsátani ezt a színváltást? A költő az eljövő generációk tagjainak mindenesetre megbocsát, azoknak, akik most vagy majd később ugyanígy remélik, hogy legyőzhetik a mindenkori hatalmat, és országot-világot válthatnak, de végül még magukat sem tudják megváltani.

BAÁN TIBOR

Mezey Katalin: Régi napok rendje

Magyar Napló, 2019

BAÁN TIBOR (1946) Budapest

Mai irodalmunk sem nélkülözi az univerzális tehetéseket. Hatványozottan igaz ez Mezey Katalinra, aki az irodalom minden ágában – Ady szavával szólva – igazi, „életes” műveket alkotott. Finom női érzékeivel, ez már indulásakor is így volt, könnyedén kikerülte a rendszer divatos csapdáit. Pontosan tudta ugyanis, hogy a társadalmi berendezkedés kényszereinél fontosabb az emberi tényező. Igazolhatják ezt nemcsak az életműkiadásban *Ajánlott énekek* címmel megjelent összegyűjtött versek (2016), hanem az epikai életmű darabjai, így a harmadik kiadásban napvilágot látott *Levelek haza* (2017), valamint (a keletkezés időrendjét alapul véve) az *Élőfilm* (második kiadása: 2018) és az *Ismernek téged* (2014) elbeszélései és kisregényei. Most, hogy a művek az életműkiadás folytonosságában egybeolvashatók, sok olyan rejtett összefüggésre derülhet fény, amik korábban homályban maradtak. Utalok itt a műnemek közös gyökérrendszerét képező valóságérzékelésre, a realista prózahagyományt folytató „élőfilm” műfajára, amely azt is jelenti, hogy a fikció és a valóság közötti kényes egyensúlyt az író mindig az utóbbi javára dönti el.

Nincs ez másképp a frissiben megjelent *Régi napok rendje* című elbeszéléskötet esetében sem, amelynek első része a *Bonyolult történet* hét elbeszélése, mint erről a fülszövegből tájékozódhat az olvasó, 1987-ben íródott, majd az Illés Endre halálát követő kiadói szemléletváltás áldozata lett, míg a második rész írásai a közelmúlt terméséből valók. Az izgalmas, életből ellesett, sodró lendületű elbeszélések filmre kívánczozóan pergők. Talán azért is, mert Mezey Katalin írásművészete, írói stílusa a film irányából megújított regény ismeretében ala-

kult ki. A filmszerűség mégsem külsőségekben mutatkozik meg, hanem a karakterek és konfliktusok szemléletes, pontosan elképzelt ábrázolásában, illetve a sajátosan felgyorsított, néha egyenesen drámai időkezelésben, ahol a milió a szereplők lelkiállapotának metaforájaként is értelmezhető.

Az ironikus felütéssel induló („külföldön esett meg”), látszólag habkönnyű, kötetnyitő elbeszélés (*Bonyolult történet*) újdonsága, hogy édesbe csomagolja a mélyebb és rétegzettebb mondanivalót. Ez valójában az író játéka az olvasóval. Sokféle játék folyik ugyanis ebben az elbeszélésben. Semmit sem kell túl komolyan venni, hiszen „a színház az színház. Itt semmi nem igazi, ami nem hamis.” Nemcsak a társulat szereplőinek viharos magánéletére derül fény, féltékenységekre, titkolt szerelmi háromszögek, a női számítások különös természetére, hanem a társadalmi érvényesülés rafinált útjaira és módjaira. Ezek a karakterek nemcsak a színpadon viselnek álarcokat, hanem a valódi életben is.

A „színésztörténet” csak egyetlen színfoltja ennek a könyvnek, amelynek elbeszélései képet adnak Mezey Katalin írói szemléletének sokszínűségéről. Így arról is, hogy a időszembesítés, ha nem is éles töréspontokkal, de piano módban mégis alkalmas eszköz a lélektani folyamatok drámai megjelenítésére, ahogyan ez az *Álom az ifjúságról* esetében is történik. A hősnő, férje vegyész-mérnök, kiegyensúlyozott egzisztenciával, nagyocská gyerekekkel, egy szép nap felidézi egykori szerelmét. A kérdés: jól döntött-e annak idején, amikor az „ellentétek vonzása helyett” a nem annyira színes, tépelődő egyéniségéhez jobban illő párt választott? A mestéri kézzel írt novella az emberi minőséget kutató

vezeti olvasóját a döntési helyzetek mélyén levő kérdőjelek megválaszolásáig.

Terepszínű hősei, az alkalmazkodó, fiatal vagy illúziókat elvesztett nők és férfiak, érzelmi életüket nem értő, lecsúszott egzisztenciák valósággal belesimulnak környezetükbe. Nincsenek nagy céljaik, csak egyéniségüket megtámogató monomániáik. Jó példa erre a *Kontyos Mariska*. „Úgy viselte a fején ezt a tekintélyes építményt, mintha nem is frizura, hanem valóságos királyi korona lett volna.” A könyvelésen dolgozó pótolhatatlan munkaerő egy vállalati bulin félrelép. Az automataként üzemelő asszony – talán azért is, mert így törleszti mindazt, amit féltékeny férjétől eltűr – hirtelen elromlik. Irracionális módon viselkedik. A korszak írásaiban az irracionális megjelenése mint a személyiség üzemzavara vagy inkább szabadságának visszakövetelése öntudatlanul megy végbe. Ez a fordulat pozitív töltést kap a *Lopás* kamaszát megidéző jelenetben, ahol ugyancsak történik valami apróság, homokszem kerül a gépezetbe. A kedves nagymama a bandatag kamaszt így szólítja meg: „Ne tessék haragudni, de ez a trikó a tizenöt éves unokámnak jó lenne?” A megszólított vonakodva, de magához próbálja a ruhadarabot. Ez az apró történés mint a szeretet finom érintése olyannyira megzavarja a fiút, hogy végül nem lopja el a nála lévő holmikat. Ilyen és ehhez hasonló apró helyzeteket vizsgál az író.

Módszere a nagyítás, a szűkszavú, de pontos viselkedés-lélektani tényanyag ismertetése, amely, ha filmen látjuk, egy pillantás, de tudjuk, hogy a szereplő lelkében nagy jelentőségű felismerések elindítója. Ebből a szempontból is tanulságos a *Véres szűnyogirtás* álomból riadó hőse. Miközben körülötte (feltehetően alszik a család) lopakodó atomháború fenyegetésére gondol. „Azt mondják, a következő háborút csak a katonák élék túl.” El is határozza, hogy megépíti a négy méter mély, vízréteggel is védett (tekintettel a neutronbombákra) családi óvóhelyet. A szűnyogok ellen viselt nevetséges háborúja persze azt jelenti, hogy a bosszantó vérszívókkal sem bír elbánni. A kisember aránylik itt is a nagy és kiszámíthatatlan világfolyamatokhoz.

A rövid novellák és a kifejtőbb jellegű elbeszélések érezhetően egy írói cél megvalósítását jelentik. A *Sikerületlen ebéd* értelmiségi hőse a hivatal packázása miatt járt az ügyintézőnél. Séta közben jut eszébe egykori professzora. „Ilyenkor már rég a főiskolán tanít...” Meglátogathatná, de a „Mit tudnának mondani egymásnak?” kérdése megállítja. Betér egy hentesboltba, és nyilván az előbbi történések,

majd a hentes balesete közt, aki a kolbászt mérve elvágja ujjait, nem érzel semmilyen összefüggést, ami, persze, nem valószínű, de mégsem lehetetlen. Csak éppen... A valóság egyre-másra kicsúszik a tervezhető és normális lét keretei közül. Az első rész utolsó elbeszélése, az *Egy magyar parlament* igazi dráma, olyan, Mezey Katalin szemével észlelt, amelyben az esendő emberi mozzanat és a hősiesség gesztusa keveredik. A pincébe nyitó orosz katonák fenyegető kérdésére az öreg elvállalja, hogy tud németül. Őt küldik hát az oroszok, kezébe adva egy fehér rongyot, hogy tárgyaljon a templomtoronyba húzódott, Hitler csodafegyverében reménykedő, félrevezetett kamaszokkal. A szerencsétlen öreget végül nem lövik le, el se jut a templomig, mert félúton agyvérzést kap.

A *Régi napok rendje* című elbeszélések a közelmúlt terméséből, stílusváltás nélkül, de mégis egy újabb nézőpontból szólnak meg. Az indító elbeszélés (*A kecskék*) olyasfajta (korábról ismert) remeklés, amelyben az író édesapja alakját idézi meg. A fogolytáborból hazatérő apa, ahogy közeledik bombatölcséreként át a kertészet részben romos épületeihez, megpillant egy kecskét, az élet jelképét. „Ha a kertészetben kecskék vannak, akkor tej kell, akkor él a család, élnek a gyerekek!” Az ábrázolás érzelmi mélysége azért is megrendítő, mert Mezey Katalin írásaiban erős kontroll alatt tarja saját érzelmeit, hőseihez való viszonyát. A *kertészszegéd* című elbeszélésben, ahol ugyancsak felbukkan az apa alakja, mindez már részben groteszk elemekkel történik. Ezt a groteszk felütést maga az élet produkálja. Az egyes szám első személyben pergő történet tanárnőjéhez érkezik a korrepetáltja után érdeklődő asszony, akiről kiderül, hogy a tanárnő édesanyjának ismerőse, egykori iskolatársa a gimnáziumból... Megint egy véletlen, amely bepillantást enged a sors által kevert kártyákba. A beszélgetés kulcsmondatai: „– Igen, hozzáment – fellettem zavart mosollyal. Elvégre a szüleimről volt szó. – A Lovashoz? – értetlen és ellenséges lett az arca.” Az értetlenség mélyén az egykori osztálytársnő helytelenítése lapul meg. Valójában a „Lovas” lenézése mögött a makacsul tovább élő, szinte kiirthatatlan *társadalmi előítélet* lapul. A furcsa öregasszony észre se veszi, hogy mit mondott, micsoda sértést követett el.

Az írói oknyomozás módszere, mint ezt az egymásnak felelő, a témákat több szemszögből is tükröző írások mutatják, úton van a tágabb, a nemzedékeket egybelátó családregény felé. A családi szál vizsgálata a *Régi*

napok rendje című, kötetcímadó elbeszélés a nemzedéki emlékezetben fel-felbukkanó rend képzetét mutatja fel. Ezúttal a szó klasszikus értelmében nincs szó konfliktusról, hanem időutazásról, időszembesítésről (mint korábban), annak vizsgálatáról, hogy miképpen folyt a régi világ, honnan a régi vágású emberek tartása, hol és mikor veszett el az emberi minőség. Nyilván azt is lebombázták a polgárság értékrendjével együtt. Tény, hogy a jóval kevésbé gépesített életforma hajdan az életfolyamat egységében élt és gondolkozott.

A töredékesség, a szétdarabolódás mélyén a rend meghibbanását észleljük, a zavart, amit nem lehet beilleszteni a rendbe. Abba a rendbe, amit a régi kor asszonyai két kezük munkájával építettek. Talán kevésbé látványosan, mint a külső világot a férfiak, mégis úgy, hogy éltető, élhető életrendet adtak át a felnövekvő nemzedékeknek. Az idő értékére és az élet megbecsülésére tanítottak. „Nagyanyám és nagynéném pontosan hajnali 5 órakor keltek. Megmosakodtak, felöltöztek, ágyuk szélén ülve elmondták a rózsafüzért, és hat órakor találkoztak a konyhában. Megbeszélték, hogy mit főzzenek aznap, és hogy ennek fényében mit kell vásárolni.”

A tradíció éltető lelke a család. Ám a történelmi változások forgószelében minden átalakul. Az *Egy szép család a mi időnkben* már ironikusan értendő, hiszen az enyhén szadista matematikatanárról, aki a nehéz időkben a templom kórusában énekelt, az derül ki, hogy családját rettegésben tartotta, és a nagy vallási buzgalomról – alaposabb kutakodás után –, meglehet, az derülne ki, hogy egy spicli mikrikrije... A kórusról ugyanis jól belátható volt a templom, a jelentgető pedig meg akart felelni titkos feladatának. Hogy a matematikatanár lelki torzulására is van némi mentség, az már a történelem számlájára írandó.

Tragikus történet bontakozik ki a *Száz éve, szeptember közepén* című elbeszélésben is, amely-

nek takarítónóként dolgozó hőse elkapja a spanyolnáthát. Miután leültetik, a következő párbeszéd hangzik el: „– Neve? – Özvegy Mezey Antalné, született Juhos Mária [...] – Gyermekek? – Öt...” A novellacsokor (mint nemzedéki szemle) alkalmas arra, hogy korokon átívelő élethelyzeteket mutasson be. Hol a nevetségesség (*Vizsgaelőkészületek*), hol a lefelkeskedő végzet alakítja a hősök sorsát. Valódi abszurd (még mindig a családtörténetnél maradva) az a sértegetéssé fajuló helyzet (*A diófa*), amelynek nincs megoldása. A butaság mélyén gyakran a rosszindulat mérgei pusztítanak. A fiatalasszony férje ezt látva elvonul, s később már a teraszon, a diófa ritkuló lombjára tekintve, elmúlására célozva megjegyzi: „Katonák lovagolnak a diófa ágain...” Ez a kötetzáró írás. Rejtelmes utalásokkal, balladai homállyal.

Az előtte olvasható *Ilonka* című elbeszélésben viszont befejezett tényekkel találkozunk. A megözvegyült asszony mint a hagyatékok öre csupa lom lakásában („Előbb az édesanyja hagyatéka, aztán hozzá került a húga hagyatéka is. Minden tele volt dobozzal.”) már nemigen találja helyét, mióta a férje is elment. A lakástűz oka az elköltözött fényképe közelében meggyújtott gyertya. Véletlen? Sors? Elrendelés? Az író nem ad feleletet. Ábrázol. S eközben a történelem és az emberi sors mélységeibe világít.

Mezey Katalin prózapoétikájában a novellából és elbeszélésből közvetlen kapcsolat nyílik a regény irányába. A kisprózában megragadott életanyagot Lessing szellemében az író a „termékeny pillanat” összetettségében ábrázolja. Úgy, hogy az olvasó az történések előzményét és következményét is érzékeli. Ez a fajta sűrítési, tömörítési eljárás alkalmas arra, hogy az életfolyamat látszólagos kiszámíthatóságában a kiszámíthatatlan logikájára döbbsen az olvasóját. Arra az ok-okozati láncra, amelynek apró szemeire nem sok figyelmet fordítunk. Ám gyakran épp ezeken az apróságokon múlik az élet.

PAPP MÁTÉ

Taizs Gergő: Utasok

Tatabánya Alkotó Művészeiért Közalapítvány, 2019

Faludi Ádám költő, író ekképpen értekezik a líra mindenlétéről Taizs Gergő *Utasok* című verseskötetnek előszavában: „Mert ezek jó költemények, jó versek, hiszen a létrehozójuk nyilvánvalóan tisztában

volt és van azzal, hogy csak a költőiség teheti tönkre a költészetet.” A fiatal, elsőkötetes szerző szövegteljesítésének jó értelemben vett szertelensége, spontaneitása valóban sok mindent ledob magáról, ami

a felesleges szépelgés és öncélú artistikum tárgykörébe tartozik, ugyanakkor számos helyen belefut olyan túlhajtott képzetkörökbe is, amelyekből végül nem peregnek ki valóban eredeti gondolatfutatok. Holott érezhetően az adottság meglenne egy sajátosan asszociatív (gyakran szójátékokkal operáló), intellektuális töltetű poétika egyenletes minőségű létrehozására, valamilyen apró malőrön mégis mindig megbomlik a sorok egységérzete, kicsorbul a versek esztétikai éle...

„...mikor magával ránt a kortárs sodrás / sekélyes egésze...” – toldhatnánk meg az előző mondatot az *Uszadékfa* című vers egyik szemelvényével, nagyvonalúan (és ezért talán kissé igazságtalanul) mutatva rá a fentebbi stilisztikai anomáliák lehetséges okozatára; nevezetesen arra a kortárs költői köznyelvként is kezelhető beszédmódra, amelyet a legtöbb pályakezdő elsajátítani igyekszik, hogy aztán ugyanaz az egyből felismerhető akusztikájú (vissz)hang szólaljon meg az elvileg „külön utas” művekben. Sajnos az idézet sekélyes jelzőjét nem túlzás kiemelten idécitálni, hiszen – ahogy az Taizs eredendően nem szabálykövető, kísérletező szövegszervezése kapcsán is megfigyelhető – a fentebbi művészi moduláció mindinkább művi, bejáratott fordulatokat, önkéntelenül hatásvadász frázisokat, vagyis szinte kizárólag elidegenítő effekteket termel ki magából. Ezek a művi mozzanatok reprezentálódnak – a szerző által is üzött, a kötet verseibe átmentett – slam poetry (alapvetően üdvözlendő nyitott, antielitista szellemiségű) megnyilvánulási formáiban is. Az elgondolkodtató módon hasonló hanglejtéssel, egymáshoz idomított gesztusokkal, szinte egyentematikával fellépő slammerek kódrendszere (ami a műfaj által kínált magasra belőtt szabadságfok ellenére rendszerint kiszámíthatóan mintakövetőnek bizonyul) mintha az *Utasok* felépítését is helyenként átstrukturálná.

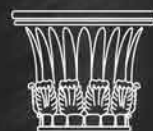
Az előszóban talán jobban működő szójátékok egy része a lapokon erőltetettnek, modorosnak hat, illetve a képzavaros részletek fölött sem siklunk el olyan könnyen, mintha hangzó anyaggal találkozoznánk („Lehajtott fejjel odébbáll a bál...”, „Ha szemed tükre nem tapogat”, „fürtjeid / közt landol sóhajom”, „törbe csalt mosoly”, „...tájsebek / tarkították közérzetem...”, „A köztünk lévő hágcsót egymászó pásztoróra...”, „Kedvem lángja köhög...”). Emellett akad néhány stilisztikailag kilógó darab is (lásd az irodalmi modernitás eszközeit használó *tavasz, nyár, ősz, tél* című részekből álló miniciklust). Ezen túl a Faludi Ádám előszavában fókuszba he-

lyezett, nem maradéktalanul mellőzött „költőiség” is hagy maga után kivetnivalót: „disszonáns végtelen”, „a bőrből bűgő csönd / érdes paradoxona”, „bináris banalitás” stb. Az ilyesféle (sokat markoló, de keveset fogó), magukat kioltó szókapcsolatok ugyancsak kontraproduktívak; nem járulnak hozzá a kötet kontextusának komplexebbé tételéhez, amelynek intencióbázisa viszont potenciálisan magában hordozza a játékba

hozott valóságelemek, gondolati egységek érzékeny árnyalásának készségi szintű alkotói lehetőségeit. Utóbbiakat aknázza ki például a *tükröződés* vagy a következőkben idézett, *Hol ér véget* című szöveg: „Magadba töltöd a reggeli / kávé, és várod, hogy / kiszorítsa az éjszaka / hálóján fönnakadt / fantomképeket. Évek óta / így teszel: sötétséget / üzöl sötétséggel. Szöveted / résein át távozik / a szemgödörben összegyűlt, / cseppfolyós káprázat: felázott / álmaid kihűlt szennyvize. / A poshadt lámpafényben / elképzeled, milyen lenne, / ha néha minden / visszafele történe. / Megtörténe visszafele / minden: kávéból vizet / főzni, kigombolni az / inget, kioldani a cipőfűzőt, / majd elindulni előre, / hátad mögé szegezett / úti céllal. Sosem érkezni / meg, mindig csak máshova. / Megszületni végül.”

Ahogy az összes debütáló kötet, így Taizs Gergő immáron fellapozható *transzléte*, azaz állandó átváltozásban formálódó költői éneje is egyfajta *önmissziót* előlegez meg; ami maga a tű foka, mert „ki fejest ugrik / az önismeretlenbe / el is merülhet”. Talán ez esetben a szerző nem merítette még alá magát eléggé abba a – mindenféle közkeletű beszédmódotól elkülönülő – alaphangoltságba, amelynek szétszálazandó szólamai valóban *ismeretlen oldalakra* vezetnék... „sokoldalúnak tűnhetek, / mint egy dodekaéder, / az a jég hátán is fajta, / aki, ha kell, / nulla testhővel / szimulálja a beolvadást, / aztán elfekszem, zsibbadok, / s mint csatornákat, váltogatom / napsütötte lapjaim, / a többitől úgyis kivonja a színt / önmagam árnyéka, / ahogy rám vetülök untalan / és újra”. A költő szavaival élve mondhatjuk, hogy egyelőre „rezgő üzemmódban” van még ez a költészet (valahol az alvó üzemmód és az ébresztő funkció között). Taizs Gergő (és lírai alánya) érzékelhetően folyamatos működésben tartja kézhez kapott, ám ebben az első merítésben inkább alulstilizált íráskészségét – kevésbé járva csúcsra leleményes, asszociatív képzettársításokkal továbblendülő szövegszervezői tehetségét. Önkéntelenül sodródva, saját felfedezésre váró bolygója körül cirkulálva – *tömegvonásról álmodva...*

Magyar Művészeti Akadémia
Művészetelméleti és Módszertani
Kutatóintézet

A művészet KÖZEGE II.

KIHÍVÁSOK
A XXI. SZÁZAD
ELEJÉN

KONFERENCIA
2020. MÁRCIUS 2-3.

KIJÁRAT

PESTI VIGADÓ

a Magyar Művészeti Akadémia székháza
Déli terem

A konferencia részletes programja itt olvasható: www.mma-mmki.hu